

Papilės archeologijos paminklai ir jų tyrinėjimai

Birutė Salatkienė

Šiaulių universitetas

Įvadas

Papilės ir jos apylinkių archeologijos paminklai literatūroje žinomi nuo XIX a. pradžios, tačiau jie mažai tyrinėti. Paminklų Papilės apylinkėse negausu, todėl negausu ir duomenų apie vietovės priešistorę, tačiau ją galima nagrinėti platesniame Žemaitijos, Šiaurės Lietuvos ir Rytų Pabaltijo kontekste. Šiame straipsnyje bandoma apžvelgti Papilės apylinkių archeologijos paminklus, jų tyrinėjimus ir šiuo metu jau sukauptus priešistorės duomenis. Naujai skelbiamą informaciją derinant su jau publikuota medžiaga, bus bandoma nušviesti Papilės praeitį nuo žmonių atsikraustymo į Rytų Pabaltijį iki Lietuvos valstybės susikūrimo. Pirmiausiai bus apžvelgiama mokslinėje ir informacinėje literatūroje bei spaudoje skelbti duomenys apie Papilės archeologijos paminklus, jų tyrinėjimus bei radinius. Toliau chronologine tvarka nurodomi visi žinomi archeologijos paminklai ir pavieniai radiniai, publikuojami iki šiol neskelbti Papilės kapinyno kasinėjimų duomenys. Pabaigoje bus bandoma interpretuoti tyrimų medžiaga.

Papilės senove buvo susidomėta XIX a. Lietuvių tautinio atgimimo žadintojai ieškojo savo tautos ištakų, šlovingos jos praeities. Senovės mėgėjų ir tyrinėtojų dėmesį pirmiausiai patraukė Papilės piliakalniai. Pirmasis spaudoje apie juos parašė Dionizas Poška¹. Be piliakalnių, tuo laiku jau buvo žinoma ir keletas pavienių archeologinių radinių. Iš Adolfo Tautavičiaus sudarytos Lietuvos archeologijos bibliografijos² matyti, kad keletas Papilės radinių, tikriausiai iš kapinyno, buvo ir Vilniaus archeologinės komisijos įsteigto Senienų muziejaus rinkiniuose³.

Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius Papilės piliakalnius tarp kitų Lietuvos pilių paminėjo savo knygelėje „Antano Tretininko pasakojimai“⁴. Rusų archeologas Fiodoras Pokrovskis šį piliakalnį pažymėjo Kauno gubernijos archeologijos paminklų žemėlapyje⁵. Povilas Višinskis, kuris taip pat domėjosi senove, XX a. pradžioje bendradarbiavo su lenkų archeologu Liudviku Kšivickiu, tyrinėjusiu Lietuvos piliakalnius. Jis braižė, fotografavo ir aprašė keletą piliakalnių ir tą medžiagą siuntė archeologui L. Kšivickiui. Tarp kitų jo paminėtų paminklų buvo ir du Papilės piliakalniai⁶. Po keleto metų tyrinėjimų L. Kšivickis parašė veikalą apie lietuvių senovę. Tai buvo pirmasis platus leidinys, skirtas Lietuvos archeologijos paminklų tyrinėjimui. L. Kšivickis ne tik pats matavo, aprašė ir kasinėjo piliakalnius, bet ir bandė juos interpretuoti, nustatyti jų funkcijas ir jų vietą lietuvių gynybos sistemoje. Vėliau šis jo veikalas buvo išleistas lietuviškai⁷. Jis mini du Papilės piliakalnius, kurių vie-

¹ Paszkiewicz D. Wyjatek z listu do pana K. D., pisanego dnia 5 stycznia 1818 roku, *Tygodnik Wileński*, 1818, t. 5, nr. 11, p. 448–455.

² *Lietuvos archeologijos bibliografija. 1782–1998*, sud. A. Tautavičius, Vilnius, 2000.

³ Киркор А. К. *Перечневый каталог предметов в Виленском музее древностей*, Вильно, 1858, с. 21.

⁴ Valančius M. *Raštai (Pilyls)*, Vilnius, 1972, p. 362.

⁵ Покровский Ф. *Археологическая карта Ковенской губернии*, Вильна, 1899, с. 74.

⁶ Višinskis P. Keli žodžiai apie piliakalnius, *Raštai*, Vilnius, 1964, p. 401–402.

⁷ Kšivickis L. *Žemaičių senovė*, Kaunas, 1928, p. 12.

name buvo kapinės⁸. Kitoje vietoje L. Kšivickis rašo, kad Papilės pilis minima Henrico Vartburgiečio kronikoje (1359 m.)⁹. Dar prieš Pirmąją pasaulinį karą Papilės piliakalnius aprašė ir Mečislovas Davainis-Silvestraitis¹⁰. Šie paminklai bei pavieniai radiniai patraukė ir vokiečių archeologų, įtraukusių juos į savo darbus, dėmesį¹¹.

Vienas pirmųjų Lietuvos archeologų Petras Tarasenka surinko duomenis apie tuo laiku žinomus archeologijos paminklus, sudarė jų žemėlapi ir paskelbė jų sąrašą. Į jį įtraukė ir abu Papilės piliakalnius¹². 1966 m. Papilės piliakalniai buvo aplankyti žvalgomosios archeologų ekspedicijos, kaupiančių medžiagą Lietuvos archeologijos atlasui. Tada piliakalniai buvo iš naujo apmatuoti, aprašyti ir publikuoti¹³.

Nors ir gerai žinomi archeologinėje literatūroje, Papilės piliakalniai niekada nebuvo kasinėti. Tiksliai nėra žinoma jų paskirtis, netikslus datavimas. 1975 m. archeologas Algirdas Varnas atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus Papilės II piliakalnio vietoje. Nors kalvelė žmonių buvo vadinama *Piliakalniu* (kitaip – *Pašalpos kalnu*¹⁴), ir todėl paminėta Motiejaus Valančiaus ir Petro Tarasenos, tačiau joje nebuvo rasta archeologinių radinių, kultūrinio sluoksnio ar kitų žmonių veiklos pėdsakų¹⁵.

Apie Papilės I piliakalnį duomenų suteikia tik jo papėdės gyvenvietės tyrinėjimai, kuriuos atliko archeologas A. Varnas 1986¹⁶ ir 2000 m. Pirmosios ekspedicijos metu nustatyta, kad gyvenvietė labai suardyta, tačiau pavyko ją datuoti I tūkst. po Kr. pradžia – II tūkst. po Kr. pradžia¹⁷. Per keliolika metų gyvenvietės teritorija buvo dar labiau suardyta, be to, ten įrengtos kapinės, todėl 1999–2000 m. ekspedicija suteikė nedaug naujų duomenų, nepasikeitė ir datavimas¹⁸.

XIX a. pabaigoje į senovės tyrinėtojų akiratį pakliuvo ir Papilės senkapis. Pirmasis jį paminėjo Tadas Daugirdas¹⁹, taip įtraukdamas jį į archeologinę literatūrą²⁰. 1955 m. Papilės senkapį kasinėjo archeologas, Šiaulių „Aušros“ muziejaus direktorius Julius Naudužas²¹. Kasinėjimų metu surinkti radiniai dabar saugomi „Aušros“ muziejuje. Kiti senkapio radiniai, kuriuos atsitiktinai rado senovės mėgėjai, pasklido po įvai-

⁸ Krzywicki L. *Żmudź starożytna. Dawni Żmudźni i ich warownie*, Warszawa, 1906, p. 40, 58.

⁹ Kšivickis L. *Ten pat*, p. 77.

¹⁰ Dowojna-Sylwestrowicz M. *Góra pod Popielanami*, M. D. S. *Litwa*, 1908, nr. 4.

¹¹ Kemke H. Über die Gliederung des jungsten heidnischen Zeitalters in Ostpreussen, *Sitzungsberichte der Alterums gessellschaft Prussia*, Königsberg, 1919, t. 2, p. 522–525.

¹² Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 204.

¹³ *Lietuvos TSR Kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 97; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai*, Vilnius, 1975, p. 126–127.

¹⁴ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai*, Vilnius, 1975, p. 127.

¹⁵ Varnas A. Papilės m. (Akmenės r.) S. Daukanto vidurinės mokyklos būsimo priestato teritorijos žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 653, p. 4; Varnas A. Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*, Vilnius, 2002, p. 41–43.

¹⁶ Varnas A. Papilės piliakalnio I (Akmenės r.) senovinės gyvenvietės 1986 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita, 1986, *LIIR*, f. 1, nr. 1251.

¹⁷ Varnas A. *Ten pat*, p. 20.

¹⁸ Varnas A. Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai, p. 41–43.

¹⁹ Dowgird T. Pamiątki z czasów przedhistorycznych na Żmudzi. Melżyn kapas w folwarku Wizdergi. Opisy robot dokonanych w roku 1884 i 1885, *Pamiętnik fizyograficzny*, Warszawa, 1888, p. 2.

²⁰ *Viltis*, 1910, liepos 7(20), p. 2; Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 204; Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, Vilnius, 1961, p. 541; Navickaitė O. Plokštinių kapinynų tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1959 m., *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3, p. 96–97; Kulikauskas P. Badania archeologiczne na Litwie w latach 1955–1961, *Acta Baltico-Slavica*, 2, Białystok, 1965, p. 249–250; *Lietuvos TSR Kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 97; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai*, Vilnius, 1977, p. 82–83.

²¹ Naudužas J. Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis, Šiauliai, 1955, *LIIR*, f. 1, nr. 32.

rius muziejus Varšuvoje, Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Šiauliuose, dalis pasiliko Papilės mokyklos muziejuje. Keletas jų buvo skelbti archeologinėje literatūroje Lietuvoje, Lenkijoje ir Latvijoje²².

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo tikslinamas archeologijos paminklų sąrašas. 1998 m. buvo paskelbtas Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių registras, kuriame yra ir nuolat papildomas bei tikslinamas Archeologinių vietų sąrašas²³. Naujajame registre palikti visi keturi minėti Papilės archeologijos paminklai – Papilės I piliakalnis²⁴ ir jo papėdės gyvenvietė²⁵, Papilės II piliakalnis²⁶ ir Papilės kapinynas²⁷.

Apie Papilės senovę archeologai rašė ne tik mokslo veikaluose, bet ir informaciniuose leidiniuose²⁸ bei mokslo populiarinimo žurnaluose²⁹, respublikinėje spaudoje³⁰. Ja domėjosi ir apie ją rašė ne tik mokslininkai, bet ir žurnalistai, senovės mėgėjai, kuriems daug labiau rūpėjo legendos ir padavimai, įdomybės ir retenybės, negu istorinė tiesa. Ne vienas straipsnis apie Papilės legendas išspausdintas tarpukario centriniuose³¹ ir vietiniuose laikraščiuose³² bei sovietmečio spaudoje³³.

Be archeologijos paminklų pačioje Papilėje, žinoma archeologinių radinių iš dar kelių radimviečių jos apylinkėse. Tai Būriškės, iš kurių 1936 m. į Kauno muziejų pateko sidabrinė antkaklė³⁴, Klaišiai ir Skabeikiai, kurių radinių esama Papilės mokyklos muziejuje³⁵. Žalvariniai papuošalai paprastai randami kapinyuose, todėl tikėtina, kad minėtuose kaimuose buvo suardytų laidojimo paminklų.

Papilės apylinkių seniausiais praeičiai pažinti labai svarbus Papilės vidurinės mokyklos muziejaus rinkinys. Čia sukaupti ir iki šiol saugomi visi akmens ir žalvario amžių archeologiniai dirbiniai, rasti Papilės apylinkėse – Daubiškiuose³⁶, Dusosė³⁷, Klaišiuosė³⁸, pačioje Papilėje, Skabeikiuose, Rimšiuosė, Griežiuosė. Muziejų įkūrė ir ilgą laiką globojo mokytoja Genovaitė Putinaitė. Muziejaus eksponatai buvo tvarkingai registruojami, nurodoma jų radimo vieta, kartais ir aplinkybės. Suda-

²² *Lietuvių liaudies menas*, Vilnius, 1958, pav. 286, 482, 486; Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius, 1970, p. 285; Kuncienė O. Prekybiniai ryšiai IX–XIII amžiais, *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.*, Vilnius, 1972, p. 247; Антеин А. Дамасская сталь в странах бассейна Балтийского моря, Рига, 1973, с. 121.

²³ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių registras. Archeologinių vietų sąrašas, *Valstybės žinios*, 1998, nr. 49-1342; *Valstybės žinios*, 1999, nr. 110-3234; *Valstybės žinios*, 2000, nr. 79-2386; *Valstybės žinios*, 2001, nr. 98-3492.

²⁴ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių registras. Archeologinių vietų sąrašas, A578K1P.

²⁵ *Ten pat*, A578K2P.

²⁶ *Ten pat*, A579P.

²⁷ *Ten pat*, A577P.

²⁸ *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1968, t. 2, p. 760; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1987, t. 3, p. 300; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Boston, 1968, t. 4, p. 437–438; *Lietuvių enciklopedija*, Boston, t. 21, p. 508–510.

²⁹ Michelbertas M. Papilės archeologiniai paminklai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, nr. 3, p. 35–36.

³⁰ Kulikauskas P. Archeologiniai radiniai Papilėje, *Tiesa*, 1958, rugpj. 1.

³¹ Staugirdas E. Papilės piliakalnio padavimas, *Lietuvos aidas*, 1932, rugpj. 2, p. 5; Sins E. Papilė, *Lietuvos aidas*, 1935, rugpj. 2, p. 6; Sutkus J. Papilė, *Trimitas*, 1924, nr. 197, p. 26–27.

³² Būdavas S. Papilė. Istorijos padavimas, *Šiaulių naujienos*, 1924, nr. 11, p. 2; Pele kalna legenda, *Žemaičių žemė* (Telšiai), 1943, nr. 39, p. 4; Žermantas J. Senovės liekanos, *Mūsų momentas* (Šiauliai), 1932, nr. 41, p. 3; Žermantas J. Brangus radinys Papilėje, *Mūsų momentas* (Šiauliai), 1932, nr. 45, p. 6.

³³ Janavičiūtė L. Įdomūs eksponatai, *Komjaunimo tiesa*, 1955, gruodžio 11; Nezabitauskas A. Papilės piliakalnio padavimas, *Vienybė* (Akmenė), 1968, kovo 23.

³⁴ Puzinas J. *Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys*, Kaunas, 1938, p. 259–267; Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 539; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai*, p. 29.

³⁵ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai*, p. 55.

³⁶ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. I. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai*, Vilnius, 1974, p. 177.

³⁷ *Ten pat*, p. 121.

³⁸ *Ten pat*, p. 140.

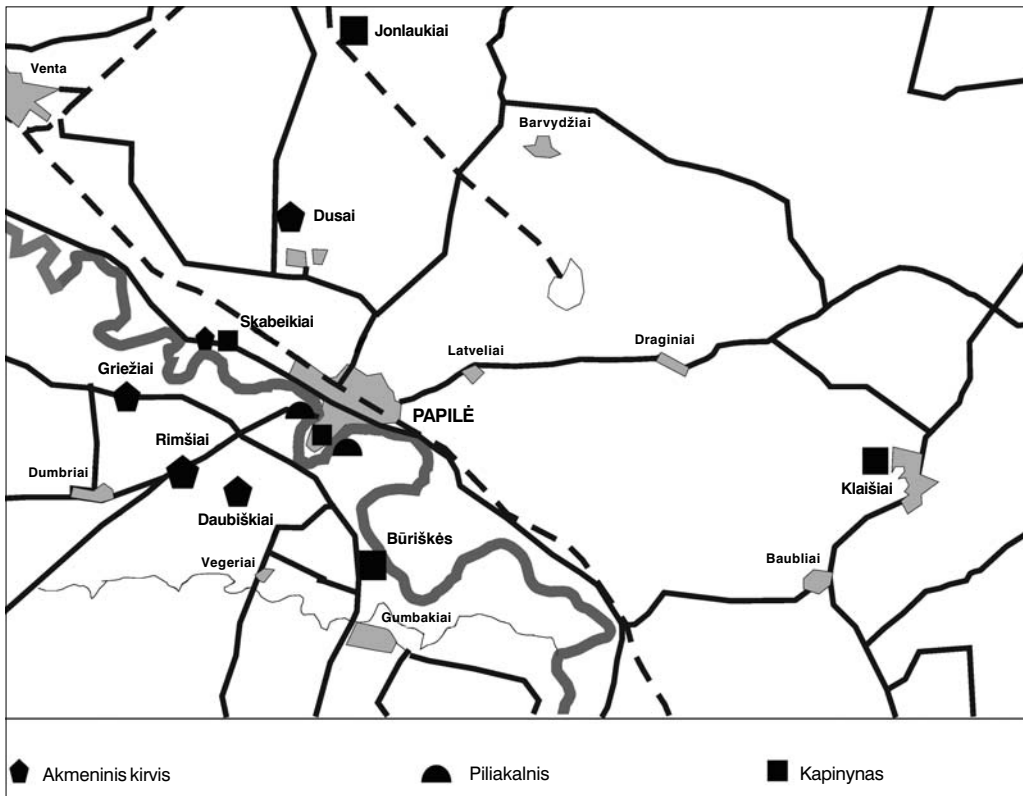
rant Lietuvos archeologijos atlasą, Papilės muziejaus radiniai buvo vieninteliai ir dėl to labai vertingi duomenys apie Papilės proistorę. Muziejuje buvo kaupiami ir nuolat ardomo Papilės kapinyno radiniai, pakliuvę į rinkinius iki 1955 m. archeologinių tyrinėjimų ir po jų. Čia esama archeologinių radinių iš Anykščių r. (akmeninis kirvis iš Surdėgio apylinkių), Klaipėdos (akmeninis kirvis, rastas kapinėse), Radviliškio r. (Kairėnėlių III–IV a. papuošalai).

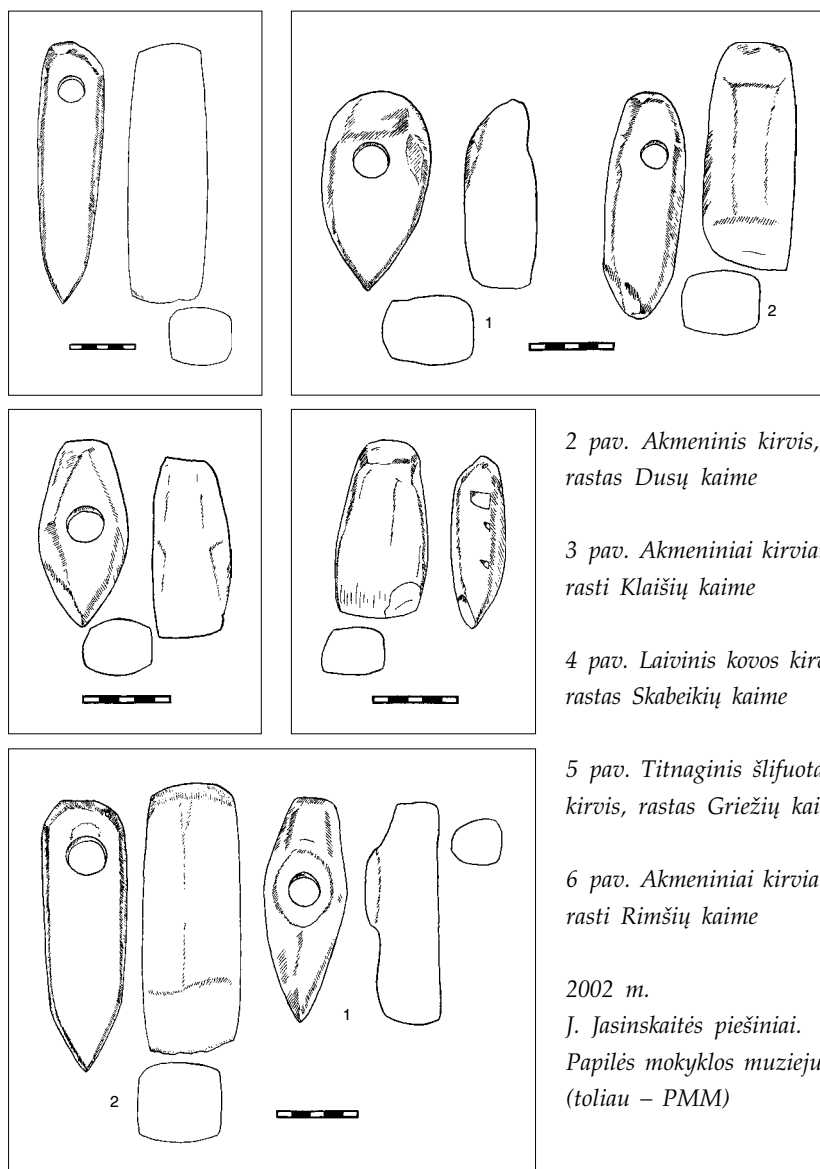
Be mokyklos muziejaus, Papilėje yra daugiau kolekcijų ir pavienių senovės radinių savininkų. Nemažai papiliečių turėjo po vieną ar po kelis kapinyno radinius, tačiau šiuo metu daugeliu atvejų šie radiniai pasimetę. Išsiskiria Raimundo Kvicevičiaus senovės dirbinių rinkinys, surinktas 1989–1990 m. statant namą Liepų gatvėje, Papilės kapinyno teritorijoje. R. Kvicevičius suteikė informacijos ir apie laidoseną. Radiniai rūpestingai saugomi jo namuose, nuvalyti, net eksponuojami. Labai svarbu, kad R. Kvicevičius leidžia naudoti savo rinkinėlį tyrinėjimams ir publikacijai. Tik jo rinkinio dėka atsirado galimybė išplėsti Papilės kapinyno chronologines ribas.

Akmens ir žalvario amžių radiniai

Papilės apylinkėse nėra žinoma nė vieno akmens ir žalvario amžių archeologijos paminklo, todėl galima sakyti, kad šis laikotarpis yra visai netyrinėtas. Apie to laiko žmonių gyvenimą galima spręsti tik iš atsitiktinai rastų to laikotarpio dirbinių. Tai daugiausiai įvairūs akmeniniai kirviai (1 pav.). Jie paprastai

1 pav. Papilės apylinkių archeologijos paminklų ir radinių vietų žemėlapis. 2003 m. Sudarė Birutė Salatkienė

2 pav. Akmeninis kirvis,
rastas Dusų kaime

3 pav. Akmeniniai kirviai,
rasti Klaišių kaime

4 pav. Laivinis kovos kirvis,
rastas Skabeikių kaime

5 pav. Titnaginis šlifuotas
kirvis, rastas Griežių kaime

6 pav. Akmeniniai kirviai,
rasti Rimšių kaime

2002 m.

J. Jasinskaitės piešiniai.

Papilės mokyklos muziejus
(toliau – PMM)

patraukia radėjų dėmesį savo formomis, dailiu darbu, o titnago ar kaulo dirbiniai, net jei būna ir išlikę, retai pakliūva į muziejus atsitiktinai.

Per XX a. antrąją pusę susikaupė gana nemažai akmens ir žalvario amžiaus dirbinių, rastų Papilėje ir jos apylinkėse. Keletas jų buvo paskelbti Lietuvos archeologijos atlase, tačiau Papilės vidurinės mokyklos muziejuje dabar saugoma ir naujų, dar neskeltų radinių.

Archeologinėje literatūroje paskelbti du akmeniniai kirviai su skylė kotui, apvalia pentimi, rasti Daubiškių kaime³⁹. Vienas jų buvo rastas 1963 m. ariamojoje dirvoje, o kito radimo aplinkybės nežinomos. Dusų kaime taip pat rasti du akmeniniai kirviai⁴⁰. Vienas iš jų stambus, 17,2 cm ilgio, su skylė kotui, apvalia pentimi (2 pav.), o kitas – laivinio kovos

³⁹Ten pat, p. 117.

⁴⁰Ten pat, p. 121.

kirvelio fragmentas. Šis kirvis dabar yra dingęs ir težinomas tik iš literatūros. Klaišių kaime rasti net trys skirtingi kirviai su skylė kotui⁴¹. Vienas iš jų apvalia (3 pav. 1), kitas keturkampe pentimi gaubtomis šoninėmis briaunomis (3 pav. 2), o trečiojo kirvio išlikusi tik dalis. Beje, ir ši kirvio nuolauža dingusi. Laivinis kovos kirvis buvo rastas Skabeikiuose⁴² (4 pav.).

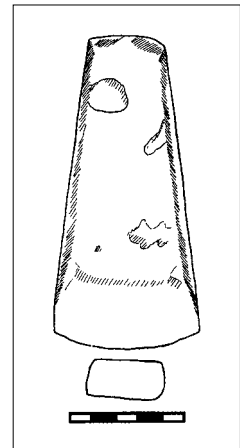
Akmeniniai kirviai su skylė kotui ir apvalia pentimi rytiniame Baltijos krante paplito III tūkst. pr. Kr. pabaigoje – II tūkst. pr. Kr. pradžioje. Dažnai jie randami suardytuose kapuose⁴³. Kirviai keturkampe pentimi laikomi baltiškais ir daugiau būdingi žalvario ir ankstyvajam geležies amžiui – II tūkst. pr. Kr. pab. – I tūkst. pr. Kr. pradžiai⁴⁴. Abiejų minėtų tipų kirviai buvo naudojami labai ilgai, jų randama ir ankstyvuosiuose piliakalniuose, ypač iki I tūkst. pr. Kr. vidurio⁴⁵.

1970 m. Griežių kaime, dirvoje netoli Ventos, buvo rastas titnaginis šlifluotas kirvis, padarytas iš rusvai gelsvo titnago (5 pav.). Jis priklauso titnaginių keturkampio pjūvio kirvių tipui. Jo ilgis – 10 cm, ašmenų plotis – 5 cm, o storis – 3 cm. Kirvio ašmenys kiek išlenkti, pentis pusapvalė. Jis labai gerai padarytas ir nušlifluotas, taisyklingų formų, neblogai išsilaikęs, išskilusi nedidelė ašmenų dalis. Tokie kirviai būdingi vėlyvajam neolitui, tačiau jie išsilaikė iki vėlyvojo žalvario amžiaus, t. y. nuo III tūkst. pr. Kr. pab. iki I tūkst. pr. Kr. vidurio. Šis kirvis neabejotinai įvežtinis, nes Šiaurės Lietuvoje gamtinio titnago nėra. Kirvis galėjo būti pagamintas pietinėje Lietuvos dalyje⁴⁶.

Rimšių kaime rasti trys akmeniniai kirviai. 1969 m. Rimšių kaimo durpyne buvo rastas akmeninis laivinis kovos kirvis su movele (6 pav. 1): taisyklingų formų ir labai gerai nušlifluotas. Kirvio ilgis – 12,5 cm, ašmenų plotis – 3,5 cm, storis – 3 cm. Jo nugarėlė tiesi, ašmenys nusklembti koto pusėn, movelė apskrita, platoka. Tokie kirviai būdingi visai Rytų Europai, tačiau Lietuvoje retai randami, dažniau šiaurinėje dalyje⁴⁷.

Kitų dviejų Rimšiuose rastų kirvelių radimo aplinkybės nenurodytos. Jie priklauso tam pačiam tipui – akmeninių kirvių su skylė kotui keturkampe pentimi lygiagrečiomis briaunomis. Abu yra stambūs. Vieno jų ilgis – 19 cm, ašmenų plotis – 5,5 cm, storis – 3,5 cm, ašmenys išgaubti, kiek išskilinėję. Antrojo kirvio ilgis – 16,5 cm, ašmenų plotis – 5,5 cm, storis – 5 cm. Jo ašmenys išgaubti, pentis kiek nusklembta. Šio kirvio skylė bandyta gręžti aukščiau ir kiek šone, o paskui tikroji skylė išgręžta kirvio viduryje ir kiek didesnio skersmens nei pirmoji (6 pav. 2).

Be to, Papilės mokyklos muziejuje yra keletas akmeninių kirvių, kurių radimo vieta nežinoma. Vienas iš jų yra įtveriamasis, arčiau ašmenų pastorintas, daugiabriaunio pjūvio kirvis (7 pav.). Tokie kirviai randami ankstyvuosiuose piliakalniuose, matyt, naudoti nuo žalvario amžiaus vidurio, žinomi ir ankstyvajame geležies amžiuje – II tūkst. pr. Kr. pab. – I tūkst. pr. Kr. Kiti trys kirviai priklausau-

7 pav. Akmeninis įtveriamasis kirvis iš Papilės apylinkių. 2002 m.

J. Jasinskaitės pieš. PMM

⁴¹ *Ten pat*, p. 140.

⁴² *Ten pat*, p. 178.

⁴³ *Ten pat*, p. 91.

⁴⁴ *Ten pat*, p. 88.

⁴⁵ Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1995, p. 125–129.

⁴⁶ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas, I, ten pat*, p. 85.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 96.

so kirvių su apvalia smailėjančia pentimi tipui, kuris būdingas Vakarų Lietuvai ir datuojamas III tūkst. pr. Kr. pab. – II tūkst. pr. Kr. pradžia⁴⁸.

Ankstyviausias yra Klaišiuosė rastas akmeninis kirvis apvalia pentimi. Tai neolito laikotarpio dirbinys, datuojamas III tūkst. pr. Kr. pab. – II tūkst. pr. Kr. pradžia. Tokio tipo kirviai randami Lietuvoje, Baltarusijoje, Latvijoje. Vakarų Lietuvoje jų randama retai⁴⁹.

Panašiu laikotarpiu datuojami ir kirviai smailėjančia pentimi, rasti atsitiktinai. Jie būdingesni Vakarų Lietuvai⁵⁰.

Akmeninis kirvis keturkampe pentimi priskiriamas žalvario amžiui ir datuojamas II tūkst. pr. Kr. antrąja puse – I tūkst. pr. Kr. Tai baltiškojo tipo kirvis, žinomas Dauguvos ir Nemuno baseinuose⁵¹.

Laiviniai kovos kirviai, prie kurių priskiriamas vienas iš Dusuosė rastųjų, laikomi pagrindiniu virvelinės keramikos kultūros kirvių tipu⁵². Virvelinės keramikos kultūra datuojama vėlyvuojų neolitu, III tūkst. pr. Kr. antrąja puse.

Iš ką tik apžvelgtų radinių matyti, kad, kol kas turimais duomenimis, ankstyviausi žmonių gyvenimo pėdsakai Papilės apylinkėse siekia vėlyvąjį neolitą. Žmonės čia gyveno ir žalvario amžiuje. Nors ankstyvųjų piliakalnių ar gyvenviečių čia dar nėra atrasta, tačiau akmeniniai kirviai kaip įkapė būdavo dedami ir į kapus⁵³, todėl jie liudija nepertraukiamą apylinkės apgyvendinimą.

Piliakalniai

Papilės piliakalniai literatūroje žinomi jau beveik 200 metų, bet, kaip jau buvo minėta, niekada nebuvo rimtai tyrinėti. Šiuo metu jie vadinami Papilės I ir Papilės II (Pašalpos kalno) piliakalniais.

Papilės I piliakalnis yra Papilės miestelio pietvakariniame pakraštyje, kairiajame Ventos krante, santakoje su bevardžiu upeliu. Iš rytų ir pietryčių jį juosia Venta, o iš šiaurės vakarų bevardis upelis (8 pav.). Piliakalnio šlaitai statūs, nuo upių pusės jie siekia 15–20 m aukštį. Vakarų ir pietvakarių kryptimi kalva, kurioje yra piliakalnis, pereina į lygumą. Nuo lygumos piliakalnį skiria griovys ir 9,5 m aukščio pylimas⁵⁴.

Pirmasis Papilės I piliakalnį apmatavo lenkų archeologas L. Kšivickis XX a. pradžioje. Savo darbe apie Lietuvos piliakalnius jį pavadino *Popelėnais* ir paskelbė, kad jo aikštelės ilgis 64 m, o plotis – 30 m⁵⁵. 1966 m. žvalgomosios ekspedicijos metu piliakalnis vėl buvo išmatuotas ir aprašytas, patikslinti jo matmenys – aikštelė 55 m ilgio, 25 m pločio⁵⁶. Lietuvos archeologijos atlase pažymima, kad piliakalnį gerokai apnaikino miestelio kapinės, tačiau visai neužsimenama apie papėdės gyvenvietę. 1973 m. Papilės I piliakalnis buvo įtrauktas į Kultūros paminklų sąrašą ir priskirtas prie respublikinės reikšmės archeologijos paminklų⁵⁷.

Papėdės gyvenvietė buvo aptikta 1986 m. Tuo metu netoli piliakalnio, pietinėje jo pusėje esančioje kalvoje, buvo ruošiamasi įrengti naujas kapines, to-

⁴⁸ *Ten pat*, p. 91.

⁴⁹ *Ten pat*, p. 90–91.

⁵⁰ *Ten pat*.

⁵¹ *Ten pat*, p. 88–89.

⁵² Rimantienė R. *Akmens amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1984, p. 206.

⁵³ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas I*, p. 91.

⁵⁴ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai*, Vilnius, 1975, p. 126.

⁵⁵ Kšivickis L. *Žemaičių senovė*, Kaunas, 1928, p. 41.

⁵⁶ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai*, p. 126.

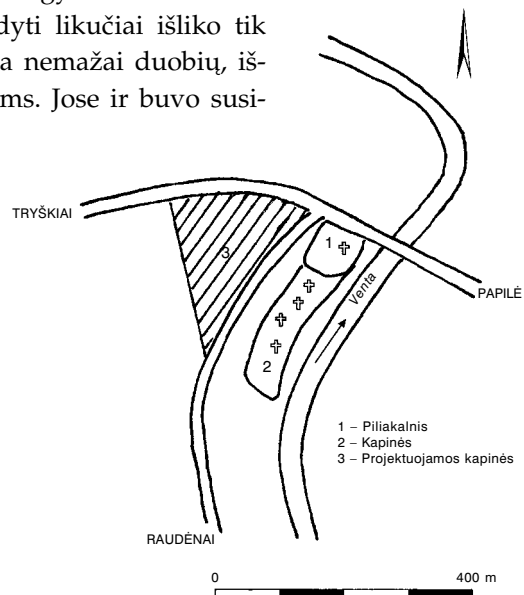
⁵⁷ *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, p. 97.

8 pav. Papilės
I piliakalnis. 1929 m.
J. Sinkevičiaus nuotr.
Iš I. Katkienės albumo

dėl šiam plotu Lietuvos istorijos institutas atliko archeologinius tyrinėjimus, kuriems vadovavo archeologas Algirdas Varnas⁵⁸. Gyvenvietė buvo išsidėsčiusi kalvoje, vakarinėje piliakalnio pusėje⁵⁹ (9 pav.). Jos kultūrinis sluoksnis ilgą laiką buvo ardomas, kadangi čia nuo seno dirbama žemė, stovėjo keletas sodybų, šiaurinį ir rytinį pakraštį suardė nutiesti keliai. Tyrinėjimų metu buvo iširtas 313 m² plotas, tačiau ištinio gyvenvietės kultūrinio sluoksnio nebuvo aptikta. Jo suardyti likučiai išliko tik atskirais ploteliais. Tyrinėtame plote rasta nemažai duobių, iškastų čia greičiausiai imant molį statyboms. Jose ir buvo susikaupęs 5–50 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo aptikta skaldytų apdegusių akmenų, angliukų, molio tinko trupinių ir gabalų, gargažių. Molio tinko gabalų forma rodo, kad tinkas naudotas tarpams tarp rąstų užglaistyti, taigi gyvenvietėje yra stovėję netašytų rąstų mediniai tinkuoti pastatai. Skaldyti apdegę akmenys, rasti kultūriniame sluoksnyje, rodo, kad gyvenamuosiuose pastatuose būta atvirų židinių, į kuriuos paprastai tuo laikotarpiu buvo dedami skaldyti akmenys šilumai palaikyti. Rastosios gargažės, arba šlako gabalai, rodo, kad gyvenvietėje buvo kalvė, o gal netgi lydyta geležis. Be specialių tyrimų šiandien sunku pasakyti, ar tai kalvio žaizdro, ar geležies lydymo šlakas. Rasta ir gyvulių kaulų bei jų nuolaužų. Tyrinėtojas pastebė, kad tai daugiausia stambiuųjų raguočių ilgųjų kaulų fragmentai⁶⁰.

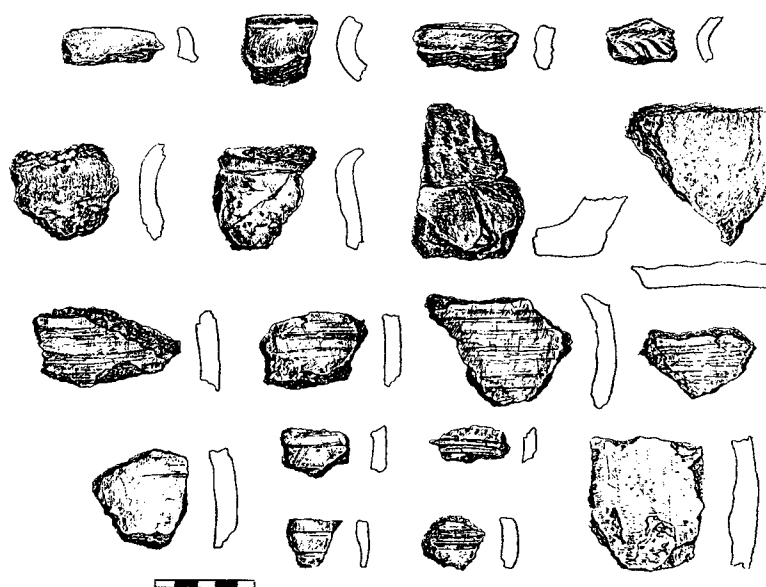
9 pav. Papilės
I piliakalnio ir jo
papėdės gyvenvietės
situacijos planas.
1986 m.
Sudarė A. Varnas

⁵⁸Varnas A. Papilės piliakalnio I (Akmenės r.) senovinės gyvenvietės 1986 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1251.

⁵⁹Varnas A. Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*, Vilnius, 2002, p. 41.

⁶⁰Varnas A. Papilės piliakalnio I (Akmenės r.) senovinės gyvenvietės 1986 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita, p. 17.

10 pav. Papilės
I piliakalnio papėdės
gyvenvietės radiniai.
Lipdytų puodų šukės.
1986 m.
E. Liaudansko pieš.

Kultūriniame sluoksnyje rasta ir kitų radinių. Didžiąją jų dalį sudarė keramika. Iš viso buvo rastos 76 puodų šukės, iš kurių 41 buvo lipdytų ir 35 žiestų puodų. Lipdyta keramika buvo dviejų tipų. Vienas jų – grublėtoji keramika. Šių puodų molio masėje gausu grūsto granito priemaišų, o paviršius nulipdžius apdrebiamas skysta molio mase, suformuojančia paviršiaus grublėtumą. Tai gana masyvūs, storasieniai, iki 35 cm aukščio kibirėlio formos puodai plačiomis angomis. Grublėti puodai buvo naudojami maisto atsargoms laikyti. Tokio tipo keramika gerai žinoma iš Lietuvos I tūkst. po Kr. piliakalnių ir gyvenviečių tyrinėjimų⁶¹. Kitas lipdytos keramikos tipas – puodai lygiu paviršiumi. Jų sienelės plonesnės, molio masėje esantis granitas būna smulkiau grūstas. Puodai lipdomi pūstašoniai, atrietais kakleliais. Keramika lygiu paviršiumi gausiai randama visoje Lietuvoje nuo I tūkst. prieš Kr. iki XIV a.⁶² (10 pav.).

Papilės gyvenvietėje rasta ir žiestos keramikos. Žiedžiamasis ratas mūsų krašte žinomas nuo X a., o visuotinai paplito XI a. viduryje⁶³. Žiestų Papilėje rastų puodų paviršius lygus, sienelės pūstos, kaklelis atrietais. Petelių srityje žiesti puodai puošti bangelių, laužytų ar lygiagrečių linijų ornamentu. Storasienė žiesta keramika, puošta bangelių ir linijų raštais, dažnai randama vėlyvuosiuose piliakalniuose ir jų gyvenvietėse XIII–XIV a.⁶⁴

Be keramikos, gyvenvietėje buvo rasta darbo įrankių ir papuošalų. Iš darbo įrankių paminėtinas geležinis peiliukas tiesia nugarėle ir du geležinių ylių fragmentai. Papuošalų taip pat rasta nedaug. Tai 2 žalvarinių ir du geležinių smeigtukų fragmentai. Vienas iš žalvarinių smeigtukų buvo kryžinis, kurio galvutė

⁶¹Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1995, p. 224–225; Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1986, p. 185; Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 264–266.

⁶²Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 221; Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 185; Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 266–268; Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius, 1970, p. 75–76.

⁶³Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, Vilnius, 2001, p. 286.

⁶⁴Zabiela G. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 141–144.

11 pav. Papilės
II piliakalnis
(Pašalpos kalnas).
1981 m.
S. Adomavičiaus nuotr.

puošta ornamentuota sidabro plokštele, o kitų smeigtukų rastos tik adatos ar jų fragmentai.

Kapinių plotui vis plečiantis, 1998 ir 2000 m. archeologas A. Varnas pratęsė Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrinėjimus. Jis ištyrinėjo dar 341 m² plotą ir konstatavo, kad kultūrinis sluoksnis jau beveik visai suardytas ariant ir kasant duobes, į kurias vėliau jo likučiai buvo suplauti. Pagal kultūrinio sluoksnio paplitimą nustatyta, kad gyvenvietė buvo išikūrusi kalvos šiaurės rytinėje dalyje ir užėmė 1 ha plotą. Tyrinėjant rasta gyvenvietei būdingų radinių. Autorius pastebi, kad dalis lipdytų puodų lygiu paviršiumi galėjo būti aplyginti ant žiedžiamojo rato. Buvo rastas dar vienas geležinis peiliukas tiesia nugarėle, pusė molinio verpstuko, masyvus akmeninis galastuvas bei trys 8,5 cm skersmens akmeniniai trintuvai, naudojami kailiams išdirbti. Prie gyvenvietės radinių galima būtų priskirti ir akmeninį galastuvą su skylute, minimą Papilės mokyklos muziejaus inventorinėje knygoje. Jis buvo rastas Ventos pakrantėje, miestelyje, tačiau šiuo metu yra dingęs. Iš kitų radinių pažymėtinas 10,5 cm ilgio kaulinis smeigtukas, 18 cm ilgio geležinis įmovinis ietigalis karklo lapo formos plunksna ir geležinis žąslų skersinukas. Iš radinių retumu išsiskiria kaulinis smeigtukas, kuris būdingas ankstyviesiems Lietuvos piliakalniams⁶⁵.

Tyrinėtojas pažymi, kad Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietėje rasta iš viso per 160 radinių. Pagal juos gyvenvietę, o kartu ir piliakalnį, jis datuoja I tūkst. po Kr. pradžia – II tūkst. pirmaisiais amžiais⁶⁶. Taigi Papilės piliakalnis buvo gyvenamas apie tūkstantį metų. Gaila, kad papėdės gyvenvietė buvo suardyta. Iš joje aptiktų radinių matyti, kad jos ištyrimas būtų galėjęs duoti daug medžiagos Šiaurės Vakarų Lietuvos praeičiai pažinti.

Papilės II piliakalnis yra Ventos dešiniajame krante, šalia senųjų kapinių, 1 km į rytus nuo Papilės I piliakalnio (11 pav.). Kitaip jis vadinamas *Pašalpos kalnu*. Iš pietų jį juosia Venta, o iš šiaurės ir vakarų – bevardis upelis. Piliakalnio šlaitai statūs, iki 13 m aukščio. Ventos ir bevardžio upelio santakoje išliko 20 m ilgio ir 13 m pločio aikštelės dalis, o likusią nu-plovė Venta. Rytiniame aikštelės krašte supiltas 2 m aukščio pylimas, kurio iš-

⁶⁵ Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 163–172.

⁶⁶ Varnas A. Papilės I piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai, p. 41–43.

likęs 28 m ilgio fragmentas. Jis skiria aikštelę nuo priešpilio, kurio aikštelė yra 39x28 m dydžio. Priešpilio aikštelę iš rytų riboja 1 m aukščio pylimas, beveik suardytas ariant. 1966 m. žvalgomosios ekspedicijos metu kultūrinio sluoksnio neaptikta⁶⁷.

L. Kšivickis paminėjo du Papilės (*Popelėnų*) piliakalnius⁶⁸, tačiau į išmatuotų piliakalnių sąrašą įtraukė tik vieną⁶⁹, kuris buvo aprašytas aukščiau. Antrąjį Papilės piliakalnį savo darbuose mini M. Valančius⁷⁰ bei P. Tarasenka⁷¹, jis įtrauktas į Lietuvos archeologijos atlasą⁷². 1978 m. Papilės II piliakalnio vietoje žvalgomuosius tyrinėjimus, kurie buvo būtini prieš S. Daukanto vidurinės mokyklos priestato statybą, atliko A. Varnas⁷³. Archeologas konstatuoja, kad per dešimtmetį nuo žvalgomosios ekspedicijos piliakalnis buvo nuolat ardomas. Aikštelę toliau plovė Venta, visas plotas buvo ariamas, vėliau iškasti ir vėl sulyginti su žeme mokyklos priestato pamatai. Abu Lietuvos archeologijos atlase minimi pylimai beveik visai suardyti. Žvalgomaisiais kasinėjimais ištyręs iškyšulio šiaurės vakarinę dalį, archeologas neaptiko nei kultūrinio sluoksnio, nei senovės dirbinių ar kitų žmogaus veiklos pėdsakų⁷⁴. Kol neištirta visa piliakalniui priskiriama teritorija ir nėra galutinai nustatyta, kad paminklas visai suardytas, jis paliktas ir naujai sudarytame Archeologinių vietų sąrašė (A579P)⁷⁵.

Papilės kapinynas

Dešiniame Ventos krante priešais kitame krante esantį piliakalnį plyti nemažas slėnis, palaiapsniui aukštėjantis miestelio pusėn. Šiame slėnyje, Malūno gatvės gale, buvo aptiktas plokštinis kapinynas, kurį netoli Ventos prie vandens malūno kirto nebaigtas kasti kanalas (12 pav.). Papilės senkapį 1955 m. kasinėjo Julius Naudužas, tačiau tyrinėjimų medžiagos nepaskelbė. Kasinėjimų metu surinkti archeologiniai radiniai ir mokslinė ataskaita saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejuje⁷⁶. Monografija apie Papilę suteikė progą paskelbti J. Naudužo tyrinėjimų medžiagą. Publikacijos pagrindu imama J. Naudužo tyrinėjimų ataskaita.

Tyrinėjimų apžvalga

Papilės kapinynas yra dešiniame Ventos krante priešais kitame krante esantį Papilės I piliakalnį ir užima apie 3 ha plotą. Vietos gyventojai čia dar XIX a. netoli Papilės rasdavo įvairių senienų. Keletas radinių galėjo patekti į senovės tyrinėtojo Eustachijaus Tiškevičiaus kolekciją ir eksponuotos Senienų muziejuje Vilniuje XIX a. viduryje⁷⁷. Pirmąsias rašytines žinias apie radinius iš Papilės kapinyno pateikė Lietuvos senovės mylėtojas ir tyrinėtojas Tadas Daugirdas (1852–1919), rašydamas apie savo tyrinėjimus Vizdergių „milžinkapyje“, o vėliau kapinyną minėdamas „Vilties“ laikraštyje⁷⁸, ir vo-

⁶⁷ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai, p. 127.

⁶⁸ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai, p. 127.

⁶⁹ Kšivickis L. *Žemaičių senovė*, p. 41.

⁷⁰ Valančius M. *Raštai, I. (Pily)*, p. 362.

⁷¹ Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, p. 204.

⁷² Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II. Piliakalniai, p. 127.

⁷³ Varnas A. Papilės m. (Akmenės r.) S. Daukanto vidurinės mokyklos būsimo priestato teritorijos žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita.

⁷⁴ Varnas A. *Ten pat*, p. 4.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registras, A579P.

⁷⁶ Naudužas J. Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis, Šiauliai, 1955, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyriaus archyvas, nr. 93, radiniai – I-A 95:1-78.

⁷⁷ Киркор А. К. *Перечневый каталог предметов в Виленском музее древностей*, Вильно, 1858, с. 21.

⁷⁸ Dowgird T. Pamiątki z czasów przedhistorycznych na Żmudzi, p. 2.

kiečių archeologas H. Kemke⁷⁹. Papilės kapinyną savo veikale mini ir P. Tarasenka⁸⁰. Visi šie autoriai minėjo atsitiktinai rastus senovės dirbinius, surinktus ardant kapinyną, kuris ypač nukentėjo XX a. pradžioje prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kai buvo tiesinama Ventos vaga⁸¹.

1954 m. Papilės vidurinės mokyklos mokinys Jazbutis parašė laišką Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutui, kuriame pranešė, kad Papilėje ardomas kapinynas, kuriame randama daug senienų. Instituto vadovybė pavedė Šiaulių etnografinio muziejaus direktoriui archeologui Julii Naudužui 1955 m. atlikti kapinyno archeologinius tyrinėjimus.

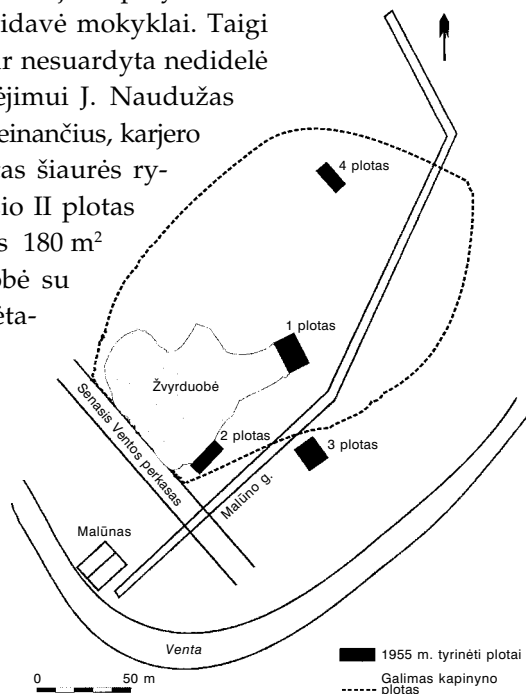
J. Naudužas kapinyną rado jau labai suardytą. Malūno gatvės gyventojai, kasdami duobes pamatams, ardami daržus ir pan., nuolat aptikdavo pavienius palaidojimus. Kai kurie jų turi surinkę atsitiktinai randamų senovės dirbinių kolekcijas. Pavyzdžiui, Malūno gatvės gyventojas Jarošinas turėjo apie 20 radinių – ietigalių, peilių, kryžinių smeigtukų, įvijinių apyrankių, segių. Vietinių gyventojų teigimu, kapai yra labai negiliai, 40–50 cm gylyje, todėl giliau ariant dažnai išverčiami ardomų kapų radiniai. Šeštojo dešimtmečio pradžioje kapinyno teritorijoje buvo pradėtas kasti žvyras. Ypač daug jo iškasta 1954 m. Tada buvo suardyta labai daug kapų. Tais pačiais metais keli Papilės mokyklos mokiniai savavališkai kasinėjo kapinyno teritorijoje. Jie atkasė 3 kapus, o radinius atidavė mokyklai. Taigi tyrinėjimų metu buvo iširta tik likusi dar nesuardyta nedidelė Papilės kapinyno dalis (12 pav.). Tyrinėjimui J. Naudužas pasirinko pačius, labai banguojančia linija einančius, karjero pakraščius. Iširtas 120 m² dydžio I plotas šiaurės rytiniame karjero pakraštyje ir 60 m² dydžio II plotas rytiniame pakraštyje. Iš viso ištyrinėtas 180 m² plotas ir surasta 16 kapų bei viena duobė su anksčiau suardytų kapų kaulais. Tyrinėtame plote rasta atsitiktinių radinių.

Kapų aprašymas

Vyro kapas Nr. 1. 2 perkasa, 82 cm gylis, orientacija 327°.

Griaučių padėtis. Mirusysis paguldytas ant nugaros. Kaukolė guli pusiau ant kairiojo šono. Dešinioji ranka sulenкта buku kampu, plaštaka ant kairiojo dubenkaulio. Kairioji ranka sulenкта smailiu kampu ant krūtinės, plaštaka ant dešiniojo peties. Kojos ištiestos, šlaunikauliai pajudinti iš savo vietos.

Įkapės. Ant kaktos ir aplink galvą išliko 2 žalvarinių įvijų eilės, gulėjusios 6 cm aukščiau akių orbitų, lygiagrečiai, 3 cm viena nuo kitos. Jos greičiausiai buvusios prisiūtos prie kepurės. Antroje įvijėlių eilėje ties dešiniu-

12 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų situacinis planas.

B. Salatkienės brėž.

⁷⁹ Kemke H. Über die Gliederung des jungsten heidnischen Zeitalters in Ostpreussen, p. 522–525.

⁸⁰ Tarasenka P. Lietuvos archeologijos medžiaga, p. 204.

⁸¹ Naudužas J. Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis, p. 4.

ju smilkiniu buvo pritvirtintas gintarinis karoliukas, o ties kairiuoju smilkiniu – apskrita žalvarinė grandis. Dešinėje galvos pusėje, kiek aukščiau kaukolės, gulėjo apskritas žalvarinis geriamojo rago apkalas. Kairėje galvos pusėje, 5 cm nuo kaukolės, vienas šalia kito lygiagrečiai, smaigaliais nukreipti kapo galvūgalio link, gulėjo 3 geležiniai įmoviniai ietigaliai. Jų įmovos buvo maždaug ties peties linija. Ant kairiojo peties gulėjo žalvarinė sagtis. Ant kairiosios rankos buvo užmauti 3 žalvariniai žiedai paplatintais priekiais.

Suardytas vyro kapas Nr. 2. Gylis 65 cm, orientacija 305°.

Griaučių padėtis. Iš kaukolės išlikusi tik pakaušio kaulo dalis. Kiti kaulai, išskyrus blauzdikaulius, buvo išjudinti iš savo vietų ir netvarkingai sumesti į krūvelę. Blauzdikaulių padėtis rodo, kad mirusysis paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Dešinėje galvos pusėje, 6 cm nuo kaukolės, smaigaliu numonomo galvūgalio link gulėjo geležinis įmovinis ietigalis. Jis gulėjo kiek įstrižai, smaigaliu pasuktas į kapo išorę. Tarp krūtinės kaulų rasta keletas žalvarinių įvijėlių.

Moters kapas Nr. 3. Gylis 65 cm, orientacija 310°.

Griaučių padėtis. Kaukolė, krūtinės ir rankų kaulai išjudinti ir sumaišyti. Kojos ištiestos, kiek praskėstos per kelius. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Ant kaukolės, ties kaktos viduriu, gulėjo gintarinis karolis. 2–4 cm aukščiau karolio galvą juosė žalvarinių įvijėlių eilė, todėl atrodo, kad karolis buvo prie jos prikabintas. Įvijėlės ir karolis tikriausiai buvo prisiūti prie galvos apdangalo. Tarp krūtinės kaulų liekanų rasta žalvarinių įvijėlių ir žalvarinių grandinėlių fragmentų. 5 cm aukščiau kairiosios kojos kelio rastas geležinis peiliukas.

Moters kapas Nr. 4. Gylis 65 cm, orientacija 120°.

Griaučių padėtis. Griaučiai smarkiai apardyti, kaukolės išlikusi tik viršutinė dalis. Kairioji ranka buvo sulenкта per alkūnę buku kampu. Dešinėsios rankos išlikęs tik žastikaulis. Iš kojų kaulų išlikęs tik kairysis šlaunikaulis. Krūtinės kaulai išjudinti iš savo vietos. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Ant kaklo kaulų buvo surasta apvara, sudaryta iš vieno gintarinio karolio, žalvarinių įvijėlių ir žalvarinių grandinėlių gabaliukų bei grandelių. Apvara buvo suverta ant lininio siūlo, kurio liekanų rasta įvijėlėse. Tarp įvijėlių 2–3 cm tarpai, o karolis įvertas apvaros viduryje. Krūtinės srityje rasta dar viena žalvarinių įvijėlių ir grandelių eilė tikriausiai yra antroji apvaros eilė. Po kairiosios rankos kaulais rastas geležinis peiliukas lenкта viršūne. Po kaukole rasta keletas žalvarinių įvijėlių.

Moters kapas Nr. 5. Orientacija 130°.

Griaučių padėtis. Kaukolė pakreipta į kairę. Kairioji ranka sulenкта smailiu kampu ant krūtinės, jos plaštaka guli ant krūtinės. Dešinioji ranka sulenкта labai smailiu kampu, plaštaka ant dešiniojo peties. Iš kojų kaulų likę tik šlaunikauliai, kiti nukasti. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Pakaušio srityje rastas žalvarinis smeigtukas trikampe galvute, pakreiptas galvute į kairę. Jo adatos smaigalys gulėjo ties mirusiosios pakaušiu. 10 cm krūtinės link nuo apatinio žandikaulio rastas statmeni stovintis žalvarinis kryžinis su buoželėmis smeigtukas. Ties dešinėsios rankos riešo kaulais rastos 3 žalvarinės įvijėlės ir žalvarinis žiedas.

Moters kapas Nr. 6. Gylis 74 cm, orientacija 330°.

Griaučių padėtis. Griaučiai apardyti. Kaukolė gulėjo ant kairiojo smilkinio, jos pakaušis pažaliavęs nuo žalvario. Krūtinės kaulai išjudinti iš vietų. Kairioji ranka neišlikusi, dešinioji ranka sulenкта stačiu kampu ant krūtinės. Kojų kaulai aptikti visi, kojos ištiestos, suglaustos. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Ant kaklo kaulų ir virš apatinio žandikaulio rasta 3 apvijų įvijinė antkaklė, apvyniota plokščia viela. Po antkakle gulėjo apvara iš gintarinio karolio, žalvarinių įvijų ir pragręžto kauliuko su įverta žalvarine grandele. Tarp suardytų krūtinės kaulų rastos 24 sveikos ir daug sutrupintų kauri kriauklelių, kurios greičiausiai buvo suvertos į apvarą.

Vyro kapas Nr. 7. Gylis 72 cm, orientacija 330°.

Griaučių padėtis. Griaučiai apgadinti. Kaukolė ir kairioji ranka neišlikusios. Dešinioji ranka buvo sulenкта smailiu kampu ant krūtinės. Dubens ir kojų kaulai gulėjo nejudinti. Pėdos neišlikę. Mirusysis buvo paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Kairėje neišlikusios kaukolės pusėje, suglausti smaigaliais, nukreiptais galvūgalio link, šalimais gulėjo du geležiniai įmoviniai ietigaliai.

Vyro kapas Nr. 8. Gylis 87 cm, orientacija 330°.

Griaučių padėtis. Kaukolė gulėjo tiesiai. Abi rankos sulenktos smailiais kampais ir sudėtos ant krūtinės, plaštakos sudėtos viena ant kitos. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusysis buvo paguldytas ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Kairėje kaukolės pusėje už 10 cm lygiagrečiai išilgai kapo gulėjo du geležiniai ietigaliai, smaigaliais galvūgalio link. Vienas jų buvo stambus įtveriamasis, o kitas įmovinis. Prie dešiniojo peties ašmenimis į žemę buvo išmeigtas geležinis įmovinis kirvis. Kairėje pusėje, ties juosmeniu, ašmenimis į kapo išorę ir smaigaliu kojų link gulėjo trumpas vienašmenis geležinis plačiagalvis kalavijas. Nuo alkūnės kaulų iki kalavijo įtvaros – 8 cm tarpas. Ant kairiosios rankos riešo rasta 8 apvijų žalvarinė įvijinė apyrankė. Ant krūtinės, 3 cm nuo plaštakų kaulų kojų link, kojele į dešinę gulėjo žalvarinė lankinė aguoninė segė. Ant pirštų kaulų rasti 2 žalvariniai žiedai. Dešinėje pusėje, ties juosmeniu, 2 cm nuo nugarkaulio rastos tošinės dėžutės (?), apkaltos žalvariniu apkalu, liekanos.

Moters kapas Nr. 9. Gylis 58–68 cm, orientacija 0°.

Griaučių padėtis. Kapas visai suardytas, išliko tik kaukolė ir iš savo vietų išjudinti krūtinės, rankų kaulai.

Įkapės. Po apatinio žandikauliu gulėjo 7 žalvarinių įvijų apvara, dvi iš jų po kaukole. Dešinėje apatinio žandikaulio pusėje už 4 cm gulėjo 4 cm skersmens žalvarinė įvijinė apyrankė. Dešinėje žandikaulio pusėje, kapo dugne, gulėjo smiltaininis verpstukas. Menamojoje krūtinės

vietoje, 20 cm nuo apatinio žandikaulio lygiagrečiai, kiek įstrižai krūtinės, gulėjo 2 žalvariniai kryžiniai smeigtukai su plokštelėmis, antra žalvarinė įvijinė apyrankė ir geležinė yla. Smeigtukų adatų smaigaliai prikepę prie sugelžėjusio audinio likučių. 20 cm nuo smeigtukų smaigalių, menamojoje juosmens vietoje rastas geležinis peilis tiesia nugarėle ir sutrūnijusio medžio gabaliukas bei keli nuodėguliai su žieve.

Kapas Nr. 10. Gylis 54 cm, orientacija 90°.

Griaučių padėtis. Griaučiai labai suardyti. Kaukolės išlikusi tik pusė. Dešinioji ranka sulenkta smailiu kampu ant krūtinės, kairioji ranka sulenkta buku kampu, tačiau jos kaulai gali būti išjudinti. Dubens ir kojų kaulai sutrupinti ir išblaškyti.

Įkapės. Ant dešinėsios rankos riešo buvo užmauta žalvarinė įvijinė apyrankė, o ant piršto – žalvarinis įvijinis žiedas. Tarp suardytų kojų kaulų rastos 6 žalvarinės įvijios.

Moters kapas Nr. 11. Gylis 75 cm, orientacija 130°.

Griaučių padėtis. Kaukolė guli pusiau ant dešiniojo šono. Dešinioji ranka sulenkta stačiu kampu, plaštaka prie kairiosios alkūnės. Kairioji ranka sulenkta smailiu kampu, plaštaka ant krūtinės po kaklu. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Skersai krūtinės, smaigaliais į kairę, gulėjo 2 žalvariniai kryžiniai smeigtukai su buoželėmis. Vieno jų galvutė netoli dešinėsios alkūnės, o kito – po kaklu. Ant dešinėsios rankos riešo užmauta žalvarinė įvijinė apyrankė. Ant kairiosios rankos piršto rastas žalvarinis juostinis žiedas užkeistais galais. Tarp šonkaulių rastos 7 žalvarinės įvijėlės. Netoli kairiosios alkūnės rastas gintarinis karoliukas. Po kairiaja alkūne gulėjo geležinė yla, o juosmens srityje iš kairės – geležinis peiliukas.

Moters kapas Nr. 12. Gylis 75 cm, orientacija 120°.

Griaučių padėtis. Kaukolė pasukta pusiau į kairę. Dešinioji ranka sulenkta stačiu kampu, plaštaka prie kairiosios alkūnės. Kairioji ranka sulenkta smailiu kampu, plaštaka prie dešiniojo peties. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Ant kaklo buvo rasta 5 žalvarinių įvijų apvara. Ant kairiosios rankos riešo užmauta žalvarinė įvijinė apyrankė. Ant krūtinės, kojele dešiniojo peties link, gulėjo žalvarinė lankinė aguoninė segė. Ant kairiosios rankos piršto rastas žalvarinis juostinis žiedas.

Moters kapas Nr. 13. Gylis 68 cm, orientacija 290°.

Griaučių padėtis. Kaukolė gulėjo pusiau ant kairiojo šono. Kairioji ranka sulenkta buku kampu, tačiau jos kaulai gali būti išjudinti, dešinėsios rankos išlikęs tik žastikaulis. Kojos ištiestos, suglaustos. Mirusioji buvo paguldyta ant nugaros, ištiestomis kojomis.

Įkapės. Ant kaukolės buvo rastas apgalvis iš 4 eilių žalvarinių spurgelių. Jis juosė kaktą ir ėjo po pakaušiu. Apgalvio kraštas gulėjo 4 cm aukščiau akių orbitų. Tarp spurgelių eilių buvo 0,3–3,2 cm tarpai. Prie apatinio žandikaulio rasta 20 sukibusių į vieną gabalą žalvarinių įvijų apvara. Dar 20 tokių pat įvijėlių buvo išsibarstę krūtinės srityje. Ties dešiniu juo petimi, už 3 cm nuo kaukolės, rasta geležinės ylos frag-

mentų. Prie kairiojo kelio rasta geležinio peilio fragmentų ir žalvarinis įvijinis žiedas.

Kapas Nr. 14. Gylis 60 cm.

Griaučių padėtis. Kapas visai suardytas. Išlikusi tik apdaužyta kaukolė ir vienas rankos kaulas.

Įkapės. Kaukolės dešinėje pusėje, už 10 cm, rastas geležinis peiliukas lenkta viršūne, o šalia jo – žalvarinė įvijinė apyrankė. Kita tokia pat apyrankė buvo užmauta ant rankos.

Kapas Nr. 15. Gylis 60 cm, orientacija 295°.

Griaučių padėtis. Išlikę tik kojų kaulai iki dubens. Kita griaučių dalis nukasta imant žvyrą.

Įkapių nerasta.

Kapas Nr. 16. Gylis 70 cm, orientacija 60°.

Griaučių padėtis. Išlikę nejudinti tik kojų kaulai. Kaukolė buvo rasta netoli šlaunikaulių.

Įkapės. Prie kairiojo šlaunikaulio, smagaliu galvos link, gulėjo greičiausiai ne savo vietoje geležinis įmovinis ietigalis. Netoli jo rasta: pragręžta meškos iltis, žalvarinis zoomorfinis kabutis, geležinis peiliukas lenkta viršūne ir geležinio dirbinio fragmentas.

Laidosena

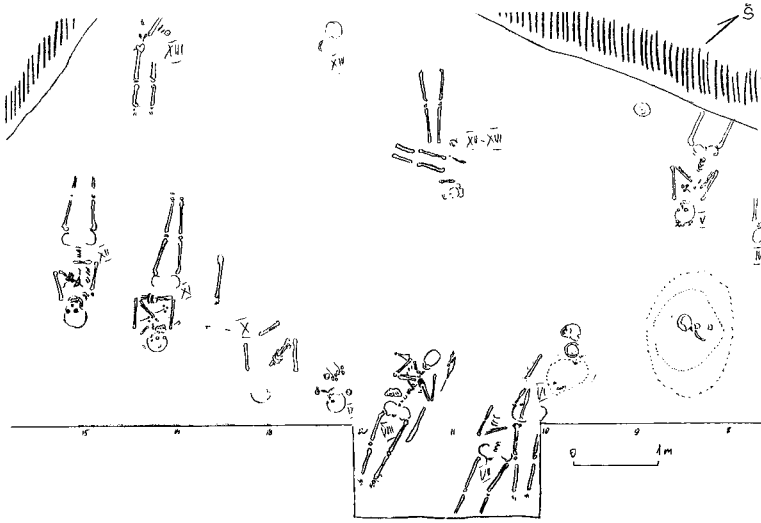
Iš didžiulio Papilės kapinyno, užėmusio 3 ha plotą, ištirta tik nedidelė dalis. 60 m² dydžio II plote atrasta 16 kapų, todėl apie laidoseną surinkta nepakankamai duomenų. Archeologas J. Naudužas ataskaitoje laidosenai skyrė mažai dėmesio, tačiau iš jo nubraižyto plano matyti, kad kapai išsidėstę 2 eilėmis, einančiomis ŠR–PV kryptimi. Tarp eilių buvo paliktas siauras, apie 1 m pločio, tarpas (13, 14 pav.). R. Kvicevičius Liepų gatvėje statydamas namą aptiko kapų eilę, kurios kryptis taip pat ėjo iš šiaurės rytų į pietvakarius. Jo liudijimu, mirusieji eilėje buvo palaidoti labai arti vienas kito, galvomis į šiaurės vakarus.

J. Naudužas savo aprašymuose niekur nemini kapų duobių, jų formos, dydžio, kapo duobės žemių sudėties. Tik kapo Nr. 9 duobės dugne buvo užfiksuoti keli nebaigę degti medžio gabaliukai, kai kurie su žieve. Jo nubraižytame kape punktyru apibrėžti kapai Nr. 1 ir Nr. 3, taip pat neįvardintas kapas į R nuo kapo Nr. 1. Jeigu taip tyrinėtojas mėgino pažymėti kapų duobes, tai jos buvo pailgos, keturkampės, užapvalintais kampais. Iš plano galima nustatyti tik kapo Nr. 1 duobės dydį. Ji buvo 2,8 m ilgio ir apie 0,95 m pločio. Kitų dviejų duobių pažymėta tik dalis kontūro, kurio plotis 0,95–1 m. Kontūrine linija tyrinėtojas apibrėžė dar keletą suardytų kapų liekanas ar radinių grupes, tačiau kapais jų neįvardina (13 pav.).

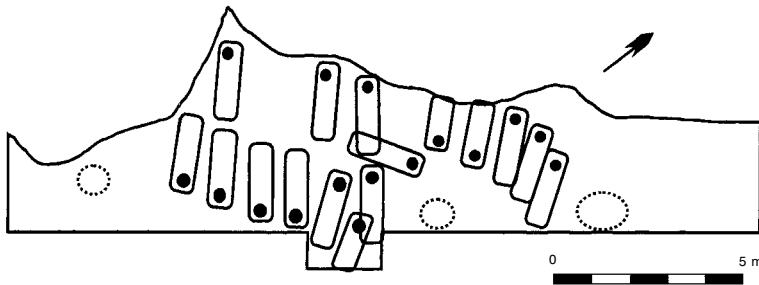
Kapų duobių gylis nevienodas, tačiau skiriasi nedaug. Giliausia nuo dabartinio žemės paviršiaus kapo duobė buvo kape Nr. 8. Jos gylis 87 cm, o negiliausia kape Nr. 10 – tik 54 cm. Kitų kapų duobės daugiausiai 60–70 cm gylio.

Tyrinėtojas nemini, kad būtų pastebėtos karstų liekanos.

Iš 16 tik 14 kapų pagal įkapes galima nustatyti mirusiųjų lytį. Ištirti 5 vyrų ir 9 moterų kapai, o kiti smarkiai suardyti, išlikusi tik dalis įkapių. Kape Nr. 15 įkapių nebuvo rasta, o kape Nr. 10 rasta žalvarinė įvijinė apyrankė ir įvijinis žiedas, kurie būdingi tiek vyrų, tiek moterų kapams.

13 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimai. II plotas. J. Naudužo brėž.

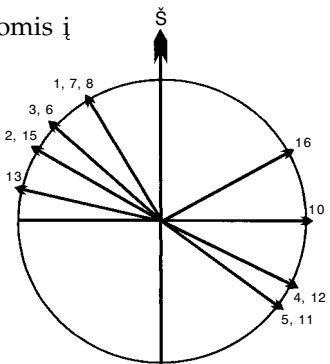

14 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimai. II plotas. Kapų išdėstymo schema. B. Salatkienės brėž.

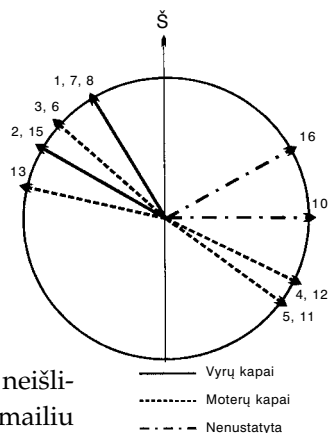
Kapai orientuoti dviem kryptimis – šiaurės–šiaurės vakarų ir rytų–pietryčių kryptimis (15 pav.). Kapas Nr. 14 buvo labai suardytas, griaučiai išjudinti iš savo vietų, todėl jo orientacija liko neaiški. 8 kapuose mirusieji palaidoti šiaurės vakarų, 4 kapuose – pietryčių, viename – šiaurės, viename – rytų ir viename – šiaurės rytų kryptimi. Nepastebėta vienodos laidojimo krypties eilėse. Šiaurinėje eilėje, kurią sudaro kapai Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 13, 14, 15, 16, šeši mirusieji palaidoti šiaurės vakarų, du – pietryčių ir vienas – šiaurės rytų kryptimi. Pietinėje eilėje (kapai Nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12) keturi kapai orientuoti šiaurės vakarų, o trys – pietryčių kryptimi. Laidojant nesilaikyta ir labai griežtos tvarkos vyrų ir moterų kapų orientacijoje, nors šioji tendencija galima apčiuopti. Keturi iš penkių vyrų buvo palaidoti šiaurės vakarų kryptimi ir vienas – šiaurės rytų. Keturios iš devynių moterų palaidotos galvomis į pietryčius, trys – į šiaurės vakarus, o viena – į šiaurę. Galime spėti, kad vyrus buvo daugiau įprasta laidoti galvomis į šiaurės vakarus, o moterų laidojimo krypties nebuvo griežtai laikomasi, tačiau nelaidota galvomis į pietus–pietvakarius ir į rytus–šiaurės rytus (16 pav.).

Visi mirusieji buvo palaidoti paguldant ant nugaros, ištiestomis kojomis. Skyrėsi jų rankų padėtis, tačiau ją nustatyti pavyko tik dešimtyje kapų, o likusiuose rankų kaulai neišlikę ar išjudinti iš savo vietų (1 lent.;

15 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimai. Kapų orientacijos schema. Sudarė B. Salatkienė

17 pav.). Iš jų tik trijuose buvo palaidoti vyrai. Kape Nr. 1 dešinioji ranka buvo sulenкта buku kampu, jos plaštaka gulėjo kiek žemiau juosmens. Kape Nr. 7 išlikusi tik dešinioji ranka, sulenкта smailiu kampu ant krūtinės. Kape Nr. 8 abi rankos buvo sulenktos smailiu kampu ir sudėtos ant krūtinės (1 lent.; 17 pav.). Moterų kapuose rankos dedamos įvairiai. Kapuose Nr. 11, 12 dešinioji ranka buvo sulenкта stačiu, o kairioji – smailiu kampu. Dešinioji ranka stačiu kampu padėta ir kape Nr. 6, o kairioji neišlikusi. Kapuose Nr. 4 ir 13 kairiosios rankos sulenktos buku kampu, o dešinėsios rankos neišlikusios. Kape Nr. 5 dešinioji ranka buvo sulenкта labai smailiu kampu, jos plaštaka gulėjo ant dešiniojo peties, o kairioji sulenкта smailiu kampu ir padėta ant krūtinės. Kape Nr. 10, kuriame palaidoto mirusiojo lytis nenustatyta, dešinioji ranka sulenкта smailiu kampu ant krūtinės, o dešinioji – buku kampu. Jos plaštaka gulėjo žemiau juosmens. Atrodo, kad laidojant mirusiuosius nustatytos rankų dėjimo tvarkos nebuvo. Nematyti rankų sudėjimo skirtumų skirtingų lyčių kapuose (1 lent.; 17 pav.).

16 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimai. Vyrų ir moterų kapų orientacijos schema. Sudarė B. Salatkienė

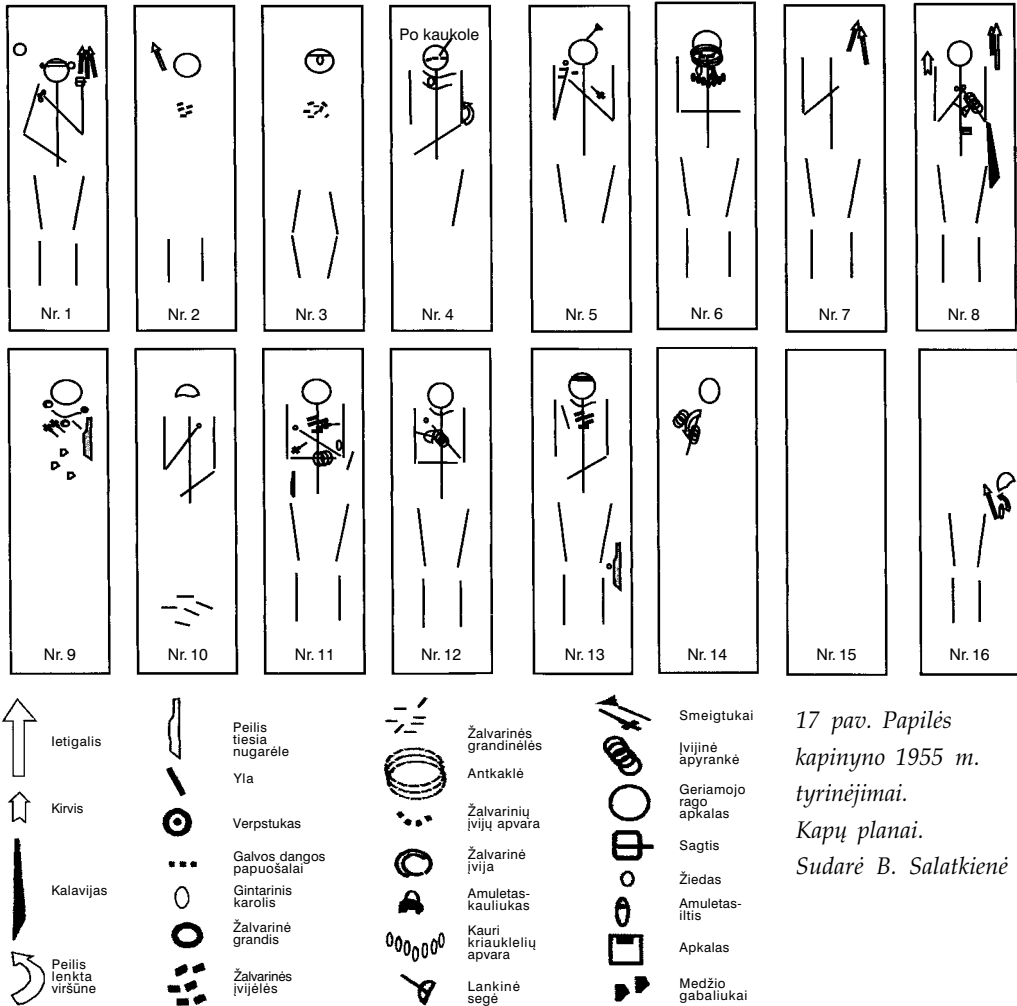
1 lentelė

Laidosena Papilės kapinyne

Kapo Nr.	Mirusiojo lytis	Kapo gylis	Kapo orientacija	Griaučių padėtis	Įkapės
1	vyr.	82 cm	327°		<ol style="list-style-type: none"> Geriamojo rago apkalas Geležinis įmovinis ietigalis Geležinis įmovinis ietigalis Geležinis įmovinis ietigalis Žalvarinis žiedas plačiu priekiu Žalvarinis žiedas plačiu priekiu Žalvarinis žiedas plačiu priekiu Žalvarinė sagtis Kepurė su žalvarinėmis įvijomis
2	vyr.	65 cm	305°		<ol style="list-style-type: none"> Geležinis įmovinis ietigalis Žalvarinės įvijėlės
3	mot.	65 cm	310°		<ol style="list-style-type: none"> Apgalvis iš įvijėlių Gintarinis karolis Geležinis peiliukas tiesia nugarėle Žalvarinės įvijėlės
4	mot.	65 cm	120°		<ol style="list-style-type: none"> Apvara iš įvijėlių, grandinėlių ir grandelių Peiliukas lenкта viršūne Žalvarinės įvijėlės
5	mot.		130°		<ol style="list-style-type: none"> Žalvarinis smeigtukas trikampe galvute Žalvarinis kryžinis smeigtukas Žalvarinis žiedas Žalvarinės įvijėlės
6	mot.	74 cm	330°		<ol style="list-style-type: none"> Žalvarinė įvijinė antkaklė Apvara iš žalvarinių įvijų ir kauliuko su grandele Gintarinis karolis

(tęsinys)

Kapo Nr.	Mirusiojo lytis	Kapo gylis	Kapo orientacija	Griaučių padėtis	Įkapės
7	vyr.	72 cm	330°		1. Geležinis ietigalis 2. Geležinis ietigalis
8	vyr.	87 cm	330°		1. Geležinis ietigalis 2. Geležinis ietigalis 3. Geležinis įmovinis kirvis 4. Geležinis vienašmenis kalavijas 5. Žalvarinis kalavijo makštų galo apkalas 6. Žalvarinė įvijinė apyrankė 7. Žalvarinė lankinė segė 8. Žalvarinis žiedas 9. Žalvarinis žiedas
9	mot.	58–68 cm	0°		1. 6 žalvarinės įvijos 2. Smiltaininis verpstukas 3. Žalvarinių kryžinių smeigtukų pora 4. Žalvarinė įvija 5. Geležinė yla 6. Geležinis peilis tiesia nugarėle
10		54 cm	90°		1. Žalvarinė įvijinė apyrankė 2. Žalvarinis įvijinis žiedas 3. 6 žalvarinės įvijos
11	mot.	75 cm	130°		1. Žalvarinių kryžinių smeigtukų pora 2. Žalvarinė įvijinė apyrankė 3. Žalvarinis žiedas užkeistais galais 4. Žalvarinės įvijėlės 5. Gintarinis karoliukas 6. Geležinė yla 7. Geležinis peiliukas
12	mot.	75 cm	120°		1. Apvara iš žalvarinių įvijų 2. Žalvarinė įvijinė apyrankė 3. Žalvarinė lankinė segė 4. Žalvarinis žiedas
13	mot.	68 cm	290°		1. Apgalvis iš 4 eilių spurgelių 2. Apvara iš žalvarinių įvijų 3. Geležinė yla 4. Geležinis peilis 5. Žalvarinis įvijinis žiedas
14		60 cm			1. Geležinis peiliukas lenkta viršūne 2. Žalvarinė įvijinė apyrankė 3. Žalvarinė įvijinė apyrankė
15		60 cm	295°		
16		70 cm	60°		1. Geležinis įmovinis ietigalis 2. Meškos iltis 3. Žalvarinis kabutis-žirgelis 4. Geležinis peiliukas lenkta viršūne 5. Geležinio dirbinio fragmentas

17 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimai. Kapų planai. Sudarė B. Salatkienė

Įkapės ir jų dėjimo tvarka

Papilės kapinyno kapuose buvo rasta pirmosios ir antrosios grupės įkapių⁸². *Pirmosios grupės* įkapės – tai drabužiai ir juos puošiantys metaliniai ar kitų medžiagų priedai bei papuošalai. Mirusieji buvo aprenkti lininiais drabužiais (moters kape Nr. 9 išliko sugeležėjusio lininio audinio likučių), papuoštais žalvarinėmis įvijėmis, grandinėėmis, spurgeliais. Vienas vyras (kapas Nr. 1) ir 3 moterys (kapai Nr. 3, 4, 13) buvo palaidoti su galvos apdangalais, taip pat puoštais žalvariu (17 pav.). Vyro kape tai buvo kepurė, kurios apatinis kraštas ant kaktos buvo papuoštas dviem žalvarinių įvijėlių eilėmis (17 pav.). Ties abiem smilkiniais eilių galuose buvo prikabinti gintarinis karoliukas iš dešinės bei žalvarinė grandis iš kairės.

Moterų galvos dangos papuošalai visuose kapuose buvo skirtingi. Kape Nr. 4 tai buvo tik kelios žalvarinės įvijės, rastos po kaukole, todėl neaišku, kokį galvos apdangalą jos puošė (17 pav.). Kape Nr. 3 mirusiosios galvą juosė žalvarinių įvijėlių eilė, į kurią buvo įkabintas gintarinis karolis, gulėjęs ant kaktos. Tai gali būti apgalvis, tačiau tokiu būdu galėjo būti

⁸² Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1986, p. 35.

papuoštas ir moteriškos kepurėlės kraštas. Kape Nr. 13 palaidotos moters galvos apdangalą puošė 3 eilės žalvarinių pusapvalių spurgelių, kurie buvo įkabinti į audeklą. Audeklinis apdangalas gali būti juosta, skara arba kepurėlė. Iš tyrinėjimų metu padarytų nuotraukų matyti, kad minėtos spurgelių juostos juosė galvą lygiai taip pat, kaip ir vyro kape, todėl labiausiai tikėtina, kad jos puošė kepurėlės kraštą. Iš kitų išsiskiria moters galvos apdangalas iš kapo Nr. 5, kuris pakaušio srityje buvo susegtas žalvariniu smeigtuku trikampėje galvute (17 pav.). Smeigtukas gulėjo kiek pakreiptas į kairę, adatos smaigaliu liedamas mirusiosios pakaušį. Iš tokios padėties jo paskirtį tiksliai nustatyti sunku. Galima padaryti prielaidą, kad jis prilaikė skaros ar nuometo pavidalo galvos dangą. Panašioje padėtyje smeigtukas rastas Kalnelių kapinyne Šiaulių r.⁸³, Akmeniuose, Kelmės r.⁸⁴ Vėlesnio laikotarpio kapinyuose taip pat žinomas toks smeigtukų dėjimo būdas. Palangos kapinyne smeigtukų prie dešiniojo smilkinio rasta keliasdešimtyje kapų⁸⁵.

Apie kitus drabužius duomenų beveik visai nėra. Kapuose Nr. 2, 3, 11, 12 krūtinės srityje rasta paskirų pabirusių žalvarinių įvijėlių ir grandinėlių fragmentų (17 pav.). Tai 1 vyro ir 3 moterų kapai, todėl atrodo, kad įvijėlės šiuo atveju puošė drabužius, galbūt marškinius, ir nepriklausė subyrėjusioms apvaroms, juo labiau, kad kituose moterų kapuose aptiktos žalvarinių įvijėlių apvaros tyrinėtojo buvo tiksliai užfiksuotos. Beje, reikia pažymėti, kad įvijėlės, rastos ant galvų, apvarose ir ant krūtinų, buvo visai vienodos. Vyras, palaidotas kape Nr. 1, galėjo būti su apsiaustu, kuris ant kairiojo peties buvo susegtas žalvarine sagtimi. Tačiau sagtis gali būti ir iš perpetės (17 pav.).

Kape Nr. 10 žalvarinių įvijėlių aptikta ant kojų kaulų. Šiame kape palaidoto mirusiojo lytis nenustatyta, todėl lieka neaišku, ar įvijėlėmis buvo papuoštas moteriškas sijonas, gal prijuostė, ar vyriškų batų aulai (17 pav.).

Apie papuošalus duomenų turime šiek tiek daugiau. Kaklo apvaros ir antkaklės rastos tikrai moterų kapuose. Apvaros rastos 5 moterų kapuose (Nr. 4, 6, 9, 12, 13) (17 pav.). Jos dažniausiai buvo suvertos iš žalvarinių įvijėlių ant lininio siūlo, kurio liekanos aptiktos išlikusios kape Nr. 4. Tame pačiame kape aptikta apvara buvo dviejų eilių. Viršutinės eilės viduryje buvo įvertas gintarinis karolis (17 pav.). Kape Nr. 6 palaidotos moters kaklas buvo papuoštas ypač gausiai. Ant jo buvo uždėta vienintelė tyrinėtuose kapuose rasta žalvarinė įvijinė 4 apvijų antkaklė ir apvara iš žalvarinių įvijų su gintariniu karoliu, kaip ir kape Nr. 4 (17 pav.). Kadangi šis kapas smarkiai apardytas, tai kai kurių jame rastų papuošalų paskirtį nustatyti gana sunku. Turime galvoje 24 sveikas ir keletą sudužusių kauri kriauklelių, rastų tarp suardytų krūtinės kaulų. Šiame kape kauri kriauklės greičiausiai buvo suvertos į apvarą, gal net kelių eilių, kuri pabiro, ardant kapą. Žalvarinė viela apvyniota įvijinė antkaklė kartu su kauri kriauklelių apvara buvo aptikta ir Jakštaičių–Meškių kapinyne turtingame moters kape Nr. 60⁸⁶.

Krūtinės papuošalai – smeigtukai ir segės – Papilės kapinyne gana reti radiniai. Smeigtukai buvo rasti tik mo-

⁸³Salatkienė B. Kalnelių archeologiniai paminklai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1998, t. 15, p. 153.

⁸⁴*Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai*, Vilnius, 1978, p. 71.

⁸⁵Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai (I–XVI a.)*, Vilnius, 1997, p. 40.

⁸⁶Urbanavičius V. Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.) kapinyno tyrinėjimai 1974 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais*, Vilnius, 1978, p. 131.

terų kapuose. Kape Nr. 5 buvo vienas, o kapuose Nr. 9 ir 11 po du kryžinius smeigtukus su pūsmėnūlio formos kabučiais. Smeigtukai visuose kapuose buvo padėti ant mirusiosios krūtinės, tačiau visuose kapuose skirtingai (17 pav.). Kape Nr. 5 smeigtukas gulėjo kairiosios alkūnės linkyje, adata buvo nukreipta link dešiniojo peties. Kape Nr. 9 du kryžiniai smeigtukai buvo padėti dešinėje krūtinės pusėje vienas šalia kito, įstrižai kapo, galvutėmis į dešinę. Prie jų adatų buvo prikepę sugeležėjusio lininio audinio likučių. Kape Nr. 11 vienas smeigtukas gulėjo galvute pasuktas į dešinėsios alkūnės linkį, įstrižai kapo, o antrasis – skersai kapo, galvute į dešinę, kairėje krūtinės pusėje. Iš smeigtukų padėties kapuose matyti, kad jais nebuvo susegama skara laidojant mirusiąją, išskyrus kapą Nr. 9, kur smeigtukai galėjo būti susmeigti į audinį. Nors smeigtukai su kabučiais, tačiau prie jų prikabintos grandinėls labai trumpos, todėl galima daryti prielaidą, kad jie į kapą buvo įdėti kaip mirusiosios nuosavybė.

Papilės kapinyno ištirtuose kapuose rastos tik dvi žalvarinės lankinės segės: viena vyro kape Nr. 8, kita moters kape Nr. 12 (17 pav.). Abiejuose kapuose segės gulėjo įstrižai ant krūtinės, vyro – viduryje, o moters kiek dešiniau, kojelėmis pasuktos dešiniojo peties link, todėl, atrodo, kad jomis buvo susegtas toks pat drabužis. Segėmis puošėsi tiek vyrai, tiek moterys.

Apyrankių buvo rasta kiek gausiau. Jų buvo viename vyro, trijuose moterų ir dviejuose, Nr. 10 ir 14, nenustatytos lyties mirusiųjų kapuose (17 pav.). Visos apyrankės – žalvarinės įvijinės, skirtingas tik jų apvijų skaičius. Kapuose Nr. 8, 10 ir 12 apyrankės buvo rastos po vieną, o kapuose Nr. 9 ir Nr. 14 jų buvo po dvi. Kape Nr. 9 rastos mažo skersmens 2 apvijų apyrankės, tyrinėtojo pavadintos *žalvarinėmis įvijomis*. Vyro kape Nr. 8 ir moters kape Nr. 12 apyrankė užmauta ant kairės rankos, kapuose Nr. 10 ir 11 – ant dešinės, o kape Nr. 9 ir suardytame kape Nr. 14 apyrankės tikriausiai buvo uždėtos ant abiejų rankų. Taigi apyrankės nešiotos tiek vyrų, tiek ir moterų, jokių skirtumų jų nešiosenoje iš padėties kapuose nematyti.

Žiedai buvo rasti 5 kapuose: viename vyro ir 4 moterų (17 pav.). Dauguma žiedų žalvariniai juostiniai užkeistais galais, visi rasti plaštakų vietoje, kartais su piršto kauliuku viduje, tik kape Nr. 10 buvo rastas įvijinis žiedelis. Vyrų kapuose Nr. 1 ir 8 bei moterų kapuose Nr. 11, 12 jie buvo uždėti ant kairiosios rankos, o moters kape Nr. 5 ir kape Nr. 10, kuriame palaidoto mirusiojo lytis nenustatyta, žiedai rasti ant dešiniųjų rankų. Jų skaičius kapuose skiriasi. Vyro kape Nr. 1 rasti 3 žiedai, vyro kape Nr. 8 – du žiedai, tačiau neaišku, ant kurios rankos (o gal ant abiejų) jie buvo uždėti. Šiame kape mirusiojo abi rankos buvo sudėtos ant krūtinės, o tyrinėtojas mini, kad žiedai buvo rasti tik nuimant griaučius. Matome, kad ir žiedas buvo papuošalas, kurį nešiojo ir vyrai, ir moterys, po vieną, du ar tris. Matyt, griežtos tvarkos jų nešiosenoje nebuvo, tik pažymėtina, kad vyrų kapuose žiedų po daugiau ir jie dažniau maunami ant kairės rankos.

Vienas žiedas buvo rastas neįprastoje vietoje moters kape Nr. 13. Jis gulėjo ties kairiojo kelio sąnariu iš išorės pusės šalia geležinio peilio tiesia nugarėle. Tai gali būti papildoma įkapė (17 pav.).

Atskirai reikia aptarti gintarinius karoliukus ir jų vietą kape. Iš viso jų buvo rasta 5. Du iš jų puošė vyro ir moters galvos apdangalus kapuose Nr. 1 ir 3, kiti du, rasti kapuose Nr. 4 ir 6, buvo apvarose kartu su žalvarinėmis įvijomis, o vienas,

rastas moters kape Nr. 11, kur gulėjo netoli kairiosios alkūnės. Jis galėjo būti prisiūtas ar prikabintas prie drabužių (17 pav.).

Papilės kapinyne palaidoti mirusieji buvo gana gausiai papuošti žalvariniais papuošalais. Iš jų tik antkaklė, apvaros ir smeigtukai yra vien moterų papuošalai, o apyrankės, segės, žiedai, įvijėlės buvo nešiojami tiek vyrų, tiek ir moterų. Iš vyrų kapų puošnia kepure, sege apsiaustui ant peties ir trimis žiedais ant rankos išsiskiria kapas Nr. 1. Visų moterų kapuose gausu žalvario papuošalų, tačiau galvos apdangalo iš 4 žalvarinių spurgelių eilių puošnumu išsiskiria moters kapas Nr. 13, o kaklo papuošalų gausa kapas Nr. 6. Be įvijinės antkaklės, jos kaklą ir krūtinę puošė dvi apvaros. Viena jų iš žalvarinių įvijų su gintariniu karoliu, kita iš kauri kriauklelių. Tarp krūtinės kaulų dar buvo rastas mažas pragręžtas kauliukas su įvertu žalvariniu žiedeliu. Tai, be abejo, amuletas, greičiausiai buvęs įkabintas į vieną kurią apvarą. Galbūt ypatingi moters papuošalai, kai kurie būdingi tik šiam kapui, ir amuletas reiškia ypatingą šios moters padėtį.

Antrosios grupės įkapėms priskirtini ginklai ir darbo įrankiai. Ginklai rasti tik vyrų kapuose, o darbo įrankiai – abiejų lyčių mirusiųjų kapuose (17 pav.).

Į visus vyrų kapus buvo įdėtos ietys su geležiniais antgaliais. Kape Nr. 1 buvo trys įmoviniai ietigaliai, kapuose Nr. 7 ir 8 po du, o kapuose Nr. 2 ir 16 po vieną. Iš jų tik vienas buvo įtveriamasis, poroje su įmoviniu įdėtas į kapą Nr. 8, o visi kiti įmoviniai. Keturiuose kapuose (Nr. 1, 7, 8, 16) ietigaliai gulėjo mirusiajam iš kairės, prie galvos. Kapas Nr. 16 suardytas, jo įkapės išjudintos iš savo vietų, todėl ietigalis rastas ne įprastoje vietoje, prie galvos, o ties juosmeniu kartu su peiliuku lenkta viršūne ir amuletu – pragręžta meškos iltimi. Tik suardytame kape Nr. 2 ietigalis rastas dešinėje galvos pusėje. Visi ietigaliai smaigaliais nukreipti į kapo galvūgalį, todėl aišku, kad ietys buvo guldomos išilgai kapo duobės.

Be ietigalių, iš ginklų rasta vienas geležinis plačiagalvis kalavijas ir geležinis įmovinis kirvis, abu kape Nr. 8, kartu su įtveriamuoju ir įmoviniu ietigaliu. Kalavijas buvo padėtas mirusiajam iš kairės, ties juosmeniu, išilgai kapo, ašmenimis į kapo išorę. Kirvis padėtas iš dešinės, prie peties, ašmenimis žemyn. Preparuojant kapą, jo įmova kyšojo tiesiai iš žemės. Šis kapas iš kitų vyrų kapų išsiskiria itin gausia ir įvairia ginkluote. Jame palaidotas karys buvo papuoštas lankine sege, įvijine apyranke ir dviem žiedais. Be to, šiame kape rastas dar vienas ypatingas radinys – 10 × 20 cm dydžio dirbinys iš beržo tošies su žalvario apkalais, puoštais spurgeliais. J. Naudužas spėjo, kad tai gali būti kalavijo makštų apkalas, tačiau tošis ir apkalas tokie ploni (1–1,5 mm storio), kad kalavijo makštims netinka. Tai galėtų būti tošinė dėžutė. Iš turtingų įkapių galima spėti, kad kape Nr. 8 buvo palaidotas gentinės aristokratijos atstovas.

Darbo įrankiai daugiausia buvo rasti moterų kapuose, tik vienas peiliukas lenkta viršūne rastas kape Nr. 16 kartu su įmoviniu ietigaliu ir meškos iltimi. Moterų darbo įrankiai, rasti Papilės kapinyne, tai geležiniai peiliai tiesiomis nugarėlėmis, geležinės ylos ir verpstukas iš smiltainio. Vienas peiliukas lenkta viršūne rastas ir moters kape, todėl, atrodo, kad tai būta įrankio, kurį naudojo visi.

Geležiniai peiliai tiesia nugarėle ir ylos buvo rasti moterų kapuose Nr. 9, 11 ir 13. Pirmuosiuose dviejuose kapuose peilis buvo padėtas mirusiajai iš kairės, maždaug ties juosmeniu, smaigaliu kojų link. Kape Nr. 13 jis gulėjo prie kairiojo kelio

šarario iš išorės, kartu su įvijiniu žiedu. Kape Nr. 9 yla buvo padėta mirusiajai ant krūtinės, kape Nr. 11 ties kairiaja alkūne, o kape Nr. 13 prie dešiniojo peties.

Peiliukai lenktomis viršūnėmis rasti trijuose kapuose (17 pav.). Moters kape Nr. 4 jis buvo padėtas prie kairiosios alkūnės, kaip ir peiliukai tiesia nugarėle kapuose Nr. 9 ir 11. Šiame kape kitokių darbo įrankių nerasta. Kiti du peiliukai lenktomis viršūnėmis rasti labai suardytuose kapuose, kuriuose palaidotų mirusiųjų lytis neaiški. Kape Nr. 14 jis gulėjo prie dešiniojo peties kartu su įvijine apyranke. Kape Nr. 16 toks peiliukas rastas prie mirusiojo dubens kaulų iš kairės, kartu su įmoviniu ietigaliu ir amuletu. Šiame kape peiliukas galėjo būti išjudintas iš savo pirminės vietos.

Vienintelis smiltaininis verpstukas taip pat rastas kape Nr. 9. Jis gulėjo kapo duobės dugne, prie mirusiosios kaklo iš kairės pusės (17 pav.).

Darbo įrankių gausumu išsiskiria kapas Nr. 9, kuriame buvo įdėti visi pagrindiniai moters darbo įrankiai – peilis, yla ir verpstukas. Jame nemaža ir papuošalų – du kryžiniai smeigtukai, dvi apyrankės ir apvara iš žalvarinių įvijų. Peiliukai lenkta nugarėle, matyt, buvo naudojami ir vyrų, ir moterų.

Prie antrosios grupės įkapių priskirtinas ir žalvarinis apskritas geriamojo rago apkalas, rastas kape Nr. 1. Jis buvo padėtas mirusiajam prie galvos iš dešinės pusės. Geriamieji ragai yra dažna vyrų kapų įkapė nuo pirmųjų amžių po Kristaus⁸⁷, tačiau Papilės kapinyne jis buvo rastas tik vienas, gausiomis įkapėmis išsiskiriančiame kape (17 pav.).

Ypatingos įkapės yra amuletai, kurių Papilėje buvo rasta 3. Kape Nr. 6 palaidota moteris ant krūtinės nešiojo pragręžtą kauliuką, į kurią buvo įvertas žalvarinis žiedelis kauliukui pakabinti. Kape Nr. 16 rasti net du amuletai – tai pragręžta meškos iltis ir žalvarinis zoomorfinis kabutis, tačiau kapas labai suardytas, įkapės išjudintos iš pirminių vietų, todėl sunku spręsti, kaip amuletai buvo nešiojami (17 pav.).

Radinių analizė

Papilės kapinyne iš viso rasta daugiau kaip pusantro šimto archeologijos radinių, tačiau mažiau nei pusė jų surinkta tyrinėjimų metu, o kiti – atsitiktinai. Dėl to negalima tiksliai nustatyti visų jų dėjimo į kapus tvarkos. Radiniai bus apžvelgti atskiromis grupėmis.

Ginklai. Ginklų rasta palyginti nedaug. Tai kalavijai, ietys, kirviai, o prie kario raitelio įkapių dar galima priskirti pentinus (2 lent.).

Kalavijai iš viso rasti keturi: vienas kape Nr. 8, o kiti atsitiktinai.

Atsitiktinai rastas vienašmenis kalavijas be skersinio, saugomas R. Kviecevičiaus kolekcijoje (18 pav. 6). Kalavijas didelio peilio pavidalo, 62 cm ilgio. Jo ašmenų plotis – 4 cm, nugarėlės storis – 0,6 cm, o įtvara 12 cm ilgio, susiaurinta iš abiejų pusių. Vienašmeniai kalavijai kuršių ir skalvių, rečiau žemaičių ir žiemgalių, žemėse žinomi nuo V a., o labiausiai buvo naudojami VIII–IX a.⁸⁸

Trys kalavijai priklauso vienašmenių kalavijų be skersinio tipui, plačiagalvių kalavijų potipiui. Šie kalavijai

⁸⁷ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 185–186.

⁸⁸ Kazakevičius V. Vienašmenių kalavijų atsiradimas ir raida Lietuvoje, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1981, t. 2, p. 46, 51.

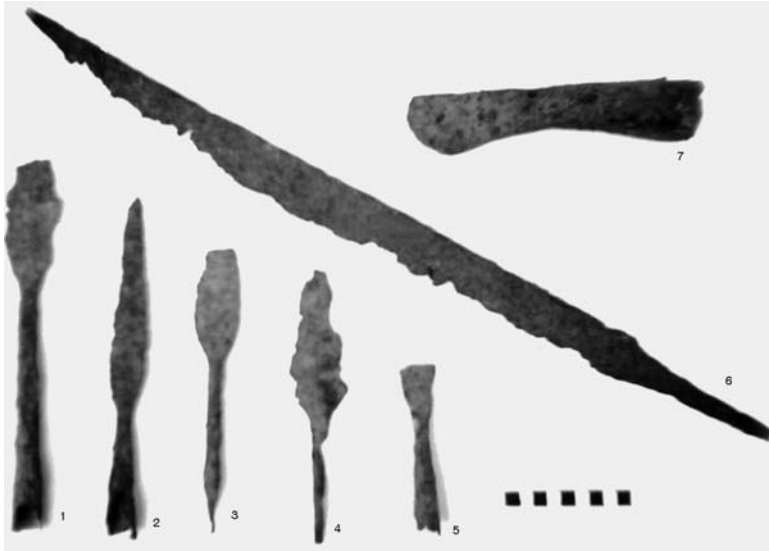
2 lentelė
Ginklai ir darbo įrankiai

Kapo Nr.	Radinio pavadinimas													
	Kalavijai		Ietigaliai			Įtvėriamieji	Kūriai	Pentiniai	Geriamieji ragai	Peilaitiesia nugarėle	Peilai-pjautuvėliai (lenktaviršūne)	Ylos	Verpstukai	Peikenos
Vienašmeniai	Plaćiagalai	Įmoviniai	Karklo lapo f. plunksna	Lauro lapo f. plunksna	Juostiniai									
1			3						1					
2				1										
3									1					
4										1				
5														
6														
7			2											
8	1		1				1	1						
9										1		1	1	
10										1				
11												1		
12														
13												1		
14												1		
15														
16			1							1	1			
Atsitiktiniai	3	3	9	2	3	3	3	2	1	5	1	1		2
Iš viso:	1	3	16	3	3	4	4	2	1	1	9	4	1	2

trumpi, o jų geležtė prie smaigalio smarkiai išplatinta. Kape Nr. 8 rastasis kalavijas palyginti nedidelis: 46 cm ilgio (smaigalys nulūžęs), ašmenų plotis – 5,7 cm, nugarėlės storis – 0,5 cm (19 pav. 1). Jo įkotelė 7,5 cm ilgio, susiaurinta nuo nugarėlės ir nuo ašmenų pusės, tačiau nuo ašmenų daug daugiau. Antrasis kalavijas išsilaikęs geriau, jo forma tokia pati, skiriasi tik dydis – 56,4 cm, ašmenų plotis – 7,5 cm, o įmovos ilgis – 9,6 cm (20 pav. 1). Įmova vienodai susiaurinta iš abiejų pusių. Trečiasis kalavijas 37,5 cm ilgio ir 4 cm pločio, o jo įkotelė – 10,5 cm ilgio. Tokie kalavijai VIII–IX a. buvo paplitę Vidurio ir Šiaurės Lietuvoje, žemaičių, žiemgalių ir latgalių gyventose žemėse⁸⁹.

Iš visų ginklų daugiausia buvo rasta *ietigalių* – 27, iš jų 9 kapuose ir 18 atsitiktinai (2 lent.). Vyrų kapuose jų įdėta po tris (kapas Nr. 1), po du (kapai Nr. 7, 8), ar po vieną (kapai Nr. 2, 16). Septyniolika ietigalių buvo įmoviniai ir du įtvėriamieji. Įtvėriamasis ietigalis, kape rastas kartu su įmoviniu, buvo gana stambus, lauro lapo formos plunksna. Jo ilgis – 45,2 cm, plunksnos ilgis – 25 cm, o plotis – 4,8 cm, įtvėriama po plunksna

⁸⁹Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 419–420; Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 191.

18 pav. Papilės kapinyno radiniai iš R. Kviecevičiaus rinkinio:

1, 2, 5 – įmoviniai ietigaliai;
3, 4 – įtveriamieji ietigaliai;
6 – vienašmenis kalavijas;
7 – įmovinis kirvis.

2002 m. B. Salatkienės nuotr.

19 pav. Papilės kapinyno 1995 m. tyrinėjimai. Ginklai:

1 – plačiagalys kalavijas,
2, 3, 4, 5, 6 – įmoviniai ietigaliai,
7, 8 – įmoviniai kirviai.

J. Mikuckio nuotr.

Šiaulių „Aušros“ muziejus
(toliau – ŠAM)

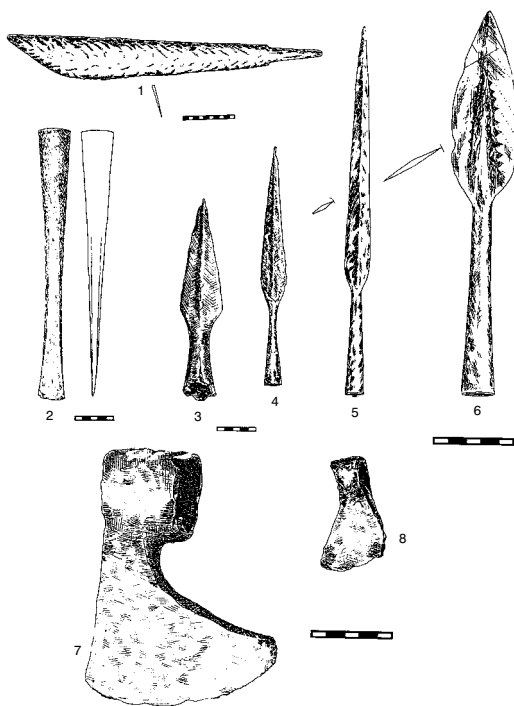
yra tordiruota, kvadratinio pjūvio, viduryje 1 cm storio, o galas nusmailintas. Plunksna beveik plokščia, su labai nežymia briauna. Kiek mažesnis, 30 cm ilgio, buvo atsitiktinai rastas įtveriamasis ietigalis, saugomas Papilės mokyklos muziejuje (21 pav. 1). Jo plunksna taip pat lauro lapo formos, įtvara keturkampio pjūvio. Dar du gerokai sunykę įtveriamieji ietigaliai saugomi R. Kviecevičiaus rinkinyje (18 pav. 3, 4). Vieno jų įtvara apskrito, kito – keturkampio pjūvio. Papilėje rastieji įtveriamieji ietigaliai išsiskiria savo dydžiu, paprastai jie siekia 20–35 cm. Įtveriamieji ietigaliai daugiausiai paplitę Šiaurės Vidurio Lietuvoje⁹⁰, Latvijoje⁹¹. Tokio tipo ietigaliai ži-

⁹⁰ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 221.

⁹¹ *Latvijas PSR arheoloģija*, Rīga, 1974, 39:7, 8 tab.

nomi nuo VI a. iki vėlyvojo geležies amžiaus pabaigos⁹². Tiek Papilės, tiek ir kituose kapinynuose jie randami kartu su įmoviniais, tačiau daug rečiau. Žiemgalių kapinynuose įtveriamieji ietigaliai sudaro tik kelis procentus⁹³.

Įmoviniai ietigaliai buvo trijų tipų – karklo lapo formos ir lauro lapo formos plunksnomis bei juostiniai (2 lent.). Visi ietigaliai karklo lapo formos plunksnomis panašūs, tik nevienodas jų dydis. Didžiausi šio tipo ietigaliai buvo rasti kape Nr. 1. Vieno jų ilgis – 48 cm, antrojo – 45 cm, trečiojo – 30 cm, o jų plunksnų plotis – 3–3,2 cm (19 pav. 2, 3, 5). Didelis ietigalis karklo lapo formos plunksna rastas ir kape Nr. 7 kartu su tokio pat tipo mažesniu (19 pav. 4). Jo ilgis 38 cm. Visų minėtų ietigalių plunksnos plokščios, su vos žymia briauna, įmovos neilgos, 12–14 cm ilgio, plonos, tik 1–8–

2,2 cm skersmens gale, po plunksnomis tik 0,9 cm skersmens. Kiek mažesnis ietigalis karklo lapo formos plunksna rastas kape Nr. 8 (19 pav. 6). Dar 9 panašaus dydžio ietigaliai rasti atsitiktinai (20 pav. 3, 4, 5). Trys jų rasti 1958 m., saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje, 5 Papilės mokyklos muziejuje (21 pav. 2, 3, 4;

22 pav. 5, 6), 2 – R. Kviecevičiaus rinkinyje. Jų ilgiai – 44,4 ir 30 cm, plunksnų plotis – 3 cm, o įmovos ilgiai – 12 ir 10 cm. Kiti ietigaliai (18 pav. 1, 2, 5) – iš kapų Nr. 2, 7, 8 – labai panašūs, tik daug trumpesni, 17,5–25 cm ilgio. Dar vienas panašaus ilgio ietigalis rastas atsitiktinai. Tiek įtveriamieji, tiek ir įmoviniai karklo lapo formos plunksnomis Papilės kapinyno ietigaliai labai stambūs. Šio tipo ietigaliai labai paplitę visoje Lietuvoje ir randami kapuose nuo pirmųjų amžių po Kristaus⁹⁴ iki XII a.⁹⁵

Trys ietigaliai buvo su lauro lapo formos plunksnomis. Vienas iš jų kape Nr. 2, kur jis buvo vienintelis ginklas, o kiti du atsitiktinai (20 pav. 6; 22 pav. 7). Jie palyginti nedideli, 20, 25 ir 30 cm ilgio, plunksnos plotis – 3–3,4 cm, jų plunksnos ir įmovos maždaug vienodo ilgio. Ietigaliai lauro lapo formos plunksna taip pat labai plačiai žinomi. Jie randami Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje V–X a.⁹⁶ Žiemgaloje jie naudoti ir XI a.⁹⁷

20 pav. Papilės kapinyno radiniai: 1 – plačiaagalys kalavijus; 2 – peikena; 3, 4, 5, 6, – įmoviniai ietigaliai; 7, 8 – pentiniai kirviai. 2000 m. A. Ruzienės pieš. LNM

⁹²Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 452.

⁹³Vaškevičiūtė I. Šukionių kapinynas (Pakruojo rajonas, Lygumų apylinkė), *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 168.

⁹⁴Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 173.

⁹⁵Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 226.

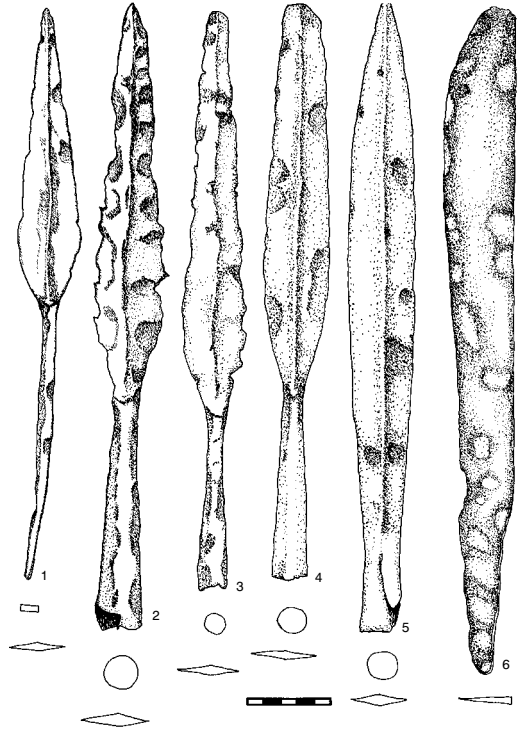
⁹⁶Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 132.

⁹⁷Vaškevičiūtė I. Šukionių kapinynas (Pakruojo rajonas, Lygumų apylinkė), *Lietuvos archeologija...*, p. 169.

Iš visų ietigalių išsiskiria įmovinis ietigalis iš Damasko plieno lauro lapo formos plunksna. Papilės kapinyne jis buvo rastas XIX a. pab. – XX a. pr., buvo saugomas Lietuvių mokslo draugijos rinkiniuose, iš kur pateko į Lietuvos nacionalinį muziejų (20 pav. 6). Jis jau yra skelbtas archeologinėje literatūroje⁹⁸. Ietigalio ilgis – 23 cm, plunksnos plotis – 4 cm. Šio ietigalio raštas yra vienas sudėtingiausių iš rastų Lietuvoje tokio tipo ietigalių⁹⁹. Panašių ietigalių rasta Laivių (Kretingos r.), Linksmučių (Pakruojo r.) kapinynuose ir manoma, kad jie nukalti vietinių kalvių¹⁰⁰.

Trečiajam įmovinių ietigalių tipui – juostiniams – priklauso trys ietigaliai, visi rasti atsitiktinai ir saugomi Papilės mokyklos muziejuje (21 pav. 5; 22 pav. 3, 4). Jie 26–35 cm ilgio, plunksnų plotis – 2,2–3,6 cm. Juostiniai ietigaliai būdingesni Vakarų Lietuvai, nors jų randama ir Šiaurės Vidurio bei Rytų Lietuvoje, Latvijos ir Estijos vakariniuose regionuose. Jie datuojami IX–XI a.¹⁰¹

Kirvis yra labai dažnai randama įkapė Lietuvos kapinynuose. Jis galėjo būti ir darbo įrankis, ir ginklas. Papilėje iš viso buvo rasti šeši kirviai – keturi įmoviniai ir du pentiniai (2 lent.), tačiau iš visų rastųjų ginklais laikytini tik įmoviniai kirviai. Vienas iš įmovinių kirvių buvo kape Nr. 8 kartu su plačiagaliu kalaviju, dviem ietigaliais, įtveriamuoju ir įmoviniu karklo lapo formos plunksna bei gana gausiais papuošalais – lankine aguonine sege, įvijine apyranke ir 2 juostiniais žiedais (19 pav. 7). Tai gana stambus, 23 cm ilgio kirvis. Jo ašmenys kiek išplatinti, iki 5,6 cm pločio. Įmovos ilgis kiek mažesnis nei ašmenų – 10 cm. Atsitiktinai rasti kirviai labai panašūs vienas į kitą (18 pav. 7; 19 pav. 8). Jie kiek mažesni už anksčiau aprašytąjį, 18, 19 ir 22 cm ilgio, jų ašmenys labai trumpi, 8 cm ilgio, siauri, 3,4 ir 4,5 cm pločio, šiek tiek paplatinti, palenkti į koto pusę. Įmovos ilgos ir plačios – 4,4 cm skersmens. Geležiniai įmoviniai kirviai nuo pirmųjų amžių po Kristaus paplito visoje Lietuvoje, Latvijoje, prūsų žemėse¹⁰², tačiau jie būdingesni Vakarų ir Vidurio Lietuvai¹⁰³.

21 pav. Papilės kapinyno radiniai:

- 1 – įtveriamasis ietigalis;
2, 3, 4, 5 – įmoviniai ietigaliai;
6 – plačiagalis kalavijas.

2002 m. J. Jasinskaitės pieš.

PMM

⁹⁸ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 226, 41:4 pav.; Антеин А. *Дамасская сталь в странах бассейна Балтийского моря*, Рига, 1973, с. 121.

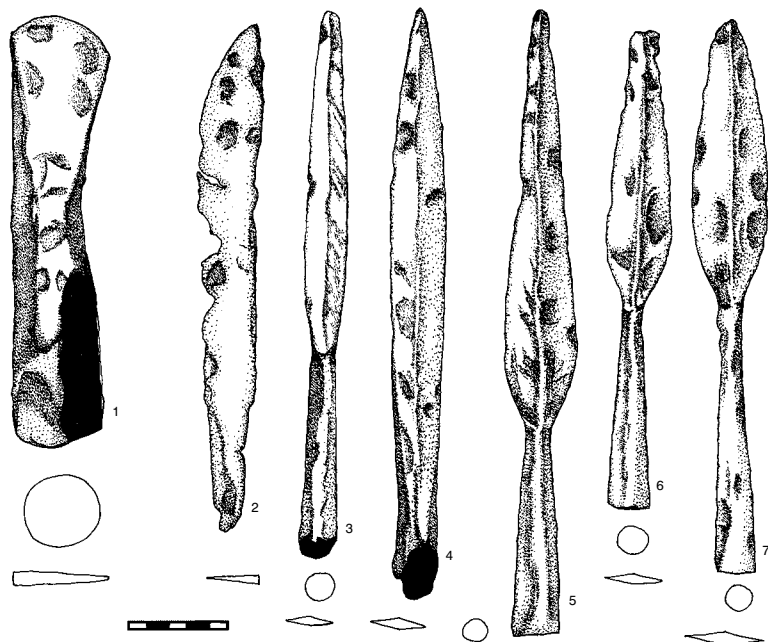
⁹⁹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, p. 281; 104c pav.

¹⁰⁰ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 226, 41 pav.

¹⁰¹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 226–232.

¹⁰² Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 176–160.

¹⁰³ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai*, Vilnius, 1978, 63 žemėlapis.

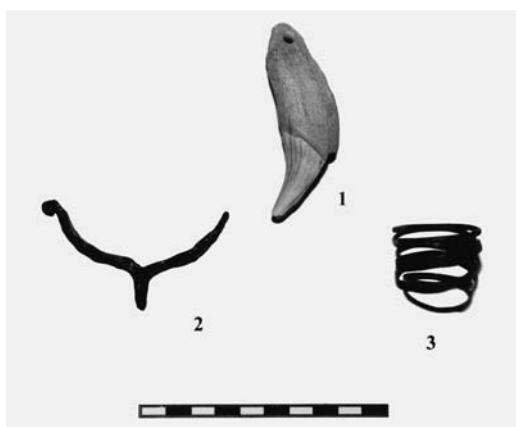
22 pav. Papilės kapinyno radiniai:
1 – įmovinis kirvis;
2 – peilis tiesia nugarėle;
3–7 – įmoviniai ietigaliai. 2002 m.
J. Jasinskaitės pieš.
PMM

Jie naudoti iki I tūkst. po Kristaus pabaigos, kol juos pakeitė plačiaašmeniai pentiniai kirviai¹⁰⁴. Paprastai įmoviniai kirviai laikomi darbo įrankiais, tačiau, archeologų nuomone, kiekvienas kirvis buvo naudojamas ir kaip ginklas¹⁰⁵. Papilėje rastus šio tipo kirvius priskyreme prie ginklų dėl dviejų priežasčių. Pirmą, vienintelis kape rastas įmovinis kirvis aptiktas gausia ginkluote ir papuošalais išsiskiriančiame vyro kape. Antra, čia rasta ir plačiaašmenių darbo kirvių (20 pav. 7).

Vienintelis Papilės kapinyne atsitiktinai rastas *pentinas* buvo geležinis, nukaltas iš keturkampio pjūvio juostelės. Jis išlenktas puslankiu, vienas galas susuktas į sraigelę, o antrasis nulūžęs (23 pav. 2). Pentino spyglys padarytas sukalus tą pačią juostelę lankelio viduryje. Pentino plotis – 7,6 cm, o aukštis – 4 cm. Pentiniai, padaryti iš žalvario ir iš geležies, Lietuvoje randami karių raitelių kapuose nuo senojo geležies amžiaus, bet daugiausiai jų randama vėlyvajame geležies amžiuje¹⁰⁶.

Darbo įrankiai. Darbo įrankių taip pat rasta negausiai, tačiau jie daug įvairresni nei ginklai (2 lent.). Pažymėtina, kad beveik visi jie rasti moterų kapuose, o keletas atsitiktinai. Tai geležiniai pen-

23 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų radiniai:
1 – kabutis iš meškos danties;
2 – geležinis pentinas;
3 – žalvarinė įvija. J. Mikuckio nuotr. ŠAM

¹⁰⁴ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 216.

¹⁰⁵ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 144.

¹⁰⁶ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 176–177.

tiniai kirviai plačiais ašmenimis, peiliai tiesia nugarėle, peiliai lenkta viršūne, arba peiliai-pjautuvėliai, verpstukai, ylos ir peikenos.

Papilės kapinyne buvo rasta geležinių įmovinių kirvių ir *pentinių kirvių* plačiais ašmenimis. Įmoviniai kirviai jau buvo aprašyti prie ginklų, čia apžvelgsime pentinius, kurių rasti tik du, ir abu atsitiktinai. Vienas jų masyvus, į koto pusę išplatintais ašmenimis, keturkampe, į koto pusę pailginta pentimi, išgaubtais ašmenimis (20 pav. 7). Kirvio skylė kotui ilgo trikampio suapvalintais kampais formos. Jis – 15,6 cm ilgio, ašmenys – 11,5 cm, o pentis – 5,2 cm pločio. Antrasis pentinis kirvis yra miniatiūrinis (20 pav. 8). Kirvelio forma netaisyklinga, jis nukaltas nerūpestingai. Ašmenys išplatinti į koto pusę, truputį išlenkti, penties viršus pusapvalis, skylė kotui trikampė. Geležiniai pentiniai kirviai plačiais ašmenimis pradėti naudoti nuo IX a., jie randami visoje Lietuvoje¹⁰⁷.

Maždaug tuo pačiu laikotarpiu pradedamos daryti ginklų bei darbo įrankių miniatiūros¹⁰⁸ specialiai įdėti į kapus. Būtent toks dirbinys – miniatiūrinis pentinis kirvelis – ir rastas Papilėje. Tokių įkapių daugiau randama Vakarų Lietuvos kapinyuose¹⁰⁹, tačiau pasitaiko ir Šiaurės Vidurio Lietuvoje, kaip rodo Papilės radiniai.

Peiliai tiesia nugarėle sudaro gausiausią darbo įrankių grupę, jų rasta 9. Visi peiliai panašūs, dailiai nukalti, tačiau labai sunykę. Kapuose Nr. 9, 16 išlikę tik nedideli 5–7 cm ilgio fragmentai, kurių ašmenų plotis 2 cm, nugarėlės plonos, 0,3 cm pločio. Kiti peiliai – vienas iš kapo Nr. 3 (24 pav. 4), kiti du rasti atsitiktinai – išlikę truputėlį geriau, tačiau jų ašmenys smarkiai sunykę, smaigaliai nulūžę, todėl sunku spręsti apie jų pirminę formą (24 pav. 2, 3, 5, 6). Geriausiai išlikęs didelis atsitiktinai rastas peilis (24 pav. 2). Jis 25,3 cm ilgio, ašmenys 2,6 cm pločio, kiek paplatinti link smaigalio ir suapvalinti. Peilio nugarėlė 0,4 cm storio, įmova 5,8 cm ilgio, tolygiai susiaurinta nuo ašmenų ir nugarėlės pusės, o jos pats galas užapvalintas. Kiek geriau išlikusių peilių, kurių vienas rastas kape Nr. 11 (24 pav. 7), o kitas atsitiktinai, ašmenų ir įtvaros forma buvo tokia pati, tik jie gerokai mažesni – 8,8 cm ir 9,7 cm ilgio bei 1,8 cm pločio (24 pav. 3, 5, 6).

Geležiniai peiliai tiesia nugarėle vyrų ir moterų kapuose Lietuvoje randami nuo pirmųjų amžių po Kristaus,

24 pav. Papilės kapinyne 1955 m. tyrinėjimų radiniai.

Darbo įrankiai:

1 – peikena;

2–7 – peiliai tiesia nugarėle;

8–10 – peiliai-pjautuvėliai;

11–12 – ylos;

13 – verpstukas.

J. Mikuckio nuotr.

ŠAM

¹⁰⁷ Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 401.

¹⁰⁸ *Ten pat.*

¹⁰⁹ *Ten pat.*

o ypač gausiai jie randami vėlyvajame geležies amžiuje¹¹⁰. Jų forma mažai keitėsi, skirtingi tik jų dydžiai.

Mažiau rasta *peilių-pjautuvėlių*, tik trys. Kitaip jie vadinami peiliais lenkta viršūne¹¹¹. Du iš jų rasti moterų kapuose Nr. 4 ir Nr. 14 (24 pav. 10, 8), o vienas vyro kape Nr. 16 (24 pav. 9) kartu su įmoviniu ietigaliu ir dviem amuletais. Iš jų geriau išlikęs tik vienas – iš kapo Nr. 14. Jis platus, 12,8 cm ilgio, su trumpa, 4 cm ilgio, daugiau nuo ašmenų nei nuo nugarėlės susiaurinta įtvara. Jo nugarėlė ir ašmenys išlenkti tolygiai ir beveik lygiagrečiai, o įtvara tiesi. Ašmenų plotis – 3 cm (24 pav. 8). Peilio-pjautuvėlio iš kapo Nr. 4 forma panaši, tik jis labai prastai išsilaikęs, nulūžusi įtvara ir smaigalys, ašmenys ištrupėję (24 pav. 10). Kiek kitokia trečiojo peilio-pjautuvėlio forma iš kapo Nr. 16. Nors jo įtvara neišlikusi, tačiau matyti, kad nugarėlė buvo tiesi, o puslankiu užlenkta tik viršūnė. Jo ašmenys siauri, 2,2 cm pločio, o išlikusios dalies ilgis – 13,4 cm (24 pav. 9).

Peiliai-pjautuvėliai buvo vieni iš pirmųjų geležinių dirbinių Lietuvoje¹¹². Vėliau jie randami Lietuvoje, Latvijoje, žiemgalių, sėlių, latgalių gyventose žemėse¹¹³, tačiau antroje I tūkst. po Kr. pusėje jie būdingiausi Šiaurės Vidurio Lietuvai, pietinių žiemgalių gyventoms žemėms¹¹⁴. Peilių-pjautuvėlių rasta Linksmučiuose, Diržiuose (Pakruojo r.)¹¹⁵.

Ylos yra moterų darbo įrankiai, tačiau Papilės kapinyne jos reti radiniai (2 lent.). *Ylos* rastos moterų kapuose Nr. 9, 11, 13 ir dar viena atsitiktinai. Viena iš jų, rasta kape Nr. 13, buvo tokia sunykusi, kad tyrinėtojo buvo užfiksuotas tik jos buvimo faktas kape, o pati yla neišliko. Likusios ylos išsilaikė gana gerai. Didžiausia iš jų buvo rasta kape Nr. 11. *Ylos* ilgis – 14,5 cm, įtvara keturkampio pjūvio, o prie jos išlikę medinio koto fragmentai (24 pav. 11). Yla iš kapo Nr. 9 ir atsitiktinai rastoji (24 pav. 12) išlikusios prasčiau, nulūžę jų smaigaliai, jų įtvaros keturkampio pjūvio, 0,5 cm storio, o išlikusių fragmentų ilgiai – 11,8 ir 13 cm. Geležinės ylos Lietuvoje randamos vyrų, moterų ir vaikų kapuose nuo pirmųjų amžių po Kristaus¹¹⁶, jos randamos ir vėlesnių laikotarpių kapuose¹¹⁷, mažai pakitusios išsilaikė iki šiol.

Verpstukas buvo rastas moters kape Nr. 9, ir tai vienintelis toks radinys Papilės kapinyne (2 lent.). Jis padarytas iš rusvo smiltainio, ritinio formos, 4,2 cm skersmens ir 1,45 cm storio. *Verpstukas* nedailaus darbo, netaisyklingos formos (24 pav. 13). *Verpstukų*, padarytų iš smiltainio, Lietuvoje randama nuo ankstyvojo geležies amžiaus¹¹⁸, jie randami ir vėliau¹¹⁹, tačiau labiausiai jie būdingi pietinių žiemgalių sričiai ir Šiaurės Vidurio Lietuvai¹²⁰.

Dar vienas darbo įrankis – *peikena* – taip pat retas radinys (2 lent.). Tai įrankis ledui pramušti. Papilėje rastos dvi *peikenos*, ir abi atsitiktinai. Jos abi

¹¹⁰ *Ten pat*, p. 180.

¹¹¹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, p. 236.

¹¹² Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 142–143.

¹¹³ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 112–116.

¹¹⁴ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, p. 236.

¹¹⁵ Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 404.

¹¹⁶ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 166.

¹¹⁷ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 121–122; Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, p. 409.

¹¹⁸ Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 137.

¹¹⁹ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 168.

¹²⁰ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai (I–XVI a.)*, p. 12.

labai gerai išsilaikiusios, vienodos formos ir beveik vienodo dydžio. Jų įmovos plačios, sudaro beveik pusę peikenos ilgio, ašmenys šiek tiek išplatinti, šiek tiek suapvalinti, keturkampio skerspjūvio, su gana ryškiomis briaunomis. Viena jų 30,5 cm, o antroji 33 cm ilgio. Jų įmovos 4,4 cm ilgio ir 3,8 cm skersmens (20 pav. 2; 24 pav. 1).

Peikenos baltų genčių naudotos nuo III a. po Kr., bet daugiausia jų aptinkama žemaičių ir žiemgalių teritorijose, kur buvo dedamos į kapus vyrams¹²¹.

Apžvelgus Papilės kapinyne rastus darbo įrankius ir jų tipus, matyti, kad čia surasti visi pagrindiniai vyrų ir moterų darbo įrankiai, naudoti buityje, nors nerasta amatininkų įrankių. Pažymėtina, kad nemaža darbo įrankių tipų dalis (peiliai-pjautuvėliai, smiltainio verpstukai, peikenos) būdinga Vidurio Šiaurės Lietuvos regionui, tai yra pietinių žiemgalių gyventoms žemėms.

Papuošalai

Galvos danga. Papilės kapinyne galvos apdangalų rasta tiek moterų, tiek ir vyrų kapuose, jie gana įvairūs ir puošnūs.

Vyro kape Nr. 1 ant mirusiojo kaktos išlikusios dvi plonų žalvarinių įvijelių eilės, kurių viename gale, ties dešiniuoju smilkiniu, rastas gintarinis karoliukas, o kitame, ties kairiuoju smilkiniu – žalvarinė grandis. J. Naudužas grandį pavadino antsmilkiniu, tačiau vyrų kapuose antsmilkinų nerandama, be to, jie visai nebūdingi tam laikotarpiui, kuriam priklauso Papilės kapinyno radiniai¹²². Iš radinių padėties kape atrodo, kad įvijų eilė, karoliukas ir grandis puošė priekinę kepurės dalį. Iš ko kepurė padaryta, tikslių duomenų neišliko, tačiau greičiausiai ji buvusi audeklinė, o papuošalai prie jos buvę prisiūti. Kitų papuošalų kape nebuvo, tik žalvarinis apskritas geriamojo rago angos apkalas ir žalvarinė sagtelė, gulėjusi ant kairiojo peties ir naudota apsiaustui ar perpetei susegti.

Į aprašytos vyro kepurėlės puošimą labiausiai panašūs kape Nr. 3 radiniai. Čia mirusiosios galvą juosė žalvarinių įvijelių eilė, o kaktos viduryje buvo išlikęs gintarinis karolis. Šiame kape taip pat nėra išlikusios jokios organinės medžiagos po įvijelių eile, todėl lieka ne visai aišku, koks galvos apdangalas puošė mirusiosios galvą. Panašumas su vyro kape radiniais leistų daryti prielaidą, kad ir moters kape galėjo būti žalvariu ir gintaru papuošta audeklinė kepuraitė.

Tokios pačios kepurėlės, tik be gintarinio karolio ir žalvarinės grandies, buvo rastos ir Stungių (Joniškio r.) vyro kape Nr. 2¹²³, Pavirvytės–Gudų (Akmenės r.) kapinynuose¹²⁴. Panašios ir kitos Stungių ir Papilės vyrų kapų, kuriuose rastos kepurės, įkapės – geriamojo rago apkalas ir įmovinis ietigalis karklo lapo formos plunksna.

Puošniausias galvos apdangalas rastas moters kape Nr. 13. Tai buvo trys eilės pusapvalių žalvarinių spurgelių, kurie turėjo būti įkabinti į audinį dviem iš šonų esančiais liežuvėliais. Spurgelių skersmuo ir aukštis 0,5 cm. Jie sukabinti glaudžiai vienas šalia kito, o tarp eilių paliktas 2 cm tarpas. Spurgeliai juosė visą galvą 5–6 cm pločio juosta, jų buvo rasta ir po kaukole. Labai panašus radinys buvo rastas Šukiónių (Pa-

¹²¹ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 118.

¹²² Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 5–8.

¹²³ Vaškevičiūtė I. Stungių kapinynas, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 236, 22 pav.

¹²⁴ Vaškevičiūtė I. Pavirvytės–Gudų kapinyno, Akmenės r., tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1081.

krúojo r.) kapinyne kape Nr. 12¹²⁵, tik čia prie spurgelių buvo likę ir audinio liekanų. Panašus, tik dar puošnesnis radinys aptiktas ir kape Nr. 121, kur buvo 7 spurgelių eilės ir dar iš šonų ties smilkiniais įkabintos virvutės su įvijėlėmis. Tyrinėtoja padarė šio galvos apdangalo rekonstrukciją ir pavadino ją galvos raiščiujuosta. Analogiškas radinys rastas ir Stungių (Joniškio r.) kapinyne moters kape Nr. 26¹²⁶, tik čia dar buvo ir žalvarinė sagtelė pakaušio srityje. Šį radinį tyrinėtoja rekonstruoja kaip kepurėlę. Kepurėlėmis pavadinti ir Jauneikių (Joniškio r.) kapinyne vyrų kapuose Nr. 260 ir 351¹²⁷ rasti galvos apdangalai, nors samprotaujama, kad tai gali būti raiščiai. Panašių galvos apdangalų, pavadintų kepurėlėmis, papuoštų žalvariniais spurgeliais ir įvijėlėmis, buvo rasta ir Linksmūčių (Pakruojo r.) kapinyne, kur moterų kepurėlės buvo puoštos visu pakraščiu, o vyrų – tik kaktos srityje¹²⁸. Būtent tokia savybe pasižymi ir Papilės kapinyne vyrų ir moterų galvos apdangalai.

Vyrų kepurės, kurių pakraštys puošiamas žalvariu, yra retas radinys, tačiau Lietuvos kapinyuose jos randamos nuo I tūkst. vidurio, o daugiausia jų yra iš paskutiniųjų šimtmečių¹²⁹. Tokių radinių pasitaikė Plinkáigalyje (Kėdáinių r.)¹³⁰, Bika-vėnuose (Šilutės r.), Žąsine (Šilalės r.)¹³¹. Vidurio šiaurės Lietuvoje ir Latvijoje, žiemgalių žemėse įvijomis dažniausiai puošiama tik priekinė kepurės dalis. Panaši kepurė rasta Linksmūčiuose (Pakruojo r.)¹³² Kalniešuose II Latvijoje¹³³.

Kol nėra rasta geriau išlikusių galvos apdangalų, liks neaiški jų forma. Iki šiol žinomi radiniai gali būti interpretuojami dvejopai – kaip kepurėlės ir kaip raiščiai.

Dar viename Papilės kapinyne moters kape Nr. 4 po kaukole buvo rasta keletas žalvarinių įvijėlių, tokių pat, kaip ir anksčiau aprašytuose kapuose, tačiau jokių radinių nebuvo rasta ant mirusiosios kaktos. Šiame kape buvusio galvos apdangalo forma lieka neaiški, tačiau pagal analogiją galima spėti, kad ir čia galėjo būti anksčiau aprašytoji kepurėlė.

Papilės kapinyne vyrų ir moterų kapuose, kur rasta kepurėlių, nebuvo papuošalų, leidžiančių juos tiksliau datuoti. Kape Nr. 1 tebuvo tik keturkampė žalvarinė sagtelė ir 3 juostiniai žiedai, kape Nr. 3 – keletas žalvarinių įvijėlių krūtinės srityje, kape Nr. 4 – dviejų eilių apvara iš žalvarinių įvijėlių ir gintarinio karolio, o kape Nr. 13 – žalvarinių įvijėlių apvara ir juostinis žiedas. Pagal kitų kapinyne analogiją šie galvos apdangalai datotini VIII–XI a.¹³⁴

Visai kito tipo galvos apdangalas turėjo būti moters kape Nr. 5. Čia prie mirusiosios galvos gulėjo žalvarinis smeigtukas trikampe galvute, pasuktas kiek į kairę ir adata siekdamas pakaušį. Jo galvutė užbaigta pusapvalėmis

¹²⁵ Vaškevičiūtė I. Šukionių kapinynas (Pakruojo r., Lygumų apyl.), *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 172.

¹²⁶ Vaškevičiūtė I. Stungių kapinynas, p. 236, pav. 29.

¹²⁷ Vaškevičiūtė I. Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas (3. Galvos ir kaklo papuošalai), *MADA*, 1987, t. 1(98), p. 23.

¹²⁸ Volkaitė-Kulikauskienė R. Senovės lietuvių moterų galvos danga ir jos papuošalai, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1959, t. 2, p. 43.

¹²⁹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai (I–XVI a.)*, p. 62.

¹³⁰ Kazakevičius V. *Plinkaigalio kapinynas*, Vilnius, 1993, p. 41, pav. 70.

¹³¹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai*, p. 62.

¹³² Volkaitė-Kulikauskienė R. Senovės lietuvių moterų galvos danga ir jos papuošalai, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1958, t. 2, p. 43.

¹³³ Urtans V. Kalniešu otrais kapulauks, *Latvijas PSR Vestures muzeja raksti. Arheologija*, Rīga, 1962, t. 81, tab. VII:1–9.

¹³⁴ Vaškevičiūtė I. Stungių kapinynas, *Lietuvos archeologija*, t. 20, p. 236.

buoželėmis, puoštomis skersiniais grioveliais. Galvutės viduryje esama trikampio įdubimo su iškiliumi tašku viduryje. Galvutės pakraščiai dar puošti skersinių įkartėlių grupėmis. Į smeigtuko ašelę įkabinta grandinė, padaryta iš trikampio pjūvio vielos žiedelių. Šio tipo smeigtukai daugiausia žinomi Vakarų Lietuvoje, jų rasta Laivių, Kašučių (Kretingos r.), Jazdaičių (Plungės r.) ir kituose kapinyuose ir jie datuojami VIII–IX a.¹³⁵ Pastaraisiais metais jų randama ir Šiaurės Vidurio Lietuvoje, pvz., Stungių (Joniškio r.) kapinyne¹³⁶.

Smeigtukai galvos dangai susegti naudoti nuo pirmųjų amžių po Kristaus. II–IV a. Kalnėlių kapinyne (Šiaulių r.) moters kape Nr. 9 galvos dangai susegti panaudotas ritinis smeigtukas¹³⁷. Vėlyvojo geležies amžiumi datuojamose Palangės kapinyne moterų kapuose

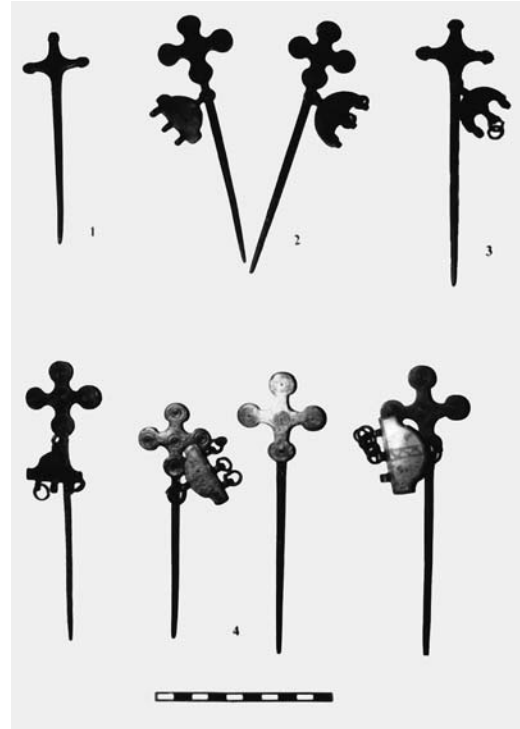
rasta smeigtukų plokščia trikampe galvute, kuriais, R. Volkaitės-Kulikauskienės nuomone, buvo susegamas nuometo tipo galvos apdangalas¹³⁸. Smeigtukų galvos apdangalui susegti rasta ir kituose vėlyvuose Vakarų Lietuvos kapinyuose – Gintališkėje (Plungės r.), Anduliuose (Klaipėdos r.), Pryšmañčiuose, Laiviuose (Kretingos r.)¹³⁹. Čia paminėti radiniai buvo labai puošnūs, be ašelių, specialiai pagaminti galvos dangai, tačiau gali būti, kad ir kuklesnis Papilėje rastas smeigtukas trikampe galvute galėjo būti pritaikytas tam pačiam tikslui. 1955 m. Papilės kapinyne buvo rasta kryžinių smeigtukų (25 pav.).

Taigi Papilės kapinyne vyrai ir moterys buvo palaidoti su puošniais ir įvairiais galvos apdangalais – kepurėlėmis ar raiščiais, o gal ir nuometo tipo galvos danga. Visi jų tipai būdingi Vakarų ir Šiaurės Vidurio Lietuvos regionams.

Kaklo papuošalai. Papilės kapinyne rasti dviejų tipų kaklo papuošalai – antkaklės ir apvaros.

Antkaklės. Iš viso rastos 6 antkaklės, bet tik viena jų moters kape Nr. 6, o kitos atsitiktinai. Visos jos buvo žalvarinės, tačiau jų tipai gana įvairūs (3 lent.).

Dvi antkaklės buvo tordiruotu lankele su kilpele ir kabliuku. Viena jų saugoma Kauno karo muziejuje, o kita Telšių „Alkos“ muziejuje. Jos labiausiai

25 pav. Papilės kapinyne 1955 m. tyrinėjimų radiniai: kryžiniai smeigtukai. J. Mikuckio nuotr. ŠAM

¹³⁵ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 80.

¹³⁶ Vaškevičiūtė I. Stungių kapinynas, p. 243; pav. 31:3.

¹³⁷ Salatkienė B. Kalnėlių archeologiniai paminklai, p. 152–153.

¹³⁸ Volkaitė-Kulikauskienė R. Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai (I–XVI a.), p. 40–43.

¹³⁹ Volkaitė-Kulikauskienė R. Senovės lietuvių moterų galvos danga ir jos papuošalai, p. 49–50.

3 lentelė
Papuošalai ir amuletai

Kapo Nr.	Radinio pavadinimas												
	Galvos danga	Antkaklės	Apvaros	Kabučiai Amuletai	Segės	Smeigtukai	Apyrankės	Žiedai	Ivijinės Sagtyš Dėžutės				
	Kepurėlės Apgalviai Kiti	Su kabiluku ir kilpute Ivijinės Ivijinės vytinės Pintinės	Iš įvijų Iš įvijų ir karolių Iš įvijų ir grandinėlių Iš kauri kriauklelių	Gintariniai Stikliniai	Lankinės aguoninės Lajptelinės Pasaginės Plokštinės azūrinės Plokštelinės	Trikampe galvute Su buoželėmis Ilgomis kryžmomis Su plokštelėmis	Trikampe briauna Daugiakampio pj. lankeliu	Ivijinės Juostiniai Ivijiniai	Pastorintu priekiu Paplaiintu priekiu				
1	1			1				3					1
2													*
3	1			1									*
4	1		1 1	1									
5		1					1 1	1					
6		1	1	1 1									
7													
8					1			1 2					1
9			1					2					
10								1 1					*
11			1			2		1 1	1				*
12			1		1			1 1					*
13	1		1					1					*
14													
15								2					
16				1									
Atsitiktiniai	3	3 2 1		1 1 2	1 1 5 1 1 1	1 10 3 1 1	2 9 6 2 3						
Iš viso:	3 1 1	3 1 2 1 3 2 1 1 5	1 2 2 3 1 5 1 1 1 3 1 12 3 1 1	10 3 1 1	2 9 6 2 3								1 1

paplitusios Šiaurės ir Vakarų Lietuvoje ir ypač gausiai randamos IX–X a. kapinyuose¹⁴⁰.

Viena Papilėje atsitiktinai rasta antkaklė, saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje, ypač reta (26 pav. 1). Tai antkaklė atlenktais galiukais-kilpelėmis. Jos šonai rombinio pjūvio, puošti rombų raštu. Panašių antkaklių rasta Palangos, Pakalniškių (Šilalės r.), Paltynų (Radviliškio r.), Vėžlaukio (Raseinių r.) kapinyuose. Tokio tipo antkaklės datuojamos X a.¹⁴¹

Ivijinės antkaklės. Tik viena iš jų rasta moters kape Nr. 6, o kitos atsitiktinai. Kapo Nr. 6 įkapės iš kitų išsiskiria tuo, kad tai buvo vien tik kaklo papuošalai – ivijinė antkaklė ir dvi apvaros. Viena iš jų buvo suverta iš žalvarinių ivijų bei gintarinio karolio, o kita iš kauri kriauklelių. Kape rasta ivijinė antkaklė buvo 4 apvijų, susukta iš žalvarinės vielos, kurios visas paviršius buvo apvyniotas plona plokščia ir siaura (2 mm pločio) žalvarine juoste. Abu vielos galai buvo suplokštinti, paplatinti ir apkalti plonos žalvarinės skardos apkalais. Apkalai buvo aplenkti iš vienos pusės ir abi jų pusės suknie-dytos kartu su išplota viela. Iš abiejų

¹⁴⁰ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 221–222.

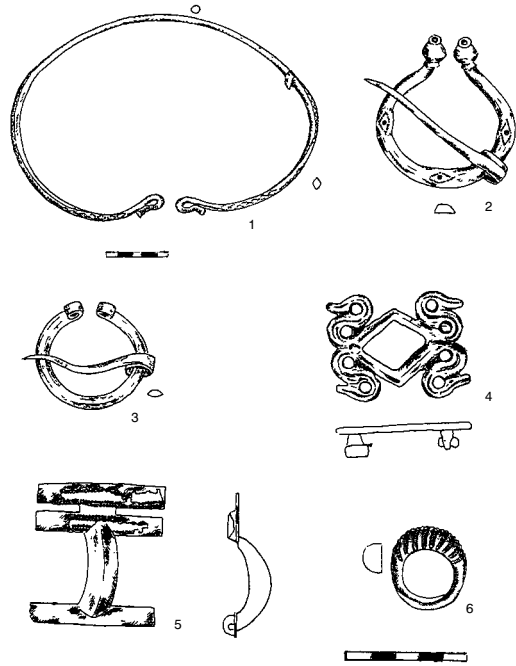
¹⁴¹ Ten pat, p. 27.

apkalų išlikę tik nedideli fragmentai, todėl lieka neaiški antkaklės galų tikroji forma. Antkaklės skersmuo 14 cm, vietos storis 0,5 cm. Tokio tipo antkaklės retos. Panašiausios į Papilės kapo Nr. 6 antkaklę yra Gintališkės (Plungės r.) kapinyno kapo Nr. 22 antkaklė, datuota X–XI a.¹⁴², B. Tarvydo rasta Kuršėnuose (Šiaulių r.) IX–XII a. kape 1936 m.¹⁴³, Jakštaičių–Meškių kapinyne kape Nr. 60¹⁴⁴ ir 1980 m. atsitiktinai Slėpsniuose (Jonišio r.) rasta antkaklė¹⁴⁵.

Įvijinės vytinės antkaklės. Be minėtųjų, atsitiktinai buvo rasti du žalvarinių vytinių antkaklių fragmentai be galų. Jos abi buvo suvytos iš 3 plonų apvalių vielų. Antkaklių lankelių skersmuo 0,4–0,5 cm. Ant vienos iš jų buvo užmauta 4,8 cm ilgio ir 0,85 cm skersmens įvija, suvyta iš plonos apvalios vielos. Iš tokių smulkių fragmentų vytinių antkaklių grupės nustatyti nepavyko, tegalima pasakyti, kad jos gali būti datuojamos VIII–XII a.¹⁴⁶

Pintinė antkaklė buvo rasta atsitiktinai ir yra saugoma R. Kvicevičiaus rinkinyje (27 pav. 2). Jos gamybai yra panaudota 0,4 cm storio žalvarinė viela, kuri apipinta 0,1 cm storio žalvarinių vielučių pynimu, susuktu laisva įvija. Antkaklės galai užbaigti kabliuku ir kilpute, padarytais iš ašinės vielos ir apvyniotais plona vielute. Tai labai puošni, sudėtinga technika padaryta ir retai aptinkama antkaklė. Iki šiol žinomos šešios jos radimo vietos, Papilė būtų septintoji. V. Urbanavičiaus, rekonstravusio ir šio tipo antkaklės gamybos technologiją, duomenimis, tokių antkaklių rasta Paežerio (Šilalės r.), Riņgūvėnų ir Tolišių (Šiaulių r.), Šakařnių ir Šlāpgirio (Kelmės r.) kapinynuose bei Skaratove (Baltarusijoje)¹⁴⁷. Tyrinėtojas pintas šio tipo antkakles datuoja XV–XVI a.¹⁴⁸

Apvaros. Visos apvaros buvo rastos moterų kapuose (3 lent.). Tokių kapų buvo penki – Nr. 4, 6, 9, 12, 13. Kape Nr. 6 rastos 2 apvaros. Apvaros pana-

26 pav. Papilės kapinyno radiniai:

- 1 – antkaklė;
- 2–3 – pasaginės segės;
- 4 – plokštinė ažūrinė segė;
- 5 – laiptelinė segė;
- 6 – žiedas pastorintu priekiu.

A. Ruzienės pieš. LNM

¹⁴² Vaitkunskienė L. Gintališkės kapinynas, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1979, t. 1, p. 59, pav. 16:1.

¹⁴³ Šiaulių „Aušros“ muziejus, Inv. nr. 1375.

¹⁴⁴ Urbanavičius V. Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.) kapinyno tyrinėjimai 1974 metais, p. 131.

¹⁴⁵ Vasiliausks E. 12–13. gadsimta zemgaļu apbedījumi Lietuvā, *Cauri gadsimtiem. Latvijas vēstures muzeja raksti. Nr. 7. Arheoloģija un antropoloģija*, Rīga, 2000, p. 64; 2:2 att. (Aut. pastaba: Šios iliustracijos radinių numeracija neatitinka teksto, neteisingi inventoriniai numeriai. 1. pasaginė segė (ŠAM, A–L 22:7), rasta Linksmėnuose–Kurmaičiuose, 2. įvijinė antkaklė (ŠAM, A–L 22:18) – turi būti (ŠAM, A–L 11:18) – Slėpsniuose).

¹⁴⁶ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai*, p. 29–33.

¹⁴⁷ Urbanavičius V. Šlāpgirio kaimo (Kelmės r.) senkapis, *MADA*, 1967, t. 1(23), p. 59.

¹⁴⁸ Urbanavičius V. *Ten pat*, p. 60.

šios, labai paprastos, suvertos vien iš smulkių žalvarinių įvijėlių (kapas Nr. 9, 12, 13), kartais kartu su smulkiais grandinėlių fragmenteliais bei atskiromis grandelėmis (kapas Nr. 4). Į apvaros vidurį būna įvertas gintarinis karolis (kapai Nr. 4, 6), o kape Nr. 6, be karolio, dar buvo ir amuletas – smulkus sąnario kauliukas su įverta žalvarine grandele (28 pav.). Apvaros daugiausia buvo vienaeilės, tik kape Nr. 4 rasta dviejų eilių apvara. Apvarų įvijėlės įvairios. Kapo Nr. 4 apvara suverta iš skirtingų įvijėlių. Vienos iš jų glaudžiai suvytos iš trikampio pjūvio 0,15 cm pločio vielutės, jų skersmuo 0,5 cm, ilgis iki 2,3 cm. Kitos suvytos iš tokios pat vielos, bet jų skersmuo 0,7 cm. Trečios padarytos iš pusapvalio pjūvio vielos, jų skersmuo nuo 0,5 iki 0,9 cm. Kapo Nr. 9 apvarą sudarė gana vienodos įvijėlės – suvytos iš trikampio pjūvio vielos, 3–4 cm ilgio ir 0,8 cm pločio. Matyt, apvaroms buvo naudojamos ne tik specialiai joms padarytos, bet ir nuo kitų papuošalų atlikusios atsitiktinės įvijėlės ir kiti smulkūs žalvario fragmenteliai. Apvaros buvo suvertos ant lininio siūlo, kaip matyti iš kapo Nr. 4 radinių. Čia rastos apvaros įvijėlėse buvo išlikę siūlo, kurį J. Naudužas pavadino lininiu, tačiau jis suiro imant apvarą iš žemės.

Abu gintariniai karoliai apvarose buvo dvigubo nupjauto kūgio formos, pailgi, 1,3–1,8 cm ilgio ir 1,1–1,5 cm skersmens. Abu nedailiai padaryti ir prastai nušlifuoti.

Kapuose su apvaromis rasta mažai kitų papuošalų, pagal kuriuos būtų galima tiksliau datuoti šiuos kapus. Kape Nr. 4 dar buvo rasta keletas žalvarinių įvijų nuo galvos apdangalo, kape Nr. 6 dar buvo žalvarinė įvijinė antkaklė, apvyniota viela (X–XI a.), kape Nr. 13 kepurėlė, puošta žalvarinių spurgelių juostomis, keletas žalvarinių įvijėlių, žalvarinis juostinis žiedas, yla ir peilis tiesia nugarėle. Tik kapuose Nr. 9 ir 12 rasta ir kitų papuošalų. Kape Nr. 9 dar buvo 2 žalvariniai kryžiniai smeigtukai ir įvijinių apyrankių pora. Kryžinių smeigtukų galvutės su 4 plokštelėmis, puoštomis koncentriniais ratais, su puse mėnulio formos kabučiais, datuojami VIII–XI a., o įvijinės apyrankės, padarytos iš pusapvalio pjūvio juostelės, vienalaikės su minėtais smeigtukais – VIII–XII a.¹⁴⁹ Kape Nr. 12 su apvara rasta žalvarinė lankinė aguoninė segė ir įvijinė apyrankė. Lankinė aguoninė segė datuojama VIII–X a.¹⁵⁰ Dau-

27 pav. Papilės kapinyno radiniai iš R. Kvoiecevičiaus rinkinio:
1 – plokštelinė segė,
2 – pintinė antkaklė.
B. Salatkienės nuotr.

28 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų radiniai: apvaros iš moters kapo Nr. 6.
J. Mikuckio nuotr.
ŠAM

¹⁴⁹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 93–95.

¹⁵⁰ Ten pat, p. 44–45.

giau papuošalų datuojama X–XI a., todėl ir kapus su žalvarinių įvijų apvaromis galima priskirti šiam laikotarpiui.

Apvarų iš žalvarinių įvijų su gintariniais karoliais buvo rasta ir Linksmaučių (Pakruojo r.) kapinyne¹⁵¹. R. Volkaitė-Kulikauskienė mano, kad tokios apvaros būdingos Šiaurės Vidurio Lietuvos regionui¹⁵².

Antroji kapo Nr. 6 apvara buvo suverta iš kauri kriauklelių (28 pav.). Mirusiosios krūtinės srityje buvo aptiktos 24 sveikos ir nemaža sudužusių kriauklelių, taigi iš jų buvusi suverta didelė ir puošni apvara. Kaip minėta, tame pačiame kape buvo įvijinė viela apvyniota antkaklė ir dar viena apvara iš žalvarinių įvijų, gintarinio karolio ir amuleto. Pagal antkaklę kapas ir kauri kriauklelių apvara datuojama X–XI a. Atskirų kauri kriauklelių buvo rasta ir atsitiktinai, jos saugomos Papilės mokyklos muziejuje.

Kauri kriauklelių apvaros Lietuvos kapinynuose randamos nuo IX a. Jų tėvynė – Maldyvų salos Indijos vandenyne, o į mūsų kraštus jos pateko prekybos keliais per Rusiją, toliau Dauguva į Latviją, o iš Latvijos – ir į Lietuvos teritoriją¹⁵³. Kauri kriauklelių apvaros Latvijoje žinomos nuo XI–XII amžiaus¹⁵⁴. Lietuvoje kauri kriauklelės apvarose ir pavieniui daugiau randamos vėlyvesniuose senkapiuose. Tai Jakštaičių–Meškių kapinyne kape Nr. 60 rasta apvara iš kauri kriauklelių, žalvarinių įvijėlių ir zoomorfinių kabučių¹⁵⁵, Šiaulių XIV–XV a. kapinyne kape Nr. 8 rastoji apvara, kur su kriauklelėmis buvo suverti ir kabučiai iš sidabrinių monetų¹⁵⁶, XVI–XVII a. Mažeikių (Šiaulių r.) kapinyne vaiko kape rastos dvi kauri kriauklelės, uždėtos ant mirusiojo akių¹⁵⁷, XVI–XVII a. Pavirvytės–Gudų (Akmenės r.) kapinyne siuvėjos kape Nr. 160 rasta kriauklelė¹⁵⁸. Atrodo, kad X–XI a. datuojama Papilės kapinyne rasta kauri kriauklelių apvara yra viena ankstyviausių tokio pobūdžio radinių Lietuvoje.

Kabučiai. Papilės kapinyne aptikti du plokšti ažūriniai *zoomorfiniai kabučiai*. Vienas iš jų suardytame kape Nr. 16 (29 pav.), o kitas atsitiktinai. Kape surastasis kabutis stilizuoto paukščio pavidalo, viengalvis, su keturiomis ataugėlėmis. Iš abiejų pusių jis puoštas smulkių įkartėlių eilėmis visais pakraščiais ir įstrižai. Kabutis buvo kabinamas už grandelės, įvertos į viršuje esančią skylutę. Kitas kabutis taip pat plokščias, su dviem į priešingas puses atsuktomis stilizuotomis paukščio galvutėmis, 2 kojom, 2 apskritomis kiaurymėmis, iš abiejų pusių puoštas įmuštomis akutėmis. Jis buvo nešiotas su grandinele (30 pav.).

Zoomorfinių kabučių rasta Nartaučių (Šiaulių r.) lobyje, Biržų apylinkėse, Trivalakiuose (Pakruojo r.)¹⁵⁹, Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.)¹⁶⁰ kapinyne.

¹⁵¹ Volkaitė-Kulikauskienė R. Linksmaučių (Pakruojo r.) kapinyne 1948 m. tyrinėjimų duomenys, *Lietuvos istorijos instituto darbai*, t. 1, p. 294.

¹⁵² Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*, Vilnius, 1961, p. 473.

¹⁵³ Kuncienė O. Prekybiniai ryšiai IX–XIII amžiais, *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.*, Vilnius, 1972, p. 182.

¹⁵⁴ Šnore E. Beteļu kapulauks Augšzemē, *Arheologija un etnografija*, Rīga, 1987, t. 15, p. 76.

¹⁵⁵ Urbanavičius V. Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.) kapinyne tyrinėjimai 1974 metais, p. 131–132.

¹⁵⁶ Naudužas J. Šiaulių miesto archeologiniai paminklai, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1959, t. 2, p. 185; pav. 11, 12.

¹⁵⁷ Vaškevičiūtė I. Mažeikių (Šiaulių r.) XVI–XVII a. kapinyne, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1995, t. 11, p. 295; pav. 10:10.

¹⁵⁸ Vaškevičiūtė I. XVI–XVII a. Pavirvytės–Gudų kapinyne (Akmenės r.) kapai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1995, t. 11, p. 319; pav. 6.

¹⁵⁹ Kuncienė O. Prekybiniai ryšiai IX–XII amžiais, *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.*, p. 192–193, 250; pav. 15, 17.

¹⁶⁰ Urbanavičius V. Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.) kapinyne tyrinėjimai 1974 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais*, p. 129–134; Vasiliauskas E. Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai VIII–XII a., *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1999, t. 18, p. 89, pav. 11.

Labai gausiai jų randama Latvijoje¹⁶¹. Žiemgalių žemėse zoomorfiniai kabučiai paplito XII–XIII a. Lietuvoje randami kabučiai laikomi atvežtiniais iš šiaurės rytinių slavų žemių per Latviją¹⁶², tačiau yra nuomonių, kad pagal atvežtinius pavyzdžius buvo gaminti ir žiemgalių gyventose teritorijose¹⁶³.

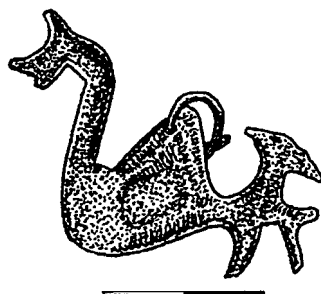
Suardytame kape Nr. 16 buvo rastas dar vienas kabutis – pragręžta meškos iltis (23 pav. 1). Ji buvo išjudinta iš savo vietos, todėl neaišku, kaip buvo nešiota. Tokie kabučiai dažnai randami lybių, kuršių, žiemgalių ir latgalių IX–XII a. kapinyuose¹⁶⁴.

Labai originalus kabutis rastas moters kape Nr. 6, kur jis buvo įkabintas į žalvarinių įvijų apvarą kartu su gintariniu karoliu. Tai buvo smulkus žvėries ar gyvulio sąnario kauliukas, kuriame pragręžta skylutė ir įkabinta žalvarinė grandelė (28 pav.). Kauliukas 2 × 2,3 × 1,3 cm dydžio, grandelė 2 cm skersmens, jos vieta 0,15 cm pločio. Šis moters kapas iš viso kapinyno išsiskiria savo savitomis įkapėmis. Be minėto kabučio, kape buvo reto tipo įvijinė antkaklė ir kauri kriauklelių apvara. Kai kurie archeologai kauri kriaukleles sieja su gyvatės kultu¹⁶⁵. Atrodo, kad ypatingos įkapės pabrėžia šiame kape palaidotos moters išskirtinę padėtį bendruomenėje, galbūt susijusią su kultu.

Prie amuletų galima būtų priskirti ir gintarinius karoliukus, rastus kapuose. Tyrinėtuose Papilės kapinyne kapuose jų būta po vieną. Jie kabinami prie galvos apdangalo (vyro kapas Nr. 1, moters kapas Nr. 3), veriami į apvaras (moterų kapai Nr. 4, 6 (28 pav.)), kabinami prie drabužių (moters kapas Nr. 11 – karolis rastas kairės rankos alkūnės linkyje). Vienas dvigubo nupjauto kūgio formos gintarinis karolis buvo rastas atsitiktinai, dabar saugomas Papilės mokyklos muziejuje. Šiaurės Vidurio Lietuvos kapinyuose gintariniai karoliai kapuose randami po vieną ar kelis, o ne apvaromis, todėl traktuojami ne kaip papuošalai, o kaip amuletai¹⁶⁶.

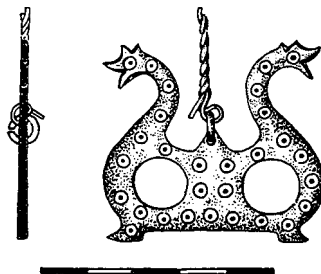
Segės. Papilės kapinyne iš viso rasta 14 segių, tačiau kapuose iš jų buvo tik dvi, viena vyro kape Nr. 8, o kita moters kape Nr. 12. Visos kitos – atsitiktiniai radiniai (3 lent.).

Lankinės aguoninės segės. Rastos 3 tokio tipo segės, dvi iš jų kapuose, o

29 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų radinys. Zoomorfinis kabutis.

H. Ostašenkovo pieš. ŠAM

30 pav. Papilės kapinyno radinys. Zoomorfinis kabutis.

2000 m. A. Ruzienės pieš. LNM

¹⁶¹ Latvijas PSR archeologija, Rīga, 1974, p. 202, 49; 19, 53:20–26 tab., 56 tab.

¹⁶² Kuncienė O. Prekybiniai ryšiai IX–XII amžiais, Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a., p. 192–193.

¹⁶³ Vasiliauskas E. XII–XIII a. žiemgalių laidojimai, Lietuvos archeologija, Vilnius, 2001, t. 21, p. 345.

¹⁶⁴ Latvijas PSR archeologija, 50:12, 53:16, 56 tab.; Mугуревичс E. Burg und Burgsiedlung Sabile (Zabeln) im 11.–16. Jh., Lietuvos archeologija, t. 21, p. 69, Abb. 6.; Шадыро В. И. Городище и селище Прудники, Lietuvos archeologija, Vilnius, 2001, t. 21, p. 269.

¹⁶⁵ Мугуревичс E. Находки раковин каури на территории Латвии, Изв. АН Латв. ССР, 1962, 7, с. 46–47.

¹⁶⁶ Vaškevičiūtė I. Šukionių kapinynas (Pakruojo r., Lygumų apyl.), Lietuvos archeologija, Vilnius, 2000, t. 20, p. 173.

vienos kojelė – atsitiktinai. Kapuose jos buvo padėtos mirusiesiems ant krūtinės, kojele pakreiptos į dešinę. Visos segės panašios, jų lankelis ir kojelė trikampio pjūvio, puoštos skersiniais grioveliais, su ataugėlėmis kojelės viduryje. Tokios segės priskiriamos lankinių aguoninių segių II grupei. Jos būdingos Šiaurės Vakarų Lietuvai ir datuojamos VIII–X a.¹⁶⁷

Lankinės laiptelinės segės. Tokia segė rasta tik viena ir ta pati atsitiktinai. Ji buvo labai puošni, jos įviją dengė laiptelis, o abu jos apatiniai laipteliai buvo puošti sidabrine plokštele su dvigubomis iškilųjų taškelių linijomis (26 pav. 5). Šio tipo segės datuojamos VIII–IX a. ir būdingos daugiau Vakarų Lietuvai¹⁶⁸.

Pasaginės segės. Papilėje atsitiktinai rastos devynios penkių tipų pasaginės segės. Ankstyviausios iš jų segės cilindriniais galais (26 pav. 3). Viena iš jų apskrito, o kita ovalaus pjūvio lankeliu. Tokio tipo segės datuojamos IX–X a.¹⁶⁹ Viena iš pasaginių segių buvo kampuotais galais. Jos galvučių viršutinės plokštumos puoštos įmuštais kryželiais, sudarytais iš 5 akučių. Lankelis pusapvalio skersinio pjūvio, puoštas įstrižais ranteliais. Keturios pasaginės segės priklauso segių aguoniniais galais tipui. Dviejų iš jų lankeliai apskrito pjūvio, viena (VDKM) ovalaus, o dar viena (LNM) – pusapvalio pjūvio lankeliais. Pastarosios lankelis puoštas įmuštų rombų raštais su akutėmis viduryje (26 pav. 2). Dar viena pasaginė segė buvo storėjančiais galais apskrito pjūvio lankeliu (LNM). Rasta pasaginė segė nulūžusiais galais įstrižais ranteliais puoštu lankeliu, kurios tipo nustatyti nepavyko. Visų minėtų tipų pasaginės segės labiau būdingos Šiaurės ir Vakarų Lietuvai, kur jos labai paplitusios ir dažnai randamos kapuose, o datuojamos VIII–X a.¹⁷⁰

Dar viena žalvarinė segė, atsitiktinai rasta Papilės kapinyne, yra unikali. Ji ažūrinė, plokščia, su užkaba apatinėje pusėje. Segę sudaro ažūrinis trikampio pjūvio rombas, kurio galai tartum pratęsti ir suraityti, sudarydami stilizuotas paukščių galvutes. Sulenkimų vietose abiejuose galuose yra po 4 skylutes (26 pav. 4). Ji priklauso plokštinių keturkampių kiauraraščių segių tipui, išskiriama į atskirą pogrupį ir datuojama IX–XIII a. Tokios segės daugiausiai randamos Vakarų Lietuvoje¹⁷¹.

Pati vėlyviausia iš Papilėje rastųjų yra apskrita plokštelinė segė, padaryta iš žalvarinės skardos, saugoma R. Kvicevičiaus rinkinyje. Ji 8,6 cm skersmens, išgaubta, o pats vidurys įlenktas ir jame išpjauta 2,4 cm skersmens skylė. Į jos kraštą įkabintas mažas liežuvėlis. Segė puošta iškilųjų didesnių ir mažesnių spurgelių eilėmis (27 pav. 1). Lygiai tokiu pat raštu puošta segė rasta Šlāpgirėje (Kelmės r.)¹⁷². Plokštelinės segės Lietuvoje pradėtos gaminti XIV a. ir yra būdingos visiems vėlyviems senkapiams¹⁷³.

Smeigtukai. Papilės kapinyne rasta dviejų tipų smeigtukų – trikampe galvute ir kryžinių (3 lent.). Pastarieji savo ruožtu priklauso keletui pogrupių: a) su pusrutulio formos buoželėmis, b) su plokštelėmis ilgomis kryžmomis, c) su plokštelėmis, puoštomis koncentriniais ratais, d) su plokštelėmis, puoštomis kūgeliais.

Smeigtukas trikampe galvute buvo rastas tik vienas. Moters kape Nr. 5 jis buvo naudotas galvos apdangalui susegti. Jis buvo aprašytas, aptariant galvos dangą.

¹⁶⁷ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 44–45.

¹⁶⁸ Ten pat, p. 46.

¹⁶⁹ Ten pat, p. 48–49.

¹⁷⁰ Ten pat, p. 48.

¹⁷¹ Ten pat, p. 68.

¹⁷² Urbanavičius V. Šlāpgirio kaimo (Kelmės r.) senkapis, MADA, 1967, t. 1(23), p. 60, pav. 9:1.

¹⁷³ Ten pat.

Kryžiniai smeigtukai. Vienas smeigtukas su pusrutulio tipo buoželėmis rastas moters kape Nr. 5 kartu su smeigtuku trikampėje galvute galvos dangai susegti, juostiniu žiedu ir keliomis įvijėlėmis. Jis gulėjo kairiosios alkūnės linkyje, adata nukreiptas galvos link. Smeigtuko galvutė smulki, buoželės mažos, puoštos skersiniais grioveliais. Galvutės pakraščiai puošti dvigubais grioveliais, o centre įmušta akutė. Kryžinių smeigtukų su pusrutulio formos buoželėmis ir pusmėnulio formos kabučiais pora buvo rasta moters kape Nr. 11 (25 pav. 3). Jie kiek masyvesni už anksčiau aprašytąjį, buoželės didesnės, o galvutės vidurys puoštas koncentriniais ratais su akute viduryje. Pusmėnulio formos kabučiai puošti išilgine taškelių linija ir dviem trikampiškais abipus jos. Į vieno kabučio vidurinę ašelę įkabinta apvalių žiedelių grandinėlių fragmentas. Tokio tipo smeigtukai randami tik Vakarų ir Šiaurės Vidurio Lietuvoje ir datuojami VII–IX a.¹⁷⁴

Rastas ir vienas kryžinis smeigtukas su ilgomis kryžmomis (saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose).

Kiek kitokie kryžiniai smeigtukai rasti moters kape Nr. 9. Jie priklauso smeigtukų su plokštelėmis ir kabučiais tipui (25 pav. 2). Tai nėra smeigtukų pora, nors kape jie gulėjo greta dešinėje krūtinės pusėje. Vienas iš jų kiek didesnis, skirtingi ir jų kabučiai. Vienas iš jų pusmėnulio formos, o kito apačia keturkampė, viršus pusapvalis. Abiejų smeigtukų plokštelės puoštos koncentriniais ratais ir akutėmis viduryje. Kartu su smeigtukais kape dar buvo rastos dvi įvijinės apyrankės, žalvarinių įvijų aparą, verpstukas, yla ir peilis tiesia nugarėle.

Dešimt tokių pat smeigtukų rasta atsitiktinai (5 iš jų saugomi VDKM, 4 – ŠAM (25 pav. 4), 1 – ŽMA ir vienas Papilės mokyklos muziejuje). Tokio tipo smeigtukai taip randami tik Vakarų ir Šiaurės Vidurio Lietuvoje ir datuojami VIII–XI a.¹⁷⁵

Papilės mokyklos muziejuje saugoma dar keletas smeigtukų, jau po tyrinėjimų atsitiktinai rastų kapinyne. Tai kryžiniai smeigtukai su plokštelėmis, puoštomis ornamentuotomis sidabro plokštelėmis su kūgeliais. Nors šiuo metu sidabro plokštelės nutrupėjusios ir išlikę tik jų tvirtinimo pėdsakai, atrodo, kad šių smeigtukų galvutės buvo puoštos iškiliais kūgeliais (kryžinių smeigtukų su plokštelėmis III grupė). Du iš jų nedideli, 21 cm ilgio, o vienas gana stambus – 28 cm ilgio, galvutės plotis 7 cm. Į jo ašelę buvo įkabintos 2 grandinėlės. Šio tipo smeigtukai geriau žinomi iš Vakarų Lietuvos, o Šiaurės Vidurio regione jų pasitaiko rečiau ir datuojami IX–X a.¹⁷⁶ Tokių smeigtukų poros, sujungtos grandinėlėmis ir prikabintos prie pusmėnulio formos kabučių, taip pat sidabruotų, sudarė labai sudėtingą ir puošnų krūtinės papuošalą¹⁷⁷. Vienas pusmėnulio formos kabutis su trimis ašelėmis, puoštas sidabro plokštele, kuri ornamentuota tinkliniu raštu pakraščiais ir iškilėmis akutėmis, atsitiktinai rastas ir Papilės kapinyne. Į kabutį įkabintos keturios apie 65 cm ilgio grandinėlės, dvi iš jų sukabintos į vieną ašelę. Prie vidurinėsios grandinėlės netoli kabučio prikabinatas dar vienas mažas, plokščias trikampis kabutis, kiek panašus į klevo sėklos formos kabučius.

Apyrankės. Papilės kapinyne apyrankių rasta nedaug, iš viso 11, iš jų septynios kapuose, o kitos atsitiktinai (3 lent.). Visos rastos kapuose apyrankės buvo įvijinės. Kapuose Nr. 9 ir 14

¹⁷⁴ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 83–84.

¹⁷⁵ Ten pat, p. 83–87.

¹⁷⁶ Ten pat, p. 91.

¹⁷⁷ Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai, pav. 359.

jų buvo po dvi, o kapuose Nr. 8, 10, 11 ir 12 po vieną. Apyrankės rastos tiek vyrų, tiek ir moterų kapuose.

Ankstyviausia iš visų buvo *apyrankė su iškilia trikampe iškyla*, rasta atsitiktinai (LNM), tačiau jos išlikęs tik fragmentas. Tai buvo masyvi, siaura apyrankė su pilnavidure iškyla. Tokios apyrankės nešiotos žiemgalių ir žemaičių žemėse V–VI a.¹⁷⁸ Atsitiktinai rastas vienas juostinės apyrankės pusapvaliu lankeliu fragmentas, iš kurio sunku spręsti apie apyrankės tipą. Dar vienas atsitiktinai rastas apyrankės fragmentas priklauso masyvių pusapvalio pjūvio apyrankių tipui (LNM). Nors VIII–XII a. jų randama beveik visoje Lietuvoje, išskyrus pietines sritis, tačiau daugiausia jos paplitusios Šiaurės Vidurio Lietuvoje¹⁷⁹.

Atsitiktinai rasta viena masyvioji *apyrankė daugiakampio pjūvio lankeliu*, saugoma R. Kvicevičiaus rinkinyje (31 pav. 1). Ji 8,6 cm skersmens, lankelis apskrito, o galai šešiakampio pjūvio. Kol apyrankė nekonservuota, nematyti jos puošimo motyvų. Masyviosios apyrankės daugiakampiais galais daugiau būdingos vakariniams Lietuvos rajonams¹⁸⁰ ir datuojamos IX–X a.¹⁸¹

Įvijinės apyrankės. Iš viso Papilėje rasta 10 įvijinių apyrankių, 8 kapuose ir dvi atsitiktinai, iš kurių viena saugoma Žemaičių „Alkos“ muziejuje, kita R. Kvicevičiaus rinkinyje. Gerai išsilaikiusi yra apyrankė iš vyro kapo Nr. 8. Ji 7 apvijų, padaryta iš žemo trikampo pjūvio juostelės, į abu galus susiaurintos. Visas jos paviršius puoštas – vidurinės apvijos dviem dvigubo zigzago juostomis abipus juostelės vidurinės briaunos, o galinės siauresnės apvijos įstrižomis įkartėlėmis (32 pav. 1). Nuo aprašytosios tik dydžiu ir apvijų skaičiumi (4) skyrėsi vaikiškų apyrankių pora, rasta atsitiktinai (32 pav. 3). Panašios, tik blogiau išsilaikiusios apyrankės rastos ir kapuose Nr. 11 ir 14. Apyrankių iš kapų Nr. 10, 11 (32 pav. 2, 4), 12 vienas ar abu galai nulaužti. Kape Nr. 9 rasta dar viena gerai išsilaikiusių vaikiškų įvijinių apyrankių pora (32 pav. 5). Atrodo, kad jos buvo padarytos perkirtus vieną 6 apvijų apyrankę į dvi dalis. Abiejų 3 apvijų apyrankių po vieną galinę apviją susiaurintos ir puoštos smulkiomis įstrižomis įkartėlėmis. Dar viena vaikiška įvijinė apyrankė rasta suardytame kape Nr. 14. J. Naudužas ją pavadino įvija, tačiau ji visai identiška anksčiau aprašytoms vaikiškoms apyrankėms. Gali būti, kad į kapą ji buvo įdėta kaip papildoma įkapė, arba pakliuvo į jį ardant. Dar keletas įvijinių apyrankių ir jų fragmentų saugoma Papilės mokyklos muziejuje.

Įvijinės apyrankės vyro kape Nr. 8 ir moters kape Nr. 12 buvo rastos kartu su lankinėmis aguoninėmis segėmis ir juostiniais žiedais, o kape Nr. 11 su kryžiniais smeigtukais su plokštelėmis bei įvijiniu žiedu. Įvijinės apyrankės labai dažnas radinys VIII–XII a. Vakarų ir Šiaurės Vidurio Lietuvos regione vyrų, moterų ir vaikų kapuose¹⁸².

Žiedai. Iš visų papuošalų Papilės kapinyne gausiausią grupę sudaro žie-

31 pav. Papilės kapinyne radiniai iš R. Kvicevičiaus rinkinio:

- 1 – įvijinė apyrankė,
- 2 – masyvioji apyrankė. 2002 m. B. Salatkienės nuotr.

¹⁷⁸ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 91–92.

¹⁷⁹ Ten pat, p. 95–97, žem. 56.

¹⁸⁰ Ten pat, p. 96, žem. 57.

¹⁸¹ Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai, p. 494.

¹⁸² Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai, p. 91, 93, 95.

dai. Iš viso jų rasta 30, iš jų 9 kapuose, kiti atsitiktinai (3 lent.). Kapuose rasti dviejų tipų žiedai – įvijiniai ir juostiniai.

Juostinių žiedų rasta daugiausia, iš viso 18. Jie visi vienodi, padaryti iš plonos pusapvalio pjūvio arba beveik plokščios juostelės, kurios plotis 0,5–0,6 cm. Visų jų galai užkeisti, daugiausia nukirsti statmenai, kelių galai kiek susiaurinti. Kai kurie iš jų pakraščiais puošti įstrižomis įkartėlėmis. Atrodo, kad juostiniai žiedai padaryti ne meistro juvelyro, jie netaisyklingos formos, nerūpestingai sulenkti. Gali būti, kad jie padaryti specialiai įkapėms (32 pav. 9–11).

Įvijinis žiedas buvo aptiktas moters kape Nr. 11 (32 pav. 8). Jis susuktas iš ovalinio pjūvio plonos vielos į 2,5 apvijų, 2 cm skersmens. Atsitiktinai rasti dar 6 įvijiniai žiedai, tik jie, matyt, vyriški, didesnio skersmens – 2,3–2,7 cm, daugiau apvijų – 9–12 (32 pav. 6, 7).

Galbūt prie įvijinių žiedų būtų galima priskirti ir šešias atsitiktinai rastas įvijas, suvytas iš plonos apskrito pjūvio vielos, kurių skersmuo 2–2,3 cm, o ilgis 2–3 cm. Matmenys atitiktų žiedų dydį, o padaryti jie gali būti taip pat ne meistro, specialiai įkapėms, kaip ir jau minėti juostiniai žiedai.

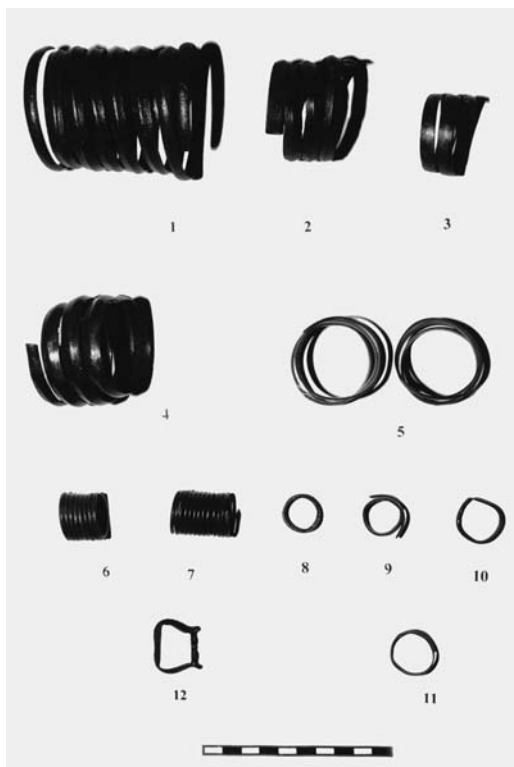
Du atsitiktiniai žiedai buvo su *pastorinta priekine dalimi ir suplonintais užkeistais galais*. Vieno jų priekis tordiruotas, kito puošta įstrižais grioveliais ir akutėmis (26 pav. 6).

Trijų atsitiktinių žiedų priekinė dalis paplatinta ir puošta įstrižais, skersiniais ar be tvarkos išmėtytais grioveliais.

Taigi Papilėje rasti visi IX–XII a. būdingi žiedų tipai¹⁸³, tačiau čia gausiai rasta netipišku, gana primityvių juostinių žiedų užkeistais galais, pagamintų ne meistro, o eilinių bendruomenės narių tikriausiai įkapėms.

Kiti radiniai. Papilės kapinyno tyrinėjimų medžiaga duoda labai mažai duomenų apie drabužius. Žinoma tik tiek, kad jiems naudotas lininis audinys (kapas Nr. 9, lininio (?) audinio likučiai prie smeigtukų). Drabužiai puošti smulkiais žalvarinėmis įvijėlėmis, grandinėlių fragmentais, atskiromis grandelėmis. Tokių dirbinių krūtinės srityje išliko vyro kape Nr. 2, moterų kapuose Nr. 3, 11, 13, o kape Nr. 10 įvijėlių rasta čiurnų srityje. Šiame kape palaidoto mirusiojo lytis neaiški, todėl lieka nežinoma, ar tai moters sijono, prijuostės ar avalynės puošimo detalės.

Vyro kape Nr. 1 rasta keturkampė žalvarinė sagtelė, gulėjusi ant kairiojo peties (32 pav. 12). Tikėtina, kad ji

32 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų radiniai: 1–5 – įvijinės apyrankės; 6–7 – įvijiniai žiedai; 8–11 juostiniai žiedai, 12 – geležinė sagtis. J. Mikuckio nuotr. ŠAM

¹⁸³ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, p. 184.

naudota apsiaustui susegti. Atsitiktinai rastas ir vienas diržo skirstiklis. Tai apskrita žalvarinė grandelė, prie kurios pritvirtintas diržo apkalas.

Kapinyne rastas vienas žalvarinis geriamojo rago angos apkalas, buvęs gaušiomis įkapėmis išsiskiriančiame vyro kape Nr. 1, o kito tokio paties apkausto fragmentas buvo rastas atsitiktinai¹⁸⁴. Tai cilindrinis, siauras, pusapvalio pjūvio apkalas su apkalėliu pritvirtinimui prie rago. Žalvariniai geriamųjų ragų apkaustai Lietuvoje žinomi nuo III a., o ypač daug jų randama X–XI a. Šiaurės Vakarų Lietuvoje¹⁸⁵.

Papilės kapinyne atsitiktinai rasta nemaža įvairaus dydžio įvijų, kurių paskirti sunku nustatyti (23 pav. 3). Jos 3–5 cm ilgio, 1–4 cm skersmens, susuktos iš apvalios, plokščios ar trikampės vielos. Dalis jų galėjo būti naudota žirgo karčiams puošti¹⁸⁶. Viena iš tokių įvijų netampriai susukta iš siauros, 0,4 cm pločio, žalvarinės juostelės į 4 apvijas, kurių vidurinioji plokščia, puošta dvigubu zigzagu, o galinės susiaurintos iki 0,2 cm, pusapvalio pjūvio ir puošto skersinėmis įkartomis.

Vyro kape Nr. 8 buvo aptikta ypatingo radinio liekanos. Tai 10 × 25 cm dydžio iš beržo tošies padarytas dirbinys, apkaltas žalvarinės skardos apkalais. Dirbinio padėtis kape aprašyta tik bendrais bruožais, be jokių detalių, todėl neaiški net jo padėtis kape. Žinoma, kad jis rastas mirusiajam iš dešinės, krūtinės srityje. J. Naudužas rašo:

„Dešinėje palaidojimo pusėje 2 cm nuo nugarkaulio ir 10 cm virš dubens kaulų buvo rastas neaiškios paskirties radinys, primenantis kalavijo makštų galą. Radinio ilgis 25 cm, o plotis 10 cm. Padarytas iš medžio ir apkaltas žalvarine plokštele. Atpreparuojant radinys apgadintas“¹⁸⁷.

Tyrinėtojas nepasako, kokioje padėtyje, skersai ar išilgai tas radinys gulėjo, kur buvo apkalas. Šiuo metu „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyriuje yra išlikę keli nedideli radinio fragmentai, 5,5 × 3,5 cm, 2 × 1,5 cm ir panašaus dydžio, netaisyklingos keturkampės formos (33 pav.). Apkalas padarytas iš labai plonos, 1 mm storio žalvarinės plokštelės, pritvirtintas prie plonos beržo tošies žalvarinėmis vielutėmis. 2 mm storio ir 1,5 mm storio, 1,5 cm ilgio vielutė sulenkta per pusę ir ant sulenkimo pritaisytas pusapvalis 0,8 cm skersmens spurgelis. Spurgelis paliktas gerojoje pusėje, o laisvieji vielutės galai perverti per skylutę apkale ir tošyje ir atlenkti į skirtingas puses, taip prispaudžiant apkalą prie tošies. Tarp radinio liekanų yra keletas nutrūkusių spurgelių, atskirų tošies gabaliukų, plonų medžio fragmentėlių, žal-

33 pav. Papilės kapinyno 1955 m. tyrinėjimų radinys – tošinės dėžutės fragmentas.
J. Mikuckio nuotr. ŠAM

¹⁸⁴ Simniškytė A. Geriamieji ragai Lietuvoje, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1998, t. 15, p. 231.

¹⁸⁵ *Ten pat*, p. 188, 190, 218, pav. 56.

¹⁸⁶ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuvio kario žirgas*, Vilnius, 1971, p. 20.

¹⁸⁷ Naudužas J. Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis, p. 12.

varinės įvijėlės fragmentų ir nuo žalvario sukepusio lininio (?) audinio gabaliukas. Tiek apkalas, tiek vielutės, tiek ir tošis yra tokie ploni, kad negali būti kalavijo makštų dalimi. Tai labiau panašu į puošnią tošinę žalvario apkalais su spurgeliais papuoštą dėžutę, tačiau iš tokio menko radinio aprašymo jo formą ir paskirtį nustatyti labai sunku. Radimo vietoje jis nebuvo nei nupieštas, nei nufotografuotas, o imamas iš žemės sutrupėjo. Tošinės dėžutės vyrų kapuose buvo aptiktos Lazdininkų kapinyne (Kretingos r.)¹⁸⁸.

Apžvelgus Papilės kapinyno radinius, matyti, kad dauguma jų gana gerai žinomi ir dažnai randami laidojimo paminkluose, tačiau kai kurie iš jų gana reti. Tai įvijinė antkaklė, apvyniota viela, antkaklė su atlenktais galais-kilpelėmis, kauri kriauklelių apvara, Damasko plieno ietigalis, plokštinė ažūrinė segė, zoomorfiniai kabučiai, amuletai iš gyvūnų kaulų ir dantų. Dalis iš retesnių radinių yra ne vietinės gamybos, o atvežtiniai. Prie importinių dirbinių neabejotinai reikia priskirti kauri kriaukleles. Prie importinių skirtinos ir neturinčios analogų Lietuvos archeologinėje medžiagoje antkaklė su atlenktais galais-kilpelėmis bei plokštinė ažūrinė segė.

Nepakankamai žinomas kapų išsidėstymas kapinyno plote, tačiau, atrodo, kad ankstyviausi kapai išsidėstę arčiau Ventos kranto, pietinėje kapinyno pusėje. Anks-tyviausi atsitiktiniai radiniai – apyrankė su trikampė iškyla, lankinės aguoninės se-gės (VIII–IX a.) – buvo rastos pietinėje kapinyno dalyje, jo ardymo pradžioje. Patys vėlyviausi radiniai – pintinė antkaklė ir plokštelinė segė (XIV–XVI a.) – rasti Liepų gatvėje, Ventos šlaito viršuje, šiaurinėje kapinyno dalyje.

Kapinyno chronologija ir etninė priklausomybė

Papilės kapinyno tyrinėtojas J. Naudužas nepaliko jokių samprotavimų apie šio paminklo chronologiją ir etninę priklausomybę. O. Navickaitė-Kuncienė, trum-pai apžvelgusi kapinyno tyrinėjimų medžiagą ir atsitiktinius radinius, jį datavo VIII–X a.¹⁸⁹ Lietuvos archeologijos atlase Papilės kapinyno radiniai datuojami VII–XIII a.¹⁹⁰ Atskirų radinių tipų tyrinėjimai, pavyzdžiui, zoomorfinių kabučių papli-timas¹⁹¹, nepakeitė kapinyno chronologinių rėmų, tačiau iki šiol buvę nežinomi 1989 m. kapinyno radiniai – plokšteli-nė segė ir pintinė antkaklė – leidžia juos praplėsti iki XIV–XVI a.

Dėl kapinyno etninės priklausomo-nybės vienos nuomonės nėra. I. Vaške-vičiūtė, daugiausiai tyrinėjusi Lietuvos žiemgalių paminklų ir skyrusi tam di-delę dalį savo publikacijų, Papilės apy-linkes priskyrė pietinių žiemgalių regio-nui¹⁹². Autorė pastebi, kad Pavirvytės–Gudų kapinyno medžiaga, leidžianti jį priskirti žiemgalių arealui, nors ten esa-ma ir kuršių kapų¹⁹³, nukelia vakarinę Žiemgalos ribą dar toliau į vakarus¹⁹⁴. Su šia archeologės nuomone sutinka ir R. Volkaitė-Kulikauskienė¹⁹⁵.

¹⁸⁸ Butkus D. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*, Vilnius, 2002, p. 58.

¹⁸⁹ Navickaitė-Kuncienė O. Plokštinių kapiny-nų tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1959 m., *Iš lietuvių kul-tūros istorijos*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 97.

¹⁹⁰ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pil-kapynai ir senkapiai, p. 82.

¹⁹¹ Vasiliaskas E. XII–XIII a. žiemgalių palaido-jimai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2001, t. 21, p. 345.

¹⁹² Vaškevičiūtė I. Etnokultūrinė žiemgalių sritis, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 142, žem. 1.

¹⁹³ Vaškevičiūtė I. XVI–XVII a. Pavirvytės–Gudų kapinyno (Akmenės r.) kapai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1995, t. 11, p. 317.

¹⁹⁴ Vaškevičiūtė I. Žiemgaliai V–XII amžiuje, *Bal-tų archeologija*, 1995, Nr. 2(5), p. 7.

¹⁹⁵ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, Vilnius, 2001, p. 140.

R. Jarockis, pastaraisiais metais tyrinėjęs Žiemgalos urbanizacijos procesus XI–XVI a., apibrėžia Žiemgalos ribas Lielupės ir Mūšos upėmis. Vardindamas piliakalnius, gyvenvietes ir senkapius, kurių medžiaga remiasi darydamas išvadas, nemini nei Papilės piliakalnių, nei kapinyno, taigi nepriskiria jų Žiemgalai¹⁹⁶, taip pat nemini nė vieno Akmenės rajono archeologijos paminklo.

Nors archeologinių tyrimų medžiaga ir nebuvo publikuota, Papilės kapinyno radiniai buvo tipologizuoti Lietuvos archeologijos atlase, analizuojami Lietuvos ir Latvijos archeologų darbuose. Kapinyno radinių analizė rodo, kad dauguma jų būdingi Šiaurės Vidurio Lietuvos regionui. Tai peiliai-pjautuvėliai, platieji kalavijai, vyrų ir moterų galvos apdangalai, puošti žalvarinėmis įvijomis ir spurgeliais, gintarinių karolių nešiosena, antkaklė iš žalvarinės vielos, apvyniota juostele, zoomorfiniai ir gyvulių dantų kabučiai. Papilės kapinyno laidosena ir radiniai labai panašūs į tokių neabejotinai žiemgališkų kapinynų kaip Linksmučių, Stungių, Šukionių, Jauneikių, iš dalies Pavirvytės–Gudų. Iš kelis hektarus ploto užėmusio kapinyno ištirta tik 16 kapų ir duomenų apie laidoseną esama nedaug, tačiau konstatuota vyrų ir moterų kapų orientacijos priešprieša, nesama žinių ir apie mirusiųjų deginimą, kas taip pat būdinga žiemgaliams. Tačiau plačiagalio kalavijo vieta kape – prie kairiojo šono išilgai kapo – labiau būdinga žemaičiams. Moterų kapuose rasta nemaža apvarų, kas, I. Vaškevičiūtės nuomone, taip pat nėra būdinga žiemgalių moterų kapams.

Gali būti, kad Papilės apylinkės buvo etniškai mišrus regionas, o žemaičių ir žiemgalių įtaka jame kapinyno naudojimo laikotarpiu, apėmusiu beveik visą tūkstantmetį nuo VII iki XVI a., galėjo kisti ir svyruoti. Etninei Papilės archeologinių paminklų priklausomybei patikslinti reikia tolimesnių tyrinėjimų.

Paskutiniai Papilės kapinyno šimtmečiai jau priklauso Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiui. Po valstybės susikūrimo lietuvių tautos formavimasis sparčiau, etniniai skirtumai nyko, materialinė ir dvasinė kultūra (ypač po krikšto) vieno dėjo visose lietuvių gyventose teritorijose, todėl šiuo laikotarpiu Papilės kapinyno etninės priklausomybės klausimas jau nebeaktualus.

Radimvietės

Be didelio ir turtingo Papilės kapinyno, šioje apylinkėje žinoma atsitiktinių archeologinių radinių dar iš keleto vietovių.

Būriškių kaime, dešiniajame Ventos krante, Raudonskardžiu vadinamoje kalvoje prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo randama žmonių kaulų ir žalvarinių papuošalų. 1936 m. į Kauno muziejų pakliuvo viena sidabrinė antkaklė, datuojama VI a., o kiti radiniai pradingo¹⁹⁷.

Papilės mokyklos muziejuje saugomas smeigtukas, rastas *Klaišių* kaimo žvyro karjere 1956 m. Tai stambus žalvarinis kryžinis smeigtukas su plokštelėmis, kurios buvo puoštos iškiliais kūgeliais. Prie smeigtuko galvutės jie buvo pritvirtinti žalvariniais strypeliais, kurie dabar ir tėra išlikę, o patys kūgeliai sunykę. Prie smeigtuko ašelės prikabinatas pusbėnulių formos kabutis su 3 ataugėlėmis, į kurias įvertos grandelės, kiekviena su 2 grandinėlėmis. Muziejaus knygoje rašoma, kad tai būta smeigtukų poros, sujung-

¹⁹⁶ Jarockis R. *Urbanizacijos raida Žiemgaloje 11–16 amžiuje. Centras, periferija ir valdžia*, Vilnius, 2002, p. 9–11.

¹⁹⁷ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai*, p. 29.

tos 6 grandinėlėmis, tačiau dabar vienas smeigtukas yra dingęs, o grandinėlės sutrūkusios. Nepaisant to, išliko grandinėlių fragmentai nuo 25 iki 93 cm ilgio. Tai būta labai puošnaus krūtinės papuošalo, kurį nešiojo žemaičių ir žiemgalių moterys IX–X a.¹⁹⁸

Dėl Klaišių radinių archeologinėje literatūroje esama nesusipratimo. Lietuvos archeologijos atlase paskelbta, kad Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomi keli radiniai iš suardytų kapų Klaišių kaime, Akmenės rajone, datuojami IX–XII a. ir nurodyti inventoriniai numeriai 1442, 1738, 1768¹⁹⁹. Tačiau tai yra klaida. Prieškarinėje „Aušros“ muziejaus inventorinėje knygoje Nr. 1442 pažymėtas žalvarinis juostinis žiedas, rastas 1937 m. Lepšių kaime prie Šiaulių, o Nr. 1738 ir 1768 – žalvarinės pasaginės aguoninės segės, rastos Klaišiuosė, tačiau ne Akmenės, o Skuodo r.²⁰⁰ Prie Skuodo rajono Klaišių radimvietės aprašymo nėra pažymėta, kad ten aptiktų radinių esama ir Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose²⁰¹, nors jų čia yra gana daug (Nr. 1723–1768, 1770–1772)²⁰². Dėl to atsirado painiavos ir atlaso žemėlapiuose²⁰³. Radinių iš Klaišių Akmenės rajone Šiaulių „Aušros“ muziejuje nėra.

Taigi šiuo metu iš Klaišių, kurie yra Papilės apylinkėje, tėra žinoma tik kryžinių smeigtukų pora, buvusi Papilės mokyklos muziejuje.

Tik vienas žalvarinis papuošalas atsitiktinai apie 1966 m. buvo rastas ir *Skabeikiuose*. Tai žalvarinė pasaginė segė paplatintais ir pastorintais galais, saugoma Papilės mokyklos muziejuje. Jos lankelis pusapvalio skerspjuvio, galai plėtėjantys ir paaukštinti, o liežuvėlis neišlikęs. Segės radimo aplinkybės inventorinėje knygoje nenurodytos. Tokios segės randamos visoje Lietuvoje, tačiau gana retai ir datuojamos XI a.²⁰⁴

Nors iš Būriškių, Klaišių ir Skabeikių kol kas žinoma tik po vieną archeologinį radinį, tačiau jų radimo aplinkybės leidžia spėti, kad minėtuose kaimuose taip pat būta kapinynų, kurie dabar jau gali būti sunaikinti. Dėmesį patraukia ir tas faktas, kad Klaišiuosė ir Skabeikiuose buvo rasta ir akmeninių kirvelių, datuojamų žalvario amžiumi, ir geležies amžiaus radinių. Tai reiškia, kad tos vietovės buvo nuolat gyvenamos.

Baigiamosios pastabos

Kol neturime kitų duomenų, tenka konstatuoti, kad patikimų duomenų apie žmonių gyvenimą Papilės apylinkėse turime tik iš vėlyvojo neolito laikotarpio, III tūkst. pr. Kr. antrosios pusės. Tai nereiškia, kad žmonės nebuvo užklydę į šias apylinkes anksčiau. Rytinio Pabaltijo šiaurinė dalis buvo gyvenama nuo mezolito laikų – VII tūkst. pr. Kr.²⁰⁵ Papilės apylinkės priklauso regionui, kuris įeina į mezolitinės Nemuno kultūros (VII–IV tūkst. pr. Kr.)²⁰⁶, ankstyvojo neolito Narvos kultūros vakarinio varianto (IV tūkst. pr. Kr. pab. – III tūkst.

¹⁹⁸ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai, p. 84.

¹⁹⁹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai, p. 55.

²⁰⁰ Šiaulių kraštotyros draugijos „Aušros“ muziejaus archeologiniams daiktams registruoti knyga, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyrius.

²⁰¹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai, p. 55.

²⁰² Šiaulių kraštotyros draugijos „Aušros“ muziejaus archeologiniams daiktams registruoti knyga, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyrius.

²⁰³ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. pilkapiai ir kapinynai, žem. 13, 18, 20, 32–36.

²⁰⁴ Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai, p. 483.

²⁰⁵ Rimantienė R. Akmenės amžius Lietuvoje, Vilnius, 1984, p. 82–83.

²⁰⁶ Ten pat, p. 83, pav. 43.

pr. Kr. pirmoji pusė)²⁰⁷ ir vėlyvojo neolito Pamarių kultūros arealą (III tūkst. pr. Kr. pasutinis ketvirtis – II tūkst. pr. Kr. viduryje)²⁰⁸. Iš šio periodo jau turime ankstyviausius Papilės apylinkių radinius – akmeninius kirvius su skylė kotui apvalia pentimi. Iki viduriniojo neolito pagrindiniai verslai buvo medžioklė, žvejyba ir rankiojimas, o nuo III tūkst. pr. Kr. pamažu pereinama prie gamybinio ūkio – žemės dirbimo ir gyvulių auginimo²⁰⁹, tačiau iki žalvario amžiaus tai buvo pagalbinės ūkio šakos.

Nors Papilės apylinkėse nėra tyrinėtų žalvario amžiaus paminklų, tačiau to laikotarpio akmeniniai kirviai ir kirveliai, kurie buvo čia rasti, leidžia manyti, kad gyvenimas čia nebuvo nutrūkęs. Pagal aplinkinių rajonų ankstyvųjų Dapšių ir Daurbarių (Mažeikių r.) ir Sauginių (Šiaulių r.) piliakalnių ir Paplienijos (Telšių r.) gyvenvietės tyrinėjimų medžiagą Vakarų Lietuvos regioną žymiausia Lietuvos žalvario amžiaus tyrinėtoja Elena Grigalavičienė priskiria Pilkapių kultūrinei sričiai²¹⁰. Nuo žalvario amžiaus žemės dirbimas ir gyvulių auginimas jau tampa ūkio pagrindu²¹¹, žmonės išsirengia įtvirtintas gyvenvietes-piliakalnius, nors Vakarų Lietuvoje dar vyrauja atvirosios gyvenvietės²¹², pradedamas naudoti ir apdirbti metalas – žalvaris, kiek vėliau ir geležis²¹³, pagyvėja mainai su kitais Europos kraštais, atsigabenant žalvario žaliavą²¹⁴.

Pirmaisiais amžiais po Kristaus Šiaurės Lietuvoje vyravo Pilkapių kultūra, į kurios arealą įeina ir Papilės apylinkės²¹⁵. Papilės I piliakalnis jau buvo gyvenamas nuo pirmųjų amžių po Kristaus. I tūkst. po Kr. viduryje baltų gyvenamose teritorijose susiformavo atskiros gentys, kurių pavadinimai jau minimi rašytiniuose šaltiniuose, gyventų žemių ribos mažai pakitusios išsilaikė iki Lietuvos valstybės susidarymo XIII a.²¹⁶ A. Tautavičius nustatė to laikotarpio etnokultūrinių sričių ribas ir Papilės apylinkes priskyrė mišriam regionui, kurio šiaurinėje dalyje gyveno žiemgaliai, o pietinėje – žemaičiai²¹⁷. I tūkst. po Kr. pabaigoje genčių žemių ribos jau buvo labiau nusistovėjusios. Esama nuomonės, kad šiuo laikotarpiu Papilės apylinkėse gyveno žiemgaliai²¹⁸, o kiek į pietus nuo Papilės ėjo pietinė žiemgalių žemių riba. Kita nuomonė teigia, kad ir valstybės priešaušriu Papilės apylinkės išliko etniškai mišriu, žemaičių ir žiemgalių gyventu arealu, nepriskirtinu istorinei Žiemgalai²¹⁹. Etninės Papilės apylinkių priklausomybės problema tebelieka neišspręsta.

Apžvalgos pabaigoje būtina aptarti Papilės miestelio archeologijos paminklų santykį. Čia nuo seno žinomi du piliakalniai ir kapinynas. Ant rytinio Ventos kranto stovintis Papilės II piliakalnis nėra tyrinėtas ir datuotas, tačiau yra duomenų apie Papilės I piliakalnį, esantį vakariniame Ventos krante. Jo papėdės gyvenvietės tyrinėjimai parodė, kad piliakalnis buvo gyvenamas nuo pirmųjų amžių po Kristaus (kaulinis smeigtukas). Gyvenvietėje rasta žiesta keramika datuojama XIII–XIV a. Taigi piliakalnis buvo naudotas apie tūkstantį metų. Papilės kapinynas, įrengtas rytiniame Ventos krante priešais Papilės I piliakalnį, da-

²⁰⁷ *Ten pat*, p. 124, pav. 62.

²⁰⁸ *Ten pat*, p. 216, pav. 116.

²⁰⁹ *Ten pat*, p. 156.

²¹⁰ Grigalavičienė E. *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 239–242.

²¹¹ *Ten pat*, p. 98–101.

²¹² *Ten pat*, p. 23, pav. 3.

²¹³ *Ten pat*, p. 102–107.

²¹⁴ *Ten pat*, p. 192–195.

²¹⁵ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, p. 237–241, pav. 89.

²¹⁶ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 44–45.

²¹⁷ *Ten pat*, p. 45, pav. 1.

²¹⁸ *Ten pat*.

²¹⁹ Jarockis R. *Urbanizacijos raida Žiemgaloje 11–16 amžiuje. Centras, periferija ir valdžia*, p. 9–11.

tuojamas VII–XVI a. Piliakalnio su papėdės gyvenvietė bei kapinyno situacija ir jų datavimas leidžia teigti, kad šiuos abu paminklus paliko ta pati bendruomenė. I tūkst. po Kristaus piliakalniai buvo vienos ar kelių žemdirbių bendruomenių, kartais visos apylinkės, ūkinis, karinis, administracinis bei kulto centras. A. Tautavičius rašo:

„Piliakalnio aikštelės pakraščiais vietomis stovėjo ilgi, į nedideles kamareles padalyti pastatai-kazematai, kuriais naudojosi žmonės, pavojaus metu subėgę į pilį. (...) Aikštelės viduryje likdavo didesnis ar mažesnis kiemas, kuriame tilpo iš apylinkės suvaryti gyvuliai, galbūt buvo sukrautas ir pašaras. (...) Gal jose rinkosi apylinkių ar visos genties vyrai bendruomenės reikalų aptarti, ginčų tarp bendruomenių spręsti ir t. t. Čia galėjo būti saugomos visai bendruomenei priklausančios grūdų atsargos, koks nors kitas turtas, vėliau – ir surinkta duoklė. Galimas dalykas, kad vienoje iš tokių pilaičių taip pat buvo genties kulto centras“²²⁰.

Netoli papėdės gyvenvietės turėjo būti ir kapinynas. Būtent toks archeologijos paminklų kompleksas yra Papilėje. Gali kilti klausimas, kur buvo laidoti piliakalnio gyventojai iki VII a., tai yra iki ką tik aprašyto Papilės kapinyno atsiradimo. Tenka prisiminti, kad kapinynas labai suardytas ir mažai ištirtas, jo ribos ir plotas nežinomi. Antra vertus, F. Pokrovskis, aprašydamas Kauno gubernijos archeologijos paminklus, mini faktą, kad, tiesiant Romnų–Liepojos geležinkelį apie 1870 m., ties Papilės miesteliu rastas didelis kiekis žalvarinių daiktų²²¹. Geležinkelis eina kitu miestelio pakraščiu nei ant Ventos kranto esantis kapinynas, todėl galimas dalykas, kad Papilėje buvo ne vienas kapinynas.

Atkreipia dėmesį ir du Papilės piliakalniai, esantys taip arti vienas kito. Grupinių piliakalnių iš vėlyvojo geležies amžiaus – IX–XIII a. – žinoma ir kitose Lietuvos vietovėse. Tai Kernavės (Širvintų r.), Kaukų–Obelytės (Alytaus r.), Sudargo (Šakių r.)²²² piliakalnių grupės. Jų atsiradimas susijęs su didelėmis permainomis to meto ūkyje bei visuomenėje ir su tuo susijusia piliakalnių funkcijų kaita. I tūkst. gale jau ryškūs turciniai skirtingumai, išsiskiria gentinė aristokratija, dalis to meto piliakalnių tampa jos rezidencijomis. Be to, šis laikotarpis yra ir amatų atsiskyrimo nuo žemės ūkio laikotarpis. Amatininkai kuriasi prie stambesnių pilių, prie prekybos kelių, todėl dalis piliakalnių gyvenviečių tampa miestų užuomazgomis²²³.

Papilės piliakalniai per mažai tyrinėti, kad būtų galima daryti konkretesnes išvadas apie jų paskirtį, tačiau kad čia būta nemažo lokalinio centro, rodo archeologijos paminklų koncentracija. Piliakalniai, be abejo, pirmiausiai buvo gynybiniai, tačiau kapinyne randami reti, aiškiai importiniai papuošalai (kauri kriauklelės, zomorfiniai kabučiai) liudija apie Papilę kaip prekybos centrą. Venta jungė Papilės apylinkes su kuršių gyventomis žemėmis ir Baltijos jūra. Papilės apylinkėse randami archeologiniai radiniai rodo, kad jos buvo tankiai apgyventos, tačiau piliakalniai čia tik du ir abu įreng-

²²⁰ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, p. 14–15.

²²¹ Покровский Ф. *Археологическая карта Ковенской губернии*, с. 74.

²²² Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, p. 359–360.

²²³ *Ten pat*, p. 346–365.

ti šalimais. Todėl atrodo, kad jie galėjo būti visos apylinkės ūkiniu ir visuomeniniu centru. Tokiu lokaliu centru Papilė išliko ir valstybės kūrimosi laikotarpiu, kai piliakalniai įėjo į platesnę gynybinę sistemą kovų su Livonijos ordinu laikais. Papilės kapinyno vėlyviausi radiniai, siekiantys XIV–XVI a., rodo, kad po to, kai piliakalnis buvo sunaikintas (1339 m.), gyvenimas čia nesustojo, gyvenvietė išsilaikė.

Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpiu baigiasi Papilės proistorė, tyrinėjama remiantis materialinės kultūros paminklais bei palikimu, ir prasideda istorija, kurios šaltiniai yra rašytiniai.

Dėkoju A. Varnui už leidimą naudotis jo tyrinėjimų medžiaga, Papilės mokyklos mokytojai R. Žąsytienei ir Papilės miestelio gyventojui R. Kviecevičiui už leidimą naudoti publikacijai Papilės kapinyno radinius.

34 pav. Kolekcininkas Raimundas Kviecevičius Papilės kapinyno teritorijoje Liepų gatvėje (prie savo statyto gyvenamojo namo). 2002 m. B. Salatkienės nuotr.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2002 10 18, spaudai parengtas 2004 04 21.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Papilė“, I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2004, p. 125–174 (vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė).

Straipsnis interneto svetainėje www.llt.lt skelbiamas nuo 2007 04 04.